

**Ромските деца в риск
и системата за закрила на детето
в България**

Български хелзинкски комитет

юни 2011
София

Този доклад е на Българския хелзинкски комитет (БХК). Европейският център за правата на ромите (European Roma Rights Centre) създаде методологията, която бе използвана за настоящото изследване, и спомогна за написването на доклада. Славка Кукова е основният изследовател от страна на БХК и е автор на доклада. Вяра Иванова и Десислава Петрова (БХК) допринесоха за реализиране на теренното изследване.

Публикацията се осъществява в рамките на проекта „Защита на правата на ромските деца в системата за закрила на детето в България, Чехия, Унгария, Италия, Румъния и Словакия“, реализиран в партньорство между Европейския център за правата на ромите, Българския хелзинкски комитет, osservAzione и фондация Milan Simecka. Публикуването е финансирано от Европейската комисия, програма „Основни права и гражданство“. Отговорността за съдържанието на доклада е единствено на Българския хелзинкски комитет. Европейската комисия не носи отговорност за използването на информацията от настоящия доклад.

Ромските деца в риск и системата за закрила на детето в България

Български хелзинкски комитет

Автор: Славка Кукова

Дизайн и предпечат: VLL

ISBN 978-954-9738-30-8

юни 2011, София

Съдържание

Съкращения.....	4
1. Увод.....	5
2. Методология.....	6
3. Резюме.....	8
4. Социално-икономическо положение на ромите в България.....	9
5. Законодателна и политическа рамка на закрилата на детето в България.....	12
5.1. Деца в риск.....	14
6. Българската система за закрила на детето.....	18
6.1. Отговорни органи и правомощия.....	18
6.2. Финансиране.....	22
6.3. Недостатъци и проблеми в системата за закрила на детето по отношение на ромските деца.....	25
7. Свръхпредставеност на ромските деца в системата за закрила на детето.....	28
7.1. Наличие и защита на данни.....	28
7.2. Процентно съотношение на ромските деца в системата за предоставяне на грижи и услуги.....	29
7.3. Фактори, допринасящи за свръхпредставеността на ромските деца.....	31
7.3.1. Характеристика на ромските жени, които изоставят децата си в детски институции.....	36
7.3.2 Родителски права след настъпяване на дете в институция.....	39
7.3.3. Причини за институционализирането на ромски деца.....	40
8. Осиновяване.....	44
8.1. Осиновяване на ромски деца.....	46
9. Увреждане.....	48
10. Заключение.....	51
11. Препоръки.....	54
12. Библиография.....	58
13. Свидетелства.....	61

Съкращения

АСП	Агенция за социално подпомагане
ДАЗД	Държавна агенция за закрила на детето
ДДЛРГ	Дом за деца, лишени от родителски грижи
ДДМУИ	Дом за деца и младежи с умствена изостаналост
ДМСГД	Дом за медико-социални грижи за деца
ДСП	Дирекция „Социално подпомагане“
ЗЗД	Закон за закрила на детето
МТСП	Министерство на труда и социалната политика
ОЗД	Отдел „Закрила на детето“
РДСП	Регионална дирекция „Социално подпомагане“

1. Увод

Настоящото изследване протича в две фази – анализ на законодателството и политиките, изготвен през май–юни 2010 г., и проучване на практиката, проведено през юни–август 2010 година. Анализът в първата фаза цели да установи дали настоящите правна рамка и политика за настаняване на деца в институции помагат или пречат за настаняването на ромски деца в институции. Целта на проучването на практиката е да се идентифицират конкретните причини за настаняване и свръхпредставеност на ромските деца в детските институции, както и да се сравни отношението към ромски деца в риск (или настанени в институции) и това към неромските деца. Проучването на практиката се фокусира и върху предоставянето на други услуги и форми на грижа за ромските деца като приемна грижа, осиновяване, настаняване в семейства на близки и роднини, реинтеграция в биологичното семейство, превенция на изоставянето и социално подпомагане на семействата в риск. За целите на изследването изследователите определят като роми лицата, които се самоопределят като такива и/или които се възприемат като роми от другите.

Изследването разглежда само детските институции, където децата се настаняват с цел закрила по смисъла на Закона за закрила на детето, т.е. настаняването е мотивирано от ситуация на риск за детето. Това са институциите за деца, лишени от родителски грижи (ДДЛРГ), институциите за деца и младежи с умствена изостаналост (ДДМУИ) и институциите за медико-социални грижи за деца (ДМСГД). Първите два вида домове се управляват от общините и се финансират от държавата¹, а третият – все още от Министерството на здравеопазването.² От 1944 г. насам българската държава създава широка мрежа от детски заведения, чиято целева група са не само деца без родители, но и бедни деца и деца с увреждания. Така 34 122 деца бяха настанени в българските детски институции през 1999 г., което представляваше 1,78% от детското население в страната³. Тази стряскаща статистика нареди България сред държавите с най-висок дял на институционализирани деца в Европа.⁴ От 2000 г. официалната държавна политика⁵ бе насочена към намаляване на децата в институциите чрез прилагане на спорни мерки без особен ефект.

Въпреки че е широко известен факт, никой официален закон или политически документ не съдържа ясна информация за това, че ромските деца са мнозинство сред децата в риск и децата, настанени в институции в България. Това прави настоящото проучване необходимо и вероятно важно за водене на адекватна политика в бъдеще.

¹ България / *Закон за социално подпомагане*, чл.18а, ал.1.

² България / *Закон за здравето*, чл.117.

³ ПРООН, Световна банка, *Социална оценка на грижите за деца в България*, 2000.

⁴ УНИЦЕФ, *От институционални грижи към социални услуги в общността в Централна и Източна Европа и бившия Съветски съюз*, 1995, с. 24, достъпен на: <http://siteresources.worldbank.org/DISABILITY/Resources/280658-1172671461088/MovingFromResTobis.pdf>.

⁵ Всички политически документи за закрила на детето се намират тук: <http://sacp.government.bg/programi-dokladi/strategii-programi-planove/>.

2. Методология

Изследването на практиката бе проведено в регионите на София, Пазарджик, Пловдив, Сливен и Варна. Трима изследователи посетиха и интервюираха две или три детски заведения, дирекции „Социално подпомагане“, отдели за закрила на детето, ромски деца и семейства, ромски неправителствени организации, активисти и социални работници – общо 25–35 души във всеки регион.⁶

За провеждането на интервютата изследователите поискаха официално разрешение от Агенцията за социално подпомагане (АСП) и кметовете на всеки регион, където са разположени детските заведения. Всички, с изключение на служителите на една

⁶ Интервюираните в **София** бяха: Дирекция „Социално подпомагане“, район Сердика (АСП); Отдел „Закрила на детето“, район Сердика (ОЗД); Дирекция „Социално подпомагане“, район Възраждане; Отдел „Закрила на детето“, район Възраждане; Дом за медико-социални грижи за деца от 0 до 3 години (ДМСГД) в район „Сердика“; Дом за медико-социални грижи за деца от 0 до 3 години в район „Възраждане“; Дом за деца, лишени от родителски грижи, между 3 и 7 години в район „Арагалевци“; Дом за деца, лишени от родителски грижи, между 7 и 18 години (ДДАРГ) „Асен Златаров“; Дом за деца, лишени от родителски грижи, между 7 и 18 години „П. Славейков“; Център за обществена подкрепа (ЦОП) в „Сердика“; Център за обществена подкрепа – Славейков (последните се управляват от НПО – фондация „За нашите деца“ и Институт за социални дейности и практики – които предоставят консултативни и терапевтични услуги); Четвърто помощно училище за деца с интелектуални затруднения, Център за здравни и социални услуги, управляван от НПО „Здраве и социално развитие“ в ромския квартал „Факултета“, адвокат от „Равни възможности“ (ромска НПО), ромски деца в домове за деца, лишени от родителски грижи на възраст, между 7 и 18 години, ромски семейства в ромския квартал „Факултета“, ромски семейства от центровете за временно настаняване на възрастни (ЦВНВ) в „Красна Поляна“ и „Люлин“, роми над 18 г., които са били отгледани в детски институции. Интервюираните в **Пазарджик** бяха: Дирекция „Социално подпомагане“ (АСП); Отдел „Закрила на детето“ (ОЗД); ДМСГД в Пазарджик; ДДАРГ от 3 до 7 години в село Лесичово; ДДАРГ от 7 до 18 години в град Брацигово; Комплекс за социални услуги за деца и семейства в Пазарджик (управляван от НПО „Институт по социални дейности и практики“, „Напредък“ – ромска НПО; „Бъдеще“ – ромска НПО; ромски семейства в ромския квартал „Изток“(„Токайто“) и ромски деца в институции. Интервюираните в **Пловдив** бяха: Дирекция „Социално подпомагане“ (АСП); Отдел „Закрила на детето“ (ОЗД); ДМСГД в Пловдив; ДДАРГ от 3 до 7 години в село Зелениково; ДДАРГ от 7 до 18 години „Рада Киркович“ в Пловдив; Център за временно настаняване на възрастни „Младост“; Сегрегирано училище „Пенчо Славейков“ в „Столипиново“, ромска НПО, ромски семейства в ромския квартал „Столипиново“ и ромски деца в институции. Интервюираните в **Сливен** бяха: Дирекция „Социално подпомагане“ (АСП); Отдел „Закрила на детето“ (ОЗД); ДМСГД в Сливен; ДДАРГ от 7 до 18 години в село Асеновец; Защитено жилище за младежи с увреждания, напускащи институции, в Сливен, Комплекс за социални услуги за деца и семейства в Сливен; ромски лекар; ромски здравни и образователни медиатори; ромски семейства в ромския квартал „Надежда“ и ромски деца в институции. Интервюираните във **Варна** бяха: Дирекция „Социално подпомагане“ (АСП); Отдел „Закрила на детето“ (ОЗД); ДДАРГ от 3 до 7 години във Варна; ДДАРГ от 7 до 18 години „Княгиня Надежда“ във Варна; Комплекс за социални услуги за деца и семейства във Варна; центрове за рехабилитация и социална интеграция за ромски деца (управлявани от фондация „Владиславово“); Център за рехабилитация и социална интеграция за деца с увреждания „Карин дом“; ромски семейства в ромския квартал „Владиславово“, активисти, работещи по ромско образование и овластяване и ромски деца в институции.

институция (Дом за медико-социални грижи за деца на възраст 0–3 г. във Варна), се съгласиха да бъдат интервюирани. Повечето от интервюираните лица от институции и социални служби пожелаха да се запознаят с въпросите от интервюто предварително и изследователите изпълниха това тяхно желание. Някои от институциите/служителите представиха целия екип, работещ по превенция на изоставяне или занимаващ се с „деца в риск“, а други посочиха само едно лице, което да бъде интервюирано.

За да намерят семействата, които имат деца в риск или чийто деца са били настанени в институции, изследователите обходиха големите ромски квартали в петте областни града, тъй като социалните работници и служителите в институции не предоставиха информация за тях, въпреки че някои изразиха готовност да го направят. Те обясниха, че трудностите да се интервюират такива семейства са евентуалното несъгласие от тяхна страна или постоянната им миграция. Въпреки това социалните работници в ОЗД (ДСП) посочиха някои улици в ромски квартали, както и местообитание на най-голям брой ромски семейства и деца в риск. Много от тези семейства нямаха официална регистрация на адреса на настоящото си пребиваване.

При провеждането на интервюта с ромски семейства и деца интервюиращите не събираха лични данни, по които интервюираните лица биха могли да бъдат идентифицирани. Екипът на изследването се интересуваше най-вече от техните обяснения относно процедурите за закрила на децата, тяхното участие в тях и тяхното отношение към тях. В хода на проучването ромските семейства в големите ромски квартали често искаха да получат допълнителна информация за своите институционализирани деца и за правата си на социално подпомагане и заетост, което направи интервютата по-продължителни от очакваното. Някои от интервюираните не разбираха дори елементарен български език и изследователите ползваха превод. Изследването не попадна на активност от страна на никакви ромски неправителствени организации, работещи в областта на деинституционализацията на деца, въпреки че изследователите посетиха и интервюираха няколко такива във всеки регион. Изследователите събраха мнения на интервюираните за възможните решения на проблема с институционализирането на ромските деца и този доклад обобщава получените предложения.

3. Резюме

Системата на закрила на детето в България беше реформирана през последните десет години чрез въвеждането на концепциите за най-добрия интерес на детето, за децентрализацията на управлението на детските институции и социалните услуги и за деинституционализацията и развиването на социални услуги за деца и семейства в общността. Законът за закрила на детето и подзаконовите нормативни актове към него регламентираха законово тези концепции. Общините и неправителствените организации създадоха социални услуги и мерки за превенция на институционализирането на децата в риск.

Въпреки това настоящото изследване установи, че системата за закрила на детето не успява да идентифицира и защитава ефективно интересите на децата в риск в България. Детските институции и социалните услуги в общността съществуват паралелно, като институциите все още се ползват от значително по-голямо държавно финансиране и подкрепа в сравнение с новите услуги. Финансовото и социалното подпомагане, предоставяно от държавата на деца и семейства в риск, не отговаря на техните нужди и не е ефективно средство за защита срещу институционализирането на деца.⁷

Ромските семейства и техните деца числено преобладават сред лицата, обект на социално подпомагане, и техният достъп до образование, трудова заетост и здравеопазване не е напълно гарантиран. Ромските деца са свръхпредставени сред децата в детските институции, въпреки че няма официална статистика за това. Изследователите по този проект обаче посетиха 15 детски институции, в които са настанени общо 809 деца, 510 от които бяха роми. Основните причини за тяхното институционализиране са: бедността на семействата им, липсата на постоянни и достатъчни доходи, ниското ниво на образование и миграцията на родителите им в търсене на заетост и доходи, рисковите жилищни условия, липсата на социални услуги за ромски деца и семейства, съобразени с техните нужди, липсата на ефективни механизми за предотвратяване на бременност и изоставяне на деца сред ромските жени.

За да се справят с тези проблеми, отговорните държавни органи би трябвало да събират надеждни данни за ромските деца, както и за причините за тяхното изоставяне в институции. Също така трябва да осигурят на ромските жени реален достъп до здравни грижи, на ромските деца – ефективен достъп до образование, а на ромите като цяло – заетост и социално подпомагане в периоди на безработица. За да деинституционализира ромските деца, държавата следва да оказва адекватна финансова подкрепа на ромските семейства, които желаят да се грижат за собствените си деца и да ускори процедурите по осиновяване и приемна грижа.

⁷ Интервюта с ромски семейства в риск, семейства, чиито деца живеят в институции, ромски квартал „Надежда“, Сливен: 28–29 юли 2010; интервюта с ромски семейства в риск и семейства, чиито деца живеят в институции, в Токайто (ромски квартал „Изток“), Пазарджик: 8 юли 2010; интервюта с ромски семейства в риск, семейства, чиито деца живеят в институции, ул. „Сокол“ и ул. „Шумен“, ромски квартал „Столишиново“, Пловдив: 14 юли 2010, 17 юли 2010; интервюта с ромски семейства в риск, семейства, чиито деца живеят в институции, ромски квартал „Факултета“, ул. „Братска дружба“, София: 30 юни 2010, интервюта с ромски семейства в риск и семейства, чиито деца живеят в институции, ромски квартал „Владиславово“, Варна: 5 август 2010.

4. Социално-икономическо положение на ромите в България

Според преброяването от 2001 г. ромите в България са били 370 908 души, или 4, 7% от общото население на страната, което е било 7 928 901.⁸ Това прави България европейската страна с най-висок процент на роми, които се самоопределят като такива. По неофициални данни на експерти обаче ромското население в България е около 8–10% от общото население, ако се вземат предвид данни от социологически анкети, бюра по труда, дирекции за социално подпомагане.⁹ Настоящото изследване не намери никакви официални данни за броя на ромските деца в България.

Настоящото правителство, което започна мандата си през юли 2009 г., признава социално-икономическите проблеми на ромското население, както го правиха и предишните правителства. В неговата *Програма за европейското развитие на България 2009–2013 г.*¹⁰ отделна глава е посветена на социалната интеграция на ромите в неравностойно социално положение чрез подобряване на жилищните условия и осигуряване на достъп до качествена предучилищна подготовка и училищно образование на децата и учениците, чийто майчин език не е български. Според *Националната стратегия за детето за 2008–2018 г.*, приета от предишното правителство, през 2006 г. детската смърт-

⁸ „Население към 1 март 2001 г. по области и етнически групи“ (на български). Национален статистически институт, 2001. www.nsi.bg/Census/Ethnos.htm. (последно влизане на 30 ноември 2010).

⁹ Данните на българското Министерство на вътрешните работи варират между 600 000 и 750 000, въпреки че близо половината от ромите традиционно се самоопределят като турци или българи. 313 000 са самоопределящите се като роми при преброяването през 1992 г. (Елена Марушиякова и Веселин Попов, *Циганите на България: Проблеми на мултикултурната музейна експозиция* (1995), цитирана в *Patrin Web Journal*). Според Марушиякова и Попов, „Циганите на България“, София, 1993, около 194 000 души декларират ромска идентичност през 1956 г.; през 1959 те са 214 167, а през 1976 – 373 200. През 1980 г. поради явната и значителна разлика между броя на българските граждани с ромско самосъзнание и голямото общо население и културни особености, подобни на ромските, властите правят специално преброяване на всички лица, определени като роми от мненията на населението в съседство, наблюдения над начина им на живот, културни специфики и пр. и така се установява, че ромите са 523 519. През 1989 г. властите преброяват 576 927 души като роми, но отбелязват, че повече от половината от тях предпочитат и декларират турска идентичност (с. 92–93). Според оценките на Марушиякова и Попов общият брой на всички лица с ромско самосъзнание плюс всички лица от ромски произход с различно етническо самосъзнание през 1993 г. са били около 800 000 (с. 94–95). Данните им за 1995 г. са 750 000 ± 50 000. Някои международни източници споменават данни на неназовани експерти, които предполагат брой от порядъка на 700 000–800 000 или повече от данните в официалното преброяване (тук, регионално бюро на ПРООН за Европа). Тези масови неромски етнически предпочитания се потвърждават в светлината на последното преброяване през 2001 г. – повече от 300 000 български граждани от ромски произход традиционно декларират етническата си идентичност като турска или българска. Други статистики: 450 000 преброени през 1990 (изследване на Библиотеката на Американския конгрес); поне 553 466 цитирани в поверително преброяване на Министерството на вътрешните работи през 1992 г. (вж. Марушиякова и Попов, 1995). Други източници твърдят, че ромите в България са близо 800 000 (вж. http://international.ibox.bg/news/id_1678295403).

¹⁰ <http://www.government.bg/fce/001/0226/files/03.11.2009FINAL-cdnostranen%20pechat1.pdf> (последно влизане на 30 ноември 2010).

ност е била 9,7% и остава по-висока сред някои етнически малцинствени общности и особено сред ромите, но стратегията не дава точни данни за смъртността сред ромските деца.¹¹ В нея се посочва, че основните причини за тази статистика могат да се търсят в по-лошите битови условия на живот, в по-трудния достъп до здравеопазване и специално за ромите – в значително по-ниското образование. Според обобщените данни от проучване, проведено от социологическата агенция „Факт маркетинг“ сред 1527 ромски семейства, в около 80% от тях е имало поне един болен, в половината от тях е имало хронично болен, а при една пета от тях са били налице две или повече хронично болни лица.¹² Същото проучване сочи, че ромските жени и деца са специална рискова група по отношение на здравеопазването. Изследването не прави сравнение с неромски семейства.

Бедността сред децата до 15-годишна възраст е 15,1%, докато средната за лицата между 16 и 64-годишна възраст е 12,3%. Рискът от бедност е най-висок сред децата с един родител или тези, които живеят в многодетни семейства, съответно 31,1% за първата група и 28,6% за втората. Освен това рискът от бедност е още по-висок сред децата от етническите малцинства, особено роми и турци.¹³ Отново официални точни данни за броя на ромите и ромските деца, живеещи в бедност, не бяха открити.

Според данни от проучването от 2002 г. на ПРООН „Извън капана на зависимостта – доклад за човешкото развитие на ромското малцинство в Централна и Източна Европа“ 44,4% от ромите в България посочват социалното подпомагане като най-честия източник, от който домакинството получава средства за последните шест месеца, и 20,2% посочват последното като източник, който осигурява най-много средства за бита.¹⁴ Няма точни и систематични официални данни за дела на ромите сред хората, обект на социално подпомагане. Въпреки това редица проучвания, както и някои оценки, направени от български длъжностни лица, показват, че ромите са свръхпредставени сред тези хора.¹⁵ Българското законодателство гарантира предоставяне на здравно осигуряване за социално слаби лица от държавата. Правото на такова здравно осигуряване е обусловено от това дали те отговарят на условията за получаване на социално подпомагане при бедност или като обезщетение за безработица. Голяма част от социално слабите лица, както и несъразмерно голям брой на роми сред тях, не получават социално подпомагане при бедност и не са регистрирани като безработни.¹⁶ Според официални данни

¹¹ България, Министерски съвет, *Национална стратегия за закрила на детето 2008–2018*, с. 5, достъпна на български на: <http://sacp.government.bg/programi-dokladi/strategii-programi-planove/strategia-zakrila-deteto-2008-2018/> (последно влизане на 30 ноември 2010).

¹² България, „Факт Маркетинг“, *Осигуряване на достъп до здравеопазване на малцинствата 2002–2003*, София, 2004, с. 17.

¹³ България, Министерски съвет, *Национална стратегия за закрила на детето 2008–2018*, с. 4, достъпна на български на: <http://sacp.government.bg/programi-dokladi/strategii-programi-planove/strategia-zakrila-deteto-2008-2018/> (последно влизане на 30 ноември 2010).

¹⁴ ПРООН, *Извън капана на зависимостта – доклад за човешкото развитие на ромското малцинство в Централна и Източна Европа*, с. 94.

¹⁵ ЕЦПР, БХК, *Писмено становище на БХК и Европейския център за правата на ромите по отношение на България за разглеждане от Комитета на ООН за расовата дискриминация на неговата 74-та сесия*, декември 2008, http://www.bghelsinki.org/upload/resources/BHC_ERRC_Bulgaria_CERD74_bg.pdf (последно влизане на 30 ноември 2010).

¹⁶ Пак там.

около 46% от ромите не са здравно осигурени.¹⁷ Изключването от системата на здравеопазването оказва несъразмерно по-сериозно влияние върху здравето на ромските жени, особено когато става дума за опазване на здравето на майките и за репродуктивното здраве. Ромските жени, които не са здравно осигурени, не могат да се възползват от пред- и следродилни медицински услуги.¹⁸

По данни на Агенцията по заетостта на 17 862 роми, търсещи работа, е била осигурена заетост през 2009 г., въпреки че е било планирано такава да бъде осигурена само на 3000 роми.¹⁹ От тези 17 862 лица 10 988 са били наети временно в рамките на програмата „От социални помощи към заетост“. В резултат от дейността на 105 трудови медиатори (обучени през 2008 г. и 2009 г.) през 2009 г. „11 873 неактивни и обезкуражени роми са регистрирани в офисите на Агенцията по заетостта като търсещи работа“ и на 1669 от тях е била осигурена някаква заетост – в курсове за ограмотяване и квалификация са били включени 132-ма, а 1537 са били наети на работа.²⁰

¹⁷ България, Национален съвет за сътрудничество по етническите и демографски въпроси, *Здравна стратегия за лица в неравностойно положение, принадлежащи към етнически малцинства*, с. 2. Документът е достъпен на: <http://www.nccedi.government.bg/en/HealthStrategyENG.htm> (последно влизане на 30 ноември 2010).

¹⁸ ЕЦПР, БХК, *Писмено становище на БХК и Европейския център за правата на ромите по отношение на България за разглеждане от Комитета на ООН за расовата дискриминация на неговата 74-та сесия*, декември 2008, http://www.bghelsinki.org/upload/resources/BHC_ERRC_Bulgaria_CERD74_bg.pdf (последно влизане на 30 ноември 2010).

¹⁹ България, Национален съвет за сътрудничество по етническите и демографски въпроси, *Мониторингов доклад за 2009 г. за изпълнението на Националния план за действие по инициативата „Десетилетие на ромското включване 2005–2015 г.*, с. 29, достъпен на: <http://www.nccedi.government.bg/page.php?category=87&id=1260> (последно влизане на 30 ноември 2010). Агенцията по заетостта не предоставя информация за типа заетост, който се предлага на ромите. Настоящото проучване показва, че за да имат достъп до месечна социална помощ от около 20 евро, ромите трябва да работят 14 дни в месеца и това вероятно е предоставяната им заетост, спомената от Агенцията по заетостта.

²⁰ България, Национален съвет за сътрудничество по етническите и демографски въпроси, *Мониторингов доклад за 2009 г. за изпълнението на Националния план за действие по инициативата „Десетилетие на ромското включване 2005–2015 г.*, с. 29, достъпен на: www.nccedi.government.bg/page.php?category=87&id=1260 (последно влизане на 30 ноември 2010).

5. Законодателна и политическа рамка за закрила на детето в България

Политиката за закрила на детето се разработва и приема от Министерския съвет и Държавната агенция за закрила на детето. Министерството на труда и социалната политика, Министерството на образованието, науката и младежта, Министерството на здравеопазването, Министерството на правосъдието и Министерството на вътрешните работи имат специфични задължения по Закона за закрила на детето, както и областните управители и общинските власти. Въпреки това не съществува единен орган, отговорен за изпълнението на политиката за закрила на детето в България.

Приемането на Закона за закрила на детето (ЗЗД)²¹ значително допринесе за извеждането на политиката за закрила на детето като приоритет за българските правителства след 1999 г. Стратегията и планът за действие за защита на правата на децата в България за периода 2000–2003 г. бяха приети през декември 2000 г. и по-късно актуализирани от *Националната стратегия за закрила на детето 2004–2006 г.* Основните им цели бяха: подобряване на условията на живот на децата в България; гарантиране на защитата на техните права независимо от техния етнически произход; хармонизиране на правната рамка на закрила на детето с изискванията на Европейския съюз и разработване на единна държавна политика в областта на грижите и услугите за деца. *Националната стратегия за закрила на детето 2004–2006 г.*²² подчертава, че през 2002 г. 11 834 деца живеят в домове, където качеството на грижа е ниско. Стратегията предвижда намаляване на броя на децата в институциите чрез: разработване на достатъчно и ефективни услуги в общността за деца и семейства, съобразени с нуждите на населението; подобряване качеството на живот на децата в институциите и реструктуриране на детските институции за предоставяне на алтернативни услуги. Очакваше се, че 30% от детските заведения ще бъдат реструктурирани, че броят на децата, живеещи в институции, ще бъде намален с 10%, че 30% по-малко деца ще бъдат настанявани в институции и че общините ще създадат услуги в общността за задоволяване на нуждите на местното население. Държавната агенция за закрила на детето (ДАЗД) проведе мониторинг на всички детски институции през 2004 и през 2006 година. През 2007 г. тя стигна до извода, че броят на децата в институции е намалял – през 2001 г. те са били 12 609, през 2002 г. – 11 915, през 2003 г. – 10 875, през 2004 г. – 10 284, през 2005 – 9776, и през 2006 – 8653.²³ Според ДАЗД това се дължи на прилагането на превантивните мерки за закрила

²¹ България, *Закон за закрила на детето*, приет на 13.06.2000 г., последно изменение от 2.07.2010 г., достъпен във всичките си версии само на български на: <http://lex.bg/bg/laws/ldoc/2134925825> (последно влизане на 30 ноември 2010).

²² България, Министерски съвет, *Национална стратегия за закрила на детето 2004–2006*, достъпна на: <http://sacp.government.bg/programi-dokladi/strategii-programi-planove/strategia-zakrila-deteto-2004-2006/> (последно влизане на 30 ноември 2010).

²³ България, Държавна агенция за закрила на детето, *Годишен доклад на дейността на Държавната агенция за закрила на детето за 2007 г.*, с. 3, достъпен на: <http://sacp.government.bg/programi-dokladi/dokladi/> (последно влизане на 30 ноември 2010). Данните за броя на децата в институции, предоставяни от Държавната агенция за закрила на детето и Агенцията за социално подпомагане към Министерството на труда и социалната политика, по неизвестни причини винаги се различават.

на детето като настаняване в семейства на роднини или реинтеграция в биологичното семейство. Според неправителствени организации обаче намаляването на децата в институции се дължи на демографския спад на общото детското население в България.²⁴

Въпреки това *Националната стратегия за детето 2008–2018 г.*²⁵ повтаря целите и мерките на предишната стратегия. В нея се споменава, че над 80% от децата, живеещи в институции през 2006 г., са от семейства, които не са в състояние да се грижат за тях. Стратегията посочва също, че основните причини за настаняване на деца в институции са икономическите, психологическите и социалните проблеми, с които семействата им се сблъскват при отглеждането им, както и липсата на алтернативи на институционалната грижа. Основните рискове за децата в тези семейства са стандартът на живот, отношенията в семейството и достъпът до образование. Стратегията препоръчва държавата да предприеме превантивни и защитни мерки за намаляване на риска от бедност и за подкрепа на семейството като най-добрата среда за детето.

Всички годишни национални програми за закрила на детето, приети от Министерския съвет от 2003 г. насам, целят да осигурят условия за спазване на правата на всички деца в България с оглед повишаване на благосъстоянието им и подкрепа за семействата им. Първата цел във всяка от тях е намаляването на броя на децата в специализираните институции и подобряването на условията на живот в тях. Това трябваше да се постигне чрез развиване на алтернативни форми на грижа и социално подпомагане на децата, с реформа в институциите и предоставяне в тях на услуги, насочени към придобиване на социални умения от децата.²⁶ Въпреки това нито една от националните програми не споменава конкретно финансиране, отговорна институция и лице в нея или конкретни срокове за изпълнение на предвидените мерки. Ето защо националните програми не постигнаха целите си и в тях се повтарят едни и същи дейности и мерки всяка година. Нито едно от министерствата, отговорни за закрила на детето, не отчете точен бюджет, отпуснат за изпълнението на конкретните мерки по национални програми за закрила на детето. Никога не бе изготвен и ясен и подробен доклад за изпълнението на тези програми.

Важна стъпка напред в процеса на предоставяне на по-качествена грижа за децата в България обаче бе приетата на 24.02.2010 г. от Министерски съвет *Национална стратегия „Визия за деинституционализация на децата в Република България“*; а на 24.11.2010 г.

²⁴ Български хелзинки комитет, *Доклад оценка на състоянието и перспективите пред детските институции в България и на напредъка в изпълнение на правителствените ангажменти по Конвенцията за закрила на детето на ООН*, 2006, с. 53–55, достъпен на английски на: http://old.bghelsinki.org/index.php?module=resources&lg=en&id=0&cat_id=18#2006 и на български на: http://old.bghelsinki.org/index.php?module=resources&lg=bg&id=0&cat_id=19#2006 (последно влизане на 30 ноември 2010).

²⁵ България, Министерски съвет, *Национална стратегия за закрила на детето 2008–2018*, с. 9, <http://sacp.government.bg/programi-dokladi/strategii-programi-planove/strategia-zakrila-deteto-2008-2018/> (последно влизане на 30 ноември 2010).

²⁶ Другите приоритетни области се отнасят към създаването на по-добри условия за живот за децата на улицата, към подобряване на ефективността на мерките, целящи закрила на децата от насилие, малтретиране и други форми на експлоатация, към осигуряване на гаранции за равен достъп на децата до качествено образование, към осъществяване на мониторинг на правата на децата и на качеството на услугите за деца, както и към поддържане на национална информационна система в областта на закрилата на децата.

бе приет и планът за действие за тази стратегия. Планът за действие включва разработването и изпълнението на пет проекта: за деинституционализация на децата от домовете за деца с увреждания, за деинституционализация на децата от домовете за медико-социални грижи, за деинституционализация на децата от домовете за деца, лишени от родителски грижи, за развитие на приемната грижа и за карьерно развитие на социалните работници.²⁷

5.1. Деца в риск

Съгласно чл. 10 от Закона за закрила на детето всяко дете има право на закрила на нормалното му физическо, интелектуално, нравствено и социално развитие и на защита на неговите права и интереси. Законът забранява всички ограничения на правата или привилегии, основаващи се на раса, народност, етническа принадлежност, пол, произход, имуществено състояние, религия, образование, убеждения или физически увреждания. В Закона за закрила на детето (параграф 1 от Преходни и заключителни разпоредби) като „деца в риск“ се определят децата, чиито родители са болни, неизвестни, лишени от родителски права или неспособни да се грижат за тях; децата, жертви на насилие, експлоатация и всякакво друго нечовешко и унижително отношение или наказание в рамките на и извън семейството; децата, чието физическо, психическо, нравствено, интелектуално и социално развитие е изложено на риск; децата, които страдат от увреждане или труднолечими заболявания, и децата, които са в риск от отпадане от училище или вече са отпаднали.

Механизмът за настаняване на деца в институции е регламентиран в Закона за закрила на детето (ЗЗД) и Правилника за неговото прилагане. Според правилника закрила на дете се предоставя след проучване и оценка на подаден сигнал до Дирекцията „Социално подпомагане“ (ДСП) по местопребиваване на детето, което се нуждае от закрила. Сигналът може да се подаде от детето, от родителите, от други физически лица, държавни органи или юридически лица.²⁸ Социалният работник в съответния отдел за закрила на детето към ДСП извършва проучване по сигнала, като събира информация за семейството и детето от училище, детска градина, дом за деца; от роднини, приятели и съседи, от друга дирекция „Социално подпомагане“, общопрактикуващ лекар (личен лекар на детето) и други източници, ако е необходимо.²⁹ Социалният работник „отваря случай“, само ако установи, че детето е в риск.³⁰ Сроктът за първоначално про-

²⁷ Стратегията е достъпна на <http://sacp.government.bg/programi-dokladi/strategii-programi-planove/> (последно влизане 30 ноември 2010). Според информацията на Министерски съвет с реализирането на плана се цели да се разработи система от социални услуги в общността на територията на цялата страна, които да заменят институционалния тип грижа за деца, в резултат на което да се закрият специализираните институции от класически тип, като се гарантира реинтеграцията или осигуряването за всяко дете на настаняване в семейна среда или в социална услуга от резидентен тип. Предвижда се разработването на правната и регулаторна рамка, необходима за подкрепа на процеса на деинституционализация и подобряването на ефективността на системата за грижи за уязвими деца и техните семейства. Планираните проекти ще бъдат реализирани основно със средства от Структурните фондове на Европейския съюз.

²⁸ България, *Правилник за прилагане на Закона за закрила на детето*, чл. 9, ал. 1, 2.

²⁹ България, *Правилник за прилагане на Закона за закрила на детето*, чл. 14.

³⁰ България, *Правилник за прилагане на Закона за закрила на детето*, чл. 15.

учване и събиране на информация е десет дни след подаване на сигнала, а крайният срок за оценка на самия случай е четири седмици.³¹ Въз основа на оценката социалният работник изготвя план за действие, който включва дългосрочни и краткосрочни цели, дейности за тяхното изпълнение и мерки за закрила.³² Планът за действие се съобщава на родителите / настойниците / лицата, които полагат грижи за детето, ако това не нарушава неговите права и е в негов интерес. Социалният работник обсъжда плана на редовни срещи (най-малко на всеки шест месеца) с всички заинтересувани страни.³³ Той е длъжен да открие досие за детето с всички документи по неговия случай. Целта на мерките за закрила в семейна среда³⁴ е подкрепа на семейството и детето, така че детето да може да бъде отглеждано в семейството.³⁵ Семейството/настойникът или полагащият грижи за детето могат да откажат да сътрудничат при изпълнението на тези мерки и тогава директорът на дирекция „Социално подпомагане“ може да издава задължителни предписания.³⁶

Според чл. 25 от ЗЗД едно дете може да бъде настанено извън семейството му, когато: родителите му са починали, неизвестни, лишени от родителски права или родителските им права са ограничени; родителите/настойниците без основателна причина не полагат грижи за детето дълъг период от време; родителите/настойниците са в трайна невъзможност за отглеждане на детето и когато детето е жертва на насилие в семейството или съществува сериозна опасност от увреждане на неговото физическо, психическо, нравствено, интелектуално или социално развитие. През 2009 г. бе добавена нова алинея, според която настаняването извън семейството трябва да се прилага само като мярка за закрила след изчерпване на всички други възможности за закрила в семейството, освен ако настаняването извън семейството се налага спешно.³⁷ Такава разпоредба бе въведена още през 2005 г. в Правилника за прилагане на Закона за закрила на детето.

Настаняването на дете в семейство на роднини или близки, приемно семейство, дом за деца или резидентна услуга в общността се решава от районния съд.³⁸ Докато съдът заседава и решава по делото за настаняване, дирекцията „Социално подпомагане“ (по местопребиваване на детето) може да го настани временно в посочените по-горе институции/услуги по административен ред.³⁹ Няма ограничение на продължителността

³¹ България, *Правилник за прилагане на Закона за закрила на детето*, чл. 16.

³² България, *Правилник за прилагане на Закона за закрила на детето*, чл. 16а.

³³ България, *Правилник за прилагане на Закона за закрила на детето*, чл. 16а.

³⁴ Според чл. 23 на *Закона за закрила на детето* мерките за закрила на децата в семейна среда са: осигуряване на педагогическа, психологическа и правна помощ на родителите, насочване към подходящи социални услуги в общността, подходящи консултации и предоставяне на информация за детето, консултиране и съдействие по въпроси на социалното подпомагане и социалните услуги, съдействие за подобряване на социално-битовите условия, социална работа за улесняване връзките между децата и родителите и справяне с конфликти и кризи в отношенията, проучване индивидуалните възможности и интереси на детето и насочването му към подходящо учебно заведение, съдействие за устройване на подходяща работа на нуждаещи се, навършили 16-годишна възраст, при установените в трудовото законодателство условия, помощ и съдействие по процедурите на осиновяване и съдействие на лицата, които полагат грижи за деца, при подготовката и изпълнението на техните функции.

³⁵ България, *Правилник за прилагане на Закона за закрила на детето*, чл. 18.

³⁶ България, *Правилник за прилагане на Закона за закрила на детето*, чл. 18, ал. 4.

³⁷ България, *Закон за закрила на детето*, чл. 25, ал.2.

³⁸ България, *Закон за закрила на детето*, чл. 26.

³⁹ България, *Закон за закрила на детето*, чл. 26.

на настаняването на детето в институция/услуга по административен ред. Съдебната процедура по настаняване не започва автоматично, а само по предложение на дирекция „Социално подпомагане“, което се подава в рамките на месец след действителното настаняване на детето. ДСП, прокурорът и родителят имат право да подадат молба в районния съд, който да позволи тези мерки за закрила. Предложението от ДСП за настаняването трябва да съдържа доклад за състоянието на детето и неговите роднини, декларации за съгласие от близките относно това кога то да бъде настанено при тях, както и списък на приемни семейства, които могат да го отглеждат.

В таблицата по-долу е представена практиката по прилагането на мерки за закрила от ОЗД по случай на деца в риск в България през периода 2006–2009 година.⁴⁰

	Превенция на изоставянето	Успешни случаи на превенция	Реинтеграция в биологично семейство	Успешни случаи на реинтеграция	Настаняване в семейства на близки и роднини	Осиновяване	Настаняване в приемно семейство	Настаняване в детски институции
2006	3877	897	2653	886	1308	634	32	3133
2007	3616	1503	2505	1332	1230	708	61	2771
2008	3102	1218	2397	1427	1296	674	91	2391
2009	3597	1277	2469	1400	1435	746	112	2479

Мерките за **превенция на изоставянето** на деца са уредени законово в отделен подзаконов нормативен акт.⁴¹ Те се определят и прилагат от дирекция „Социално подпомагане“.

Мерките за превенция на изоставянето и настаняването в институция са временни и трябва да се прилагат за срок до 12 месеца. Мерките по реинтеграция също са временни и трябва да се прилагат за не повече от 18 месеца.⁴² Мерките за превенция на изоставянето на деца трябва да се прилагат, когато са налице едно или повече от следните условия: когато е подадена молба до дирекция „Социално подпомагане“ за настаняване на детето в институция; когато друго дете от семейството е настанено в институция; когато родителите изразят желание да настанят детето в институция; когато родителите нямат постоянен доход или жилище; когато член от семейството или

⁴⁰ Агенция за социално подпомагане, *Годишни доклади за дейността на Агенцията за социално подпомагане за 2006, 2007, 2008 и 2009 г.*, достъпни на български език на: www.asp.government.bg/ASP_Client/ClientServlet?cmd=add_content&lng=1&sectid=12&s1=207&selid=207 (последно влизане на 30 ноември 2010).

⁴¹ България, *Наредба за условията и реда за осъществяване на мерки за предотвратяване на изоставянето на деца и настаняването им в институции, както и за тяхната реинтеграция*, чл. 3, приет на 22 август 2003 г.

⁴² Според *Наредба за условията и реда за осъществяване на мерки за предотвратяване на изоставянето на деца и настаняването им в институции, както и за тяхната реинтеграция*, чл.2 (ал.2 и 3) предотвратяването на изоставянето и реинтеграцията се осъществяват чрез прилагане на мерки за закрила на детето в семейна среда (изброени в бележка 34 по-горе) и предоставяне на социални услуги.

самото дете имат увреждане; когато родителите не осигуряват условия за физическото и психическото развитие на детето; когато е налице пренебрегване на детето или при наличието на други рискови фактори на средата.⁴³

Мерките за превенция на изоставянето на деца се прилагат незабавно, когато съществува непосредствена опасност от изоставяне на детето и са налице едно или повече от следните обстоятелства: родителите на новороденото изразят желание да го оставят в родилно отделение или да го настанят в институция; когато майката изостави детето в родилното отделение; когато дете, настанено в болнично заведение, не е потърсено от родителите в 7-дневен срок след срока на лечение или при наличие на други обстоятелства.⁴⁴ Мерките за превенция на изоставянето се прилагат, в случай че бременната жена е изложена на риск да изостави детето си, когато са налице едно или повече от следните обстоятелства: тя е под 18-годишна възраст; не е омъжена; няма доходи и/или жилище; има психични проблеми и/или проблеми с общуването; има едно или повече деца в риск; жертва е на насилие; има едно или повече деца с увреждания или при наличие на други рискови фактори.⁴⁵

Мерките за **реинтеграция в биологичното семейство** се прилагат, когато детето е настанено в институция, приемно семейство или в семейство на близки и роднини и не е спряло да контактува с родителите си, родителите изразяват желанието да се грижат за детето, родителите са в състояние да осигурят подходящи условия за физическото и психическото развитие на детето и няма други деца в риск от изоставяне от семейството.⁴⁶ След успешна реинтеграция социалните работници, които работят по случая, наблюдават детето в срок от шест месеца.⁴⁷

Приемната грижа се прилага краткосрочно, когато целта ѝ е да подкрепи биологичното семейство в продължение на една година.⁴⁸ Дългосрочната приемна грижа се прилага за повече от една година в случаите на деца, чиито биологични родители са починали, неизвестни или чиито родителски права са ограничени; чиито родители не се грижат за тях без основателна причина и за дълго време, чиито родители не са в състояние да се грижат за децата за дълго време; чието настаняване обратно в биологичното семейство или чието осиновяване не е възможно.⁴⁹ Спешно настаняване в приемно семейство се прилага, когато животът и здравето на детето са в опасност: в бедствената ситуация, след полицейска закрила; когато детето е жертва на трафик или насилие или когато детето е на по-малко от 3 години.

⁴³ България, *Наредба за условията и реда за осъществяване на мерки за предотвратяване на изоставянето на деца и настаняването им в институции, както и за тяхната реинтеграция*, чл. 4.

⁴⁴ България, *Наредба за условията и реда за осъществяване на мерки за предотвратяване на изоставянето на деца и настаняването им в институции, както и за тяхната реинтеграция*, чл. 5.

⁴⁵ България, *Наредба за условията и реда за осъществяване на мерки за предотвратяване на изоставянето на деца и настаняването им в институции, както и за тяхната реинтеграция*, чл. 6.

⁴⁶ България, *Наредба за условията и реда за осъществяване на мерки за предотвратяване на изоставянето на деца и настаняването им в институции, както и за тяхната реинтеграция*, чл. 17.

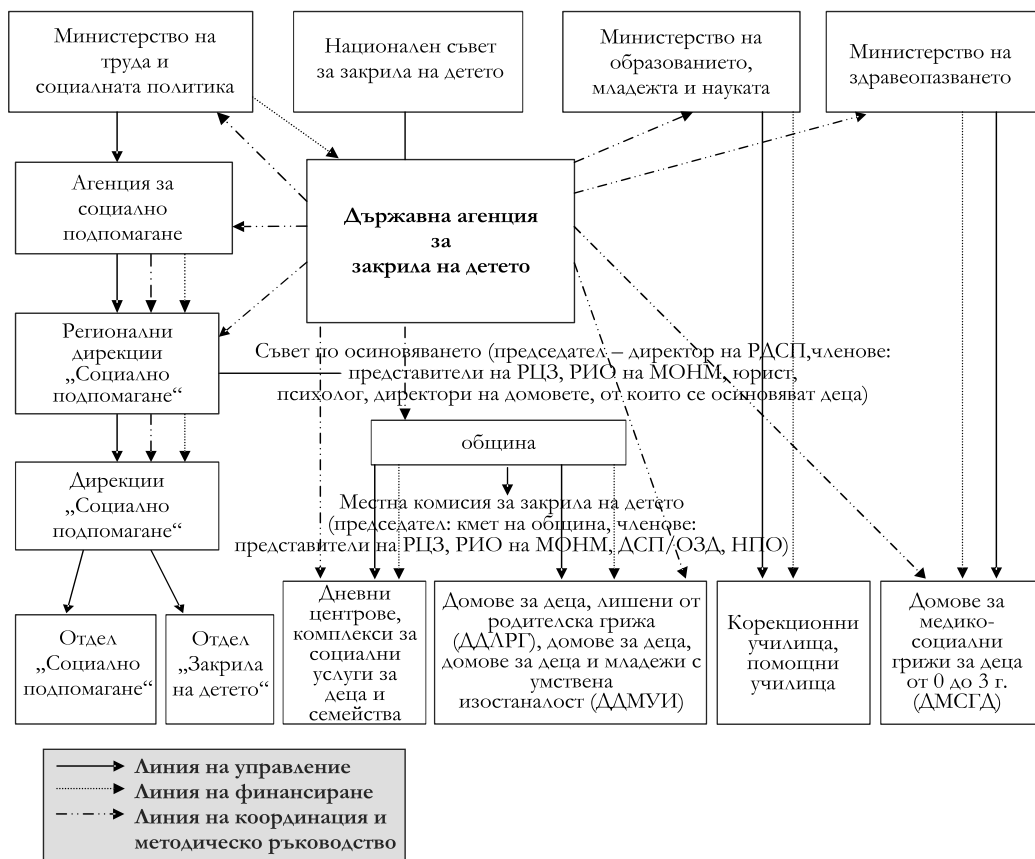
⁴⁷ България, *Наредба за условията и реда за осъществяване на мерки за предотвратяване на изоставянето на деца и настаняването им в институции, както и за тяхната реинтеграция*, чл. 25.

⁴⁸ България, *Наредба за условията и реда за кандидатстване, подбор и утвърждаване на приемни семейства и настаняване на деца в тях*, приета на 4 декември 2006 г., чл. 3, ал. 3.

⁴⁹ България, *Наредба за условията и реда за кандидатстване, подбор и утвърждаване на приемни семейства и настаняване на деца в тях*, чл. 3, ал. 4.

6. Българската система за закрила на детето

6.1. Отговорни органи и правомощия

По силата на Закона за закрила на детето бе създадена **Държавна агенция за закрила на детето (ДАЗД)** към Министерския съвет, която започна да функционира от 1 януари 2001 година. Нейният председател е специализиран орган на Министерския съвет, отговорен за управлението, координацията и контрола в областта на закрилата на детето (чл. 17 от ЗЗД)⁵⁰. Според чл. 3, ал. 3 от ЗЗД политиката за закрила на детето се определя от Народното събрание въз основа на предложената от Министерския съвет национална стратегия за закрила на детето. В изпълнение на тази стратегия Министерският съвет ежегодно приема Национална програма за закрила на детето,

⁵⁰ Впоследствие правомощията на председателя бяха разширени според поправки в Закона за закрила на детето през 2003, 2005, 2006 и 2009 г. с цел да се овласти ДАЗД за ежегодно създаване и приемане на Национални програми за закрила на детето, да лицензира и контролира дейността на доставчиците на социални услуги за деца, да провежда мониторинг над спазването на детските права, включително деца, живеещи в институции, да разработва законодателни актове, отнасящи се до правата на децата и пр.

която се подготвя от министъра на труда и социалната политика и председателя на Държавната агенция за закрила на детето. ЗЗД забранява всички ограничения на правата на децата или привилегии, основани на раса, народност, етническа принадлежност, пол, произход, имуществено състояние, религия, образование, убеждения, увреждане (чл. 10). Законът предвижда специална закрила на деца в риск, деца с изяви таланти и други уязвими групи, като деца с увреждания. Насърчаването на благосъстоянието на децата е основен приоритет на българската държавна политика, регламентиран в Конституцията и националното законодателство, което напълно отразява принципа за най-добрия интерес на детето.

Към Държавната агенция за закрила на детето бе създаден **Национален съвет за закрила на детето**. Той има консултативни и координационни функции и бе създаден с цел да включва заместник-министри от всички министерства в областта за закрила на детето, както и неправителствени организации, които предоставят услуги в общността за деца, в разработването на политиките и в планирането, разработването и прилагането на законодателството.⁵¹ От 2005 г. работи и омбудсманска институция в България, но досега тя не се е занимавала сериозно с правата на децата.

Министерството на образованието, младежта и науката (МОМН) и общините отговарят за предоставянето на образование на всички деца на възраст от 6–7 до 16 години, включително на деца с увреждания (чл. 34 и чл. 36 от Закона за народната просвета⁵²). Министерството разработва законодателството, разпределя бюджета и осъществява контрола и управлението на дейностите, като осигурява основно методическо ръководство на училищата в България. Националната политика в областта на училищното образование се подготвя от Министерския съвет и се приема от Народното събрание.

Министерството на труда и социалната политика (МТСП) отговаря за осигуряването на социални услуги в институции и в общността, както и за социалното подпомагане на деца и семейства (чл. 4 от Закона за социалното подпомагане). Политиката по социалното подпомагане се определя от Министерския съвет. Към Министерството на труда и социалната политика бе създадена **Агенцията за социално подпомагане (АСП)**, която е отговорна за методическо ръководство на местните структури на социалното подпомагане и за надзора и контрола върху тяхната дейност (чл. 5 и 6 от Закона за социалното подпомагане⁵³). Съгласно Закона за семейните помощи за деца⁵⁴, Закона за социално подпомагане и Правилника за прилагането му⁵⁵,

⁵¹ България, *Закон за закрила на детето*, чл.18.

⁵² България, *Закон за народната просвета*, приет на 18.10.1991 г. с редица изменения, последните от 2.07.2010 г., достъпен на български на: <http://lex.bg/bg/laws/ldoc/2132585473> (последно влизане на 30 ноември 2010).

⁵³ България, *Закон за социално подпомагане*, приет на 19.05.1998 г., последно изменение от 23.02.2010 г., достъпен на български на: <http://lex.bg/bg/laws/ldoc/2134405633>, (последно влизане на 30 ноември 2010).

⁵⁴ България, *Закон за семейните помощи за деца*, приет на 29.03.2002 г., последни изменения от 26.03.2010 г., достъпен на български на: <http://lex.bg/bg/laws/ldoc/2135441920> (последно влизане на 30 ноември 2010).

⁵⁵ България, *Правилник за прилагане на Закона за социално подпомагане*, приет на 1.11.1998 г., последно изменение от 2.07.2010 г., достъпен на: <http://lex.bg/bg/laws/ldoc/-13038592> (последно влизане на 30 ноември 2010).

социалното подпомагане на децата се осигурява чрез подпомагане на децата и/или на техните родители/настойници, като помощта е или финансова, или предоставяне на социални услуги като консултации, терапии, групова работа по даден проблем или подпомагане в натура. Съгласно чл. 2, ал. 2 от Закона за социално подпомагане, социално подпомагане е предоставянето на помощи в пари или в натура или услуги, необходими за задоволяване на основни жизнени потребности на гражданите в случаите, когато техните доходи от труд или имущество не са достатъчни. Всички български граждани и семейства, които поради здравословни, възрастови, социални или други независещи от тях причини не са в състояние самостоятелно или с помощта на своите законни издръжки да получат чрез труда си или имуществото си достатъчни доходи за задоволяване на основните си жизнени потребности, имат право на социално подпомагане.⁵⁶ Съгласно Закона за семейните помощи за деца, помощите са, както следва: еднократна финансова помощ за бременност, еднократна финансова помощ за раждане на дете; месечни помощи за дете до завършване на средно образование, но не над 20-годишна възраст; месечни помощи за отглеждане на дете до навършване на една година; специални помощи за ученици (на възраст 7–20 г. в основните и средни училища). Детските надбавки се финансират със средства от държавния бюджет.

Агенцията за социално подпомагане има дирекции на областно и общинско ниво. Дирекциите „Социално подпомагане“ предоставят социални услуги и социално подпомагане на децата и семействата. В рамките на тези дирекции са създадени отдели за закрила на детето (ОЗД), чиято основна функция е да защитават правата на децата, да предотвратяват институционализирането (изоставянето) на децата, които са изложени на риск в своите семейства, да насочват деца за осиновяване, приемна грижа или настаняване в семейства на близки и роднини, когато техните собствени биологични семейства не могат да се грижат за тях.⁵⁷ Дирекциите „Социално подпомагане“ издават

⁵⁶ Европейският комитет за социални права (ЕКСП) направи преглед на спазването на задълженията на България, поети с ратифицирането на Европейската социална харта, през 2004 г. и 2006 г. по отношение на социалното подпомагане; и в двата прегледа ЕКСП заключи, че ситуацията в България не е в съответствие с член 13, алинея 1. В прегледа през 2004 г. се установи, че социалното подпомагане в България е очевидно неадекватно, а в прегледа през 2006 г. се заключи, че социалното подпомагане на лицата под 65 години, живеещи сами, е очевидно неадекватно. Новият член 12в от Закона за социалното подпомагане от 28 февруари 2006 г. въведе временно ограничение върху месечните социални помощи, които преди това бяха неограничени във времето и поставяха условия, свързани само с нуждите на бенефициентите. Според доклада на Агенцията за социално подпомагане от 2006 г. средният брой на хората и семействата, които са били подпомагани с месечни социални помощи, е бил 100 374. На 15 юли 2007 г. министърът на труда и социалната политика спомена, че вероятно около 40 000 души, повечето от които са роми, ще бъдат лишени от своята месечна социална помощ. През февруари 2010 г. чл. 12в бе отменен, в резултат на което социалното подпомагане отново ще бъде непрекъснато.

⁵⁷ През декември 2006 г. Правилникът за устройството и дейността на Агенцията за социално подпомагане към Министерството на труда и социалната политика бе променен. Това доведе до закриване на някои от отделите „Закрила на детето“ (ОЗД) към дирекциите „Социално подпомагане“, като броят на самите дирекции бе намален. Те бяха намалени от 272 на 148. В 63 ОЗД има само един човек, който се грижи за закрилата на децата. В 81 ОЗД персоналът се състои от юрист (или социален работник) и началник на отдела. Вж. също Национална мрежа за децата – България (мрежа на водещи НПО, работещи в сферата на децата и семействата),

административни заповеди/предложения за настаняване на деца в риск извън семействата им, а съдът впоследствие разрешава тези настанявания.⁵⁸ Отделите за закрила на детето към дирекциите „Социално подпомагане“ са отговорни за работата по всеки отделен случай на дете, настанено в институция, и за контрола върху дейностите в самите институции. Според годишния отчет на Агенцията за социално подпомагане от 2008 г. социалните работници в страната работят по средно 112 случая на деца. Заплатите на социалните работници в ОЗД са едни от най-ниските в областта на подкрепящите професии и много често те не получават въстъпително или текущо обучение, както и последваща супервизия.⁵⁹ Регионалните дирекции „Социално подпомагане“ отговарят за вземане на решения за осиновяване.

Министерството на здравеопазването (МЗ) отговаря за осигуряване на медицински услуги за деца (чл. 117 от Закона за здравето) и все още управлява 32-те институции за медико-социални грижи за бебета и деца на възраст от 0 до 3 г. Държавната политика по здравеопазване се определя от Министерския съвет и се прилага от Министерството на здравеопазването.

Във всяка **община** има и най-малко една дирекция, която отговаря за социалните дейности и образованието на децата.⁶⁰ Общините са свободни да проектират и управляват сами или да предоставят управлението на услугите за деца на други доставчици на тяхна територия. Те също решават и как различните органи, отговорни за услугите за деца, да бъдат координирани и как да си сътрудничат на местно ниво.

Процесът на децентрализация в областта на закрила на детето започна през 2003 година. Първо 26 социални институции за деца с интелектуални затруднения (които се управляваха и финансираха пряко от Министерството на труда и социалната политика) бяха подчинени на кметовете на общините, в които се намираха. Но те все още се финансират от държавния бюджет с фиксирана годишна сума, която се доставя на общината. След това, през 2007 г., 86 дома за деца, лишени от родителска грижа, на възраст 3–18 г. бяха децентрализирани от Министерството на образованието и науката към общините. Всички тези институции, както и институциите за медико-социални грижи за деца на възраст 0–3 г., функционират съгласно Закона за закрила на детето. Средният капацитет на всички тях е между 50 до 100 деца, въпреки че през периода 2006–2010 г. някои от тях намалиха своя капацитет.

Принос към Универсалния периодичен преглед, София, април 2010 г.: „Като цяло работата, извършвана от ОЗД, е изключително незадоволителна. Този факт се подкрепя от редица изследвания и анализи, проведени от различни български и международни организации. Към 31.12.2008 г. 750 души работят в ОЗД, от които социалните работници са едва 450“.

⁵⁸ България, *Закон за закрила на детето*, чл.26.

⁵⁹ Национална мрежа за децата – България (мрежа на водещи НПО, работещи в сферата на децата и семействата), *Принос към Универсалния периодичен преглед*, София, април 2010 г.

⁶⁰ Чл. 17 от *Закона за местното самоуправление и местната администрация*. Общините са длъжни да създадат и местни комисии за закрила на детето, където всички местни структури на министерства и местни неправителствени организации да участват в разработването на общински политики за закрила на детето (чл. 20а от Закона за закрила на детето и чл. 3 от Правилника за прилагане на Закона за закрила на детето).

6.2. Финансиране

Всички детски институции се финансират от държавния бюджет чрез общините, които извършват плащанията, но не могат да променят бюджета, определен от държавата. Държавата определя фиксирана годишна сума за всяко дете в институция, която не е обвързана с качеството на грижа, предоставяна на конкретното дете. Общините са длъжни да предоставят тази сума на съответната институция. За дете, настанено в дом за медико-социални грижи за деца, държавата е отпускала 330 евро месечно през 2006 г.⁶¹ За дете, настанено в институция за деца, лишени от родителска грижа (на възраст от 3 до 18 г.), държавата е плащала по 150 евро на месец през 2006 г., а през 2009 г. тази сума бе увеличена на 270 евро. За дете в институция за деца с умствени увреждания държавата е плащала 300 евро на месец, а през 2009 г. тази сума бе увеличена на 324 евро. През юли 2008 г. годишната издръжка за децата, лишени от родителски грижи, живеещи в домове (7 до 18 г.), бе увеличена от 168 на 254 евро,⁶² а през 2009 г. бе увеличена още веднъж и достигна 270 евро месечно на дете. През 2008 г. в институциите за деца с увреждания годишната издръжка бе увеличена и стигна 291 евро месечно на дете, а през 2009 г. след ново увеличение, стигна 324 евро месечно на дете. Така през 2009 г. общата сума, предоставена на детските институции (в които се настаняват деца по ЗЗД) за издръжка, възлизаше на 78 млн. лв. (39 млн. евро).⁶³

Родителите, които се грижат за собствените си деца или за деца под закрила, не получават такива средства от държавата. Най-често сумата, която държавата предоставя на родители, които се грижат за собствените си деца, е 18 евро на месец и тя се отпуска само на тези, чиито деца посещават училище. За родителите на деца в риск от изоставяне се отпуска малка или никаква финансова помощ.⁶⁴ Но за това не са публикувани точни правителствени отчети до момента.

Финансовата помощ, отпускана по мерки за закрила, дава ясна представа за причините за провала на политиката по деинституционализация. За закрила на деца и семейства може да се отпусне финансова помощ или помощ в натура с цел превенция на изоставянето, реинтеграция, отглеждане на детето в семейството на роднини или в приемно семейство.⁶⁵ Финансовата помощ може да бъде месечна и еднократна и се изчислява на базата на гарантирания минимален доход, определен от Министерския съвет. Помощта по превенция на изоставянето, реинтеграция, отглеждане на дете в

⁶¹ Този размер включва плащания на персонала – заплати, осигуровки и пр., както и покриване на разходи за храна, дрехи, режийни.

⁶² *Решение 20 от 21.01.2008 г. на Министерски съвет за разпределение на дейностите, финансирани чрез общинските бюджети на местни и делегирани от държавата и за определяне на стандарти за финансиране на делегираните от държавата дейности през 2008 г.*, достъпно на: www.minedu.government.bg/opencms/export/sites/mon/left_menu/budget/peshenie_MC-2008all.pdf (последно влизане 30 ноември 2010). Министерският съвет издава подобни решения всяка година, но тези за 2006, 2007, 2009 и 2010 г. не са достъпни на страницата му в Интернет след започване на мандата на новото правителство.

⁶³ Интервю с Елена Методиева, Държавна агенция за закрила на детето, София: 31 май 2010 г.

⁶⁴ Български хелзински комитет, *Проблеми в изпълнението на задълженията на България по Конвенцията на ООН за правата на детето*, март 2008 г., достъпен на английски на: http://old.bghelsinki.org/index.php?module=resources&lg=en&id=0&cat_id=18#2008 (последно влизане на 30 ноември 2010).

⁶⁵ България, *Правилник за прилагане на Закона за закрила на детето*, чл. 46.

семейство на роднини или в приемно семейство, се отпуска в случай, че лицата/семејството живеят на един и същ адрес с детето, лицето е родител или лице, което полага грижи за детето по смисъла на ЗЗД, и родителите/настойниците сътрудничат на дирекцията „Социално подпомагане“ за постигане на целите, определени в плана за действие за детето.⁶⁶ Всяка еднократна помощ може да бъде отпускана до четири пъти годишно. Това се прави за определени неочаквани нужди, несвързани с детето. Целият размер на тази помощ може да бъде пет пъти от гарантирания минимален доход⁶⁷ и тя може да се получава в натура или в брой.⁶⁸

За деца, които са настанени в семейства на близки и роднини, месечна помощ може да се отпуска, ако общият среден месечен доход на всички членове на семейството и децата под 18 години е по-нисък от петкратния размер на гарантирания минимален доход (в момента този размер възлиза на около 165 евро).⁶⁹ Конкретният размер се определя от социалния работник в ДСП и се променя в зависимост от възрастта на детето, отново на базата на гарантирания минимален доход. По този начин сумата за дете до 7-годишна възраст може да бъде 99 евро, за дете на 7 до 14-годишна възраст – до 116 евро, за дете на възраст от 14 до 18 или до 20 г., ако детето учи – до 132 евро.⁷⁰

На приемните родители за отглеждане на деца, настанени в приемни семейства, се отпускат финансова помощ и заплата по трудов договор. На приемното семейство се плаща за едно дете 130% от минималната месечна работна заплата (160 евро), за две деца – 140% (172 евро), за три и повече деца – 150% (185 евро).⁷¹ Отпускат се и месечни плащания за посрещане на нуждите на детето: за деца до 7 години – 99 евро, от 7 до 14 г. – 116 евро, на 14–18 или до 20 г., ако детето учи – 132 евро.⁷²

За да получат всички тези помощи, правоимащите лица следва да представят на директора на дирекция „Социално подпомагане“ документи за самоличност, удостоверение за раждане на детето, заповед от директора или съдебното решение за настаняването на детето.⁷³ В 20-дневен срок директорът излиза с решение за отпускане или отказ на помощите. Начинът, по който финансовата помощ се изразходва, се наблюдава от социалните работници, които докладват на всеки шест месеца за всяка месечна помощ, а за еднократната – при следващия преглед на плана за действие.

През 2006 г. финансовата помощ, отпуснатата за изпълнение на мерки за закрила по Закона за закрила на детето, бе в размер на 4 042 541 лв. (2 073 097 евро) за средно месечно 5348 случая на превенция на изоставянето, реннтеграция, настаняване в семейства на роднини и приемни семейства.

⁶⁶ България, *Правилник за прилагане на Закона за закрила на детето*, чл. 47.

⁶⁷ Това е размерът на дохода, който служи за база за определяне на всички финансови помощи и социално подпомагане по Закона за социално подпомагане. Министерският съвет определя този размер и през 2009 г. той е 65 лева (около 33 евро). През 2005, 2006, 2007 и 2008 г. той е 55 лева (около 28 евро).

⁶⁸ България, *Правилник за прилагане на Закона за закрила на детето*, чл. 48.

⁶⁹ България, *Правилник за прилагане на Закона за закрила на детето*, чл. 49.

⁷⁰ България, *Правилник за прилагане на Закона за закрила на детето*, чл. 49, ал.2.

⁷¹ България, *Правилник за прилагане на Закона за закрила на детето*, чл. 57в.

⁷² България, *Правилник за прилагане на Закона за закрила на детето*, чл. 50.

⁷³ България, *Правилник за прилагане на Закона за закрила на детето*, чл. 52.

През 2007 г. финансовата помощ бе в размер на 4 599 603 лв. (2 358 770 евро) за 5009 случая средно на месец, които включват: месечните плащания за семействата на близки и роднини по 3237 случая и приемната грижа в 82 случая; еднократните плащания за 1145 случая на превенция на изоставянето, 263 случая на реинтеграция в биологични семейства, 762 случая на семейства на роднини и 59 случая на приемна грижа.

През 2008 г. финансовата помощ беше 5 488 932 лв. (2 814 836 евро) за 3585 случая средно за месец.⁷⁴ През 2009 г. бюджетът на Министерството на труда и социалната политика по Програма 6 „Закрила на децата чрез преход от институционални грижи към алтернативни семейни грижи“⁷⁵ (по силата на Закона за закрила на детето) беше 6 млн. лв. (около 3 млн. евро) и за 2010 г. тази сума беше 7,4 млн. лева (3,7 млн. евро). През 2009 г. същото министерство разпредели по Програма 9 „Подпомагане на семейства с деца“ за месечни помощи за деца, които учат до завършване на средното си образование (18-годишна възраст), по Закона за семейни помощи за деца сумата от 411 461 600 лв. (211 005 948 евро), а за 2010 г. тя трябваше да бъде с 30 млн. лева (15 млн. евро) по-малко. Месечните помощи за деца до навършване на една година през 2009 г. възлизаха на сума в размер на 32 884 000 лева (16 863 589 евро), а за 2010 г. се предвиждаше да бъдат 13 млн. лева (6,5 млн. евро) по-малко. По програма 10 „Интеграция на хората с увреждания“ месечните помощи за деца по Закона за интеграция на хората с увреждания през 2009 г. възлизаха на 40 320 000 лева (20 160 000 евро) и за 2010 г. се очакваше да бъдат с 13 млн. лв. (6,5 млн. евро) по-малко. Така децата на възраст до една година и децата с увреждания се очакваше да пострадат най-много от намаляването на държавния бюджет за 2010 г. Държавната месечна помощ за отглеждане на дете до 20-годишна възраст, ако детето ходи на училище, през 2009 г. и 2010 г. беше 35 лв. (около 18 евро).

В годишния си доклад за 2009 г. Агенцията за социално подпомагане⁷⁶ съобщава, че през 2009 г. се е работило по 3597 случая на превенция на изоставянето на деца, от които само 1277 са били успешни. От 2469 случая на реинтеграция 1400 деца са били върнати обратно на биологичното си семейство и 746 са били осиновени. Още 1435 деца са били настанени в семейства на свои близки и роднини. В приемни семейства са били настанени 112 деца. За същия период 2479 деца са били настанени в институции.

⁷⁴ Агенция за социално подпомагане, *Годишни доклади за дейността на Агенцията за социално подпомагане за 2006, 2007, 2008 и 2009 г.*, достъпни на български на: www.asp.government.bg/ASP_Client/ClientServlet?cmd=add_content&lng=1&sectid=12&s1=207&selid=207 (последно влизане на 30 ноември 2010).

⁷⁵ Алтернативната семейна грижа се предоставя в приемното семейство, в семейството на роднини или приятели или в центрове за настаняване от семеен тип.

⁷⁶ Агенция за социално подпомагане, *Годишен доклад за дейността на Агенцията за социално подпомагане за 2009 г.*, стр. 20, достъпен на: www.asp.government.bg/ASP_Files/APP/Otchet-ASP-2009-OBOB-final1.htm (последно влизане на 30 ноември 2010).

6.3. Недостатъци и проблеми в системата за закрила на детето по отношение на ромските деца

Настоящото изследване на практиката по прилагане на политиката за закрила на детето по отношение на ромските деца установи следните пропуски и проблеми във функционирането ѝ:

1. Отделите за закрила на детето и училищата изглежда не са склонни или са безпомощни да включат ромските деца в общообразователните училища/детски градини. Нито санкциите (глоби⁷⁷ и прекратяване на изплащане на социални помощи за безработни родители⁷⁸) за родители, които не позволяват на своите деца да посещават училище, нито предполагаемите редовни проверки на инспекторатите по образование, нито опасността от загуба на социалното подпомагане на семейството, в случай че децата не посещават училище, изглеждат ефективни мерки, най-вече защото те не се прилагат или не се прилагат правилно. Ромските семейства обясняват нежеланието си да пускат децата на училище със страх от злоупотреба от страна на неромските деца или отвлччане с цел брак, както и с липсата на дрехи, обувки, транспорт и с факта, че те самите не са завършили образование и не смятат това за важно⁷⁹.

2. Полицията и прокуратурата не разследват случаи на домашно насилие, ранни бракове и наемане за трафик с цел проституция в ромските гета.⁸⁰ Така превенцията на насилие, ранна бременност и неочаквана миграция, която води до изоставяне на деца, не се осъществява.

3. Бременността при ромските жени не са регистрира и контролира поради липса на достъп до здравеопазване, което се дължи на липсата на достъп до здравно осигуряване.⁸¹ Достъпът до здравно осигуряване е гарантиран или когато лицето е регистрирано като безработно, или когато получава социално подпомагане. Ромските семейства, чиито деца са настанени в институции, или въобще не са имали достъп до заетост или социално подпомагане, или правото им на социално подпомагане е било прекъснато (временно социално подпомагане беше въведено през 2006 г. и

⁷⁷ Чл. 47 от Закона за народната просвета постановява, че родители, настойници и попечители, които не осигуряват присъствието на децата си в детските градини и в училищата за времето, през което те подлежат на задължителна предучилищна подготовка или задължително обучение, се наказват с глоба в размер от 20 до 100 лв. (10 до 50 евро). Тази мярка трябва да се прилага от съответните общински власти.

⁷⁸ Чл. 7, ал. 2 от Закона за семейни помощи за деца постановява, че родителите имат право да получават месечни помощи за децата си, ако наред с други условия, децата посещават училище редовно.

⁷⁹ Интервюта с ромски семейства в риск и семейства, чиито деца живеят в институции, ромския квартал „Факултета“, улица „Братска дружба“, София: 30 юни 2010; интервюта с ромски семейства в риск и семейства, чиито деца живеят в институции, улици „Сокол“ и „Шумен“, ромското гето „Столишиново“, Пловдив: 14 юли 2010, 17 юли 2010; интервюта с ромски семейства в ромския квартал „Надежда“, Сливен: 29 юли 2010; интервюта с ромски семейства в ромския квартал „Владиславово“, Варна: 5 август 2010.

⁸⁰ Изследването показва, че жените, които изоставят децата си, често са жертви на домашно насилие, трафик или са се омъжили на възраст под 18 години.

⁸¹ Липсата на здравно осигуряване кара ромските жени да са по-неспокойни, когато раждат, и според здравни медикатори в Сливен те изоставят децата си в болницата, бойки се, че ще ги разпитват за това и че ще бъдат санкционирани, тъй като не са здравно осигурени.

когато срокът му изтече, лицата вече нямаха право на такова). Дори когато ромските жени не желаят бременността, те научават за нея твърде късно поради това, че нямат достъп до здравеопазване и раждат детето. След като установят, че не могат да се грижат за него, те искат от социалните или здравните работници да го настанят в институция⁸².

4. Липсата на трудова заетост и социално подпомагане води до миграция в България и в чужбина на много млади роми, които оставят децата си за отглеждане от своите родители и роднини. Но когато родителите им също пътуват в търсене на работа, имат свои собствени малки деца или се разболяят, те настаняват внуците си в институции⁸³.

5. По-голямата част от интервюираните семейства, чиито деца живеят в институции, не са обект на социално подпомагане, нямат работа, не са образовани изобщо или достатъчно, за да могат да работят. Дори не са подкрепени, за да подобрят материалните условия, в които живеят, или за да предотвратят нежелана бременност. Отделите за закрила на детето нямат достъп до (или не се възползват от) средствата, с които може да се предотврати настаняването на ромски деца в институции. Те не могат да подкрепят ромските семейства в риск достатъчно за осигуряване на сигурна среда за децата.⁸⁴ Отношението на системата за закрила на детето към прилагане на еднократната финансова помощ в случай на риск от изоставяне на ромско бебе изглежда негативно и тази мярка не се прилага често. Координацията между родилни отделения в болници и социални работници в ОЗД не е добра в някои райони (Варна, София) – случаите се докладват със закъснение, има трудности с намирането и идентифицирането на майката, ако тя е напуснала болницата след раждането, работниците в болниците се отнасят с недоверие към майките и не могат да разберат тяхното желание да се откажат от детето⁸⁵.

6. Предотвратяването на нежелана бременност и абортите не са достъпни за ромски семейства, а неправителствените организации и социалните услуги работят по този въпрос на базата на проекти и когато проектите приключат, ромските жени не могат да разчитат на тях за помощ. Ромските мъже не използват презервативи, а ромските жени предимно се страхуват да използват или не могат да си позволят да си купят или поставят спирали. Ромските жени не са образовани и здравноосигурени. Те научават, че са бременни, твърде късно, или ако разберат достатъчно рано и не желаят детето,

⁸² Интервюта с ромски семейства в риск и семейства, чиито деца живеят в институции, ромския квартал „Факултета“, улица „Братска дружба“, София: 30 юни 2010; интервюта с ромски семейства в риск и семейства, чиито деца живеят в институции, улици „Сокол“ и „Шумен“, ромското гето „Столишиново“, Пловдив: 14 юли 2010, 17 юли 2010; интервюта с ромски семейства в ромския квартал „Надежда“, Сливен: 29 юли 2010; интервюта с ромски семейства в ромския квартал „Владиславово“, Варна: 5 август 2010.

⁸³ Изследването не можа да установи точния брой ромски деца, засегнати от тази форма на институционализация, но социални работници от ОЗД във Варна, Пазарджик, Сливен и Пловдив посочиха, че тази тенденция се очертава все по-ясно.

⁸⁴ Интервю с г-жа Стоянова, директор, ОЗД, Пловдив: 12 юли 2010; интервю с Радка Жежева, директор, АСП, Пазарджик: 5 юли 2010; интервю със Снежана Кръстева, директор, ОЗД, Сливен: 26 юли 2010; интервю с Галя Николова, старши експерт, ОЗД, Варна: 2 август 2010.

⁸⁵ Интервю с Галя Николова, старши експерт, ОЗД, Варна: 2 август 2010, интервю с Петя Петрова, социален работник, ЦОП- Сердика, София, 22 юни 2010.

се налага да заплатят между 75 и 100 евро за аборт, което могат да си позволят много рядко⁸⁶.

7. Бяха идентифицирани различни проблеми с координацията и сътрудничеството между неправителствени организации, социални услуги и ОЗД, ромски неправителствени организации и ОЗД, училища и ОЗД. ОЗД разчитат на неправителствени организации, които предоставят услуги, да осъществяват превенция на настъпяването на деца в институции, реинтеграция, приемна грижа, обучение на осиновители (ако има такива), но много често оценките на ОЗД и НПО относно нуждите на семейството или детето в риск са различни.⁸⁷ Ромските неправителствени организации не работят с ОЗД по прилагането на мерки за закрила на децата от ромски произход.⁸⁸ Училищата прехвърлят децата, отпаднали от училище, на ОЗД, но ОЗД не са в състояние да работят по превенция на отпадането и отнасят тези случаи до НПО, които предоставят образователни услуги за такива деца.⁸⁹ Това не изглежда разумно решение на проблема, тъй като училищата остават неадаптирани към нуждите на ромските деца, които ги посещават, и ОЗД и социалните услуги не познават всички случаи на отпадане от училище.

⁸⁶ Интервюта с ромски семейства в риск и семейства, чиито деца живеят в институции, ромския квартал „Факултета“, улица „Братска дружба“, София: 30 юни 2010; интервюта с ромски семейства в риск и семейства, чиито деца живеят в институции, улици „Сокол“ и „Шумен“, ромското гето „Столишиново“, Пловдив: 14 юли 2010, 17 юли 2010; интервюта с ромски семейства в ромския квартал „Надежда“, Сливен: 29 юли 2010; интервюта с ромски семейства в ромския квартал „Владиславово“, Варна: 5 август 2010.

⁸⁷ Интервю с Румяна Йорданова (и 7 служителя), директор, Комплекс за социални услуги за деца и семейства, Варна: 4 август 2010, ; Интервю с Галя Николова, старши експерт, ДСП, Варна: 2 август 2010; Интервю с Виктория Тахова, директор, ДСП – Възраждане, София: 24 юни 2010; Интервю с Петя Петрова, социален работник, ЦОП – Сердика, София: 22 юни 2010.

⁸⁸ Интервю с г-жа Стоянова, директор, ОЗД, Пловдив: 12 юли 2010; интервю с Радка Кежева, директор, ДСП, Пазарджик: 5 юли 2010; интервю със Снежана Кръстева, директор, ОЗД, Сливен: 26 юли 2010; интервю с Галя Николова, старши експерт, ОЗД, Варна: 2 август 2010.

⁸⁹ Интервю с г-жа Стоянова, директор, ОЗД, Пловдив: 12 юли 2010; интервю с Радка Кежева, директор, ДСП, Пазарджик: 5 юли 2010; интервю със Снежана Кръстева, директор, ОЗД, Сливен: 26 юли 2010; интервю с Галя Николова, старши експерт, ОЗД, Варна: 2 август 2010.

7. Свърхпредставеност на ромите в системата за закрила на детето

7.1. Наличие и защита на данни

В отговор на нарочна молба за достъп до обществена информация от изследователите Държавната агенция за закрила на детето предостави статистика за броя на ромските деца, които живеят в детски институции. Според нейния отговор от 1 юни 2010 г.⁹⁰ към 31 декември 2009 г. в домовете за деца, лишени от родителска грижа (ДДРГ), са били настанени 3440 деца на възраст 7–18 г., 1705 от които са от ромски произход. В домовете за медико-социални грижи за деца на възраст 0–3 г. (ДМСГД) са били настанени 2334 деца, от които 1190 са роми, а от 956 деца, настанени в домовете за деца с умствена изостаналост (ДДМУИ), 314 са роми. Заслужава внимание фактът, че обработването на лични данни, които разкриват расов или етнически произход, е забранено от чл. 5 от Закона за защита на личните данни (ЗЗЛД). Законът регламентира и някои изключения от тази забрана.⁹¹ ЗЗЛД не съдържа разпоредби, които дават възможност за събиране и обработка на данни за етнически произход.

Всички членове на персонала на институциите, социалните работници и доставчиците на услуги посочиха, че ромските деца са мнозинство в детските институции, въпреки че въпросът никога не е бил повдиган официално и те не можеха да представят надеждни данни. Трябва да се подчертае, че „свърхпредставеност“ като термин не бе известен на персонала и социалните работници и бе обясняван допълнително от изследователите. Той бе погрешно разбран от тях като числено преобладаване на ромските деца в сравнение с неромските. Персоналът в посетените институции сподели, че ромските деца, за които се грижи, са повече от неромските.

⁹⁰ Писмен отговор 05-00-5 от 1 юни 2010 г., подписан от председателя на Държавната агенция за закрила на детето Надя Шабани.

⁹¹ България, *Закон за защита на личните данни*, чл. 5, ал. 2 (23.12.2005). Обработването на лични данни не е забранено, ако: обработването е необходимо за целите на изпълнението на специфични права и задължения на администратора в областта на трудовото законодателство; физическото лице, за което се отнасят тези данни, е дало изрично своето съгласие за обработването им, освен ако в специален закон е предвидено друго; обработването е необходимо за защита на живота и здравето на физическото лице, за което тези данни се отнасят, или на друго лице и състоянието на физическото лице не му позволява да даде съгласие или съществуват законни пречки за това; обработването се извършва от организация с нестопанска цел, включително с политическа, философска, религиозна или синдикална цел, в хода на законосъобразната ѝ дейност и с подходяща защита, при условие че: а) обработването е свързано единствено с членовете на тази организация или с лица, които поддържат редовни контакти с нея във връзка с нейните цели; б) данните не се разкриват на трети лица без съгласието на физическото лице, за което те се отнасят; обработването се отнася до данни, публично оповестени от физическото лице, или то е необходимо за установяването, упражняването или защитата на права по съдебен ред; обработването е необходимо за целите на превантивната медицина, медицинската диагностика, предоставянето или управлението на здравни услуги, при условие че данните се обработват от медицински специалист, задължен по закон да пази професионална тайна, или от друго лице, обвързано с подобно задължение за опазване на тайна; обработването се извършва единствено за целите на журналистическата дейност, литературното или художественото изразяване, доколкото то не нарушава правото на личен живот на лицето, за което се отнасят тези данни.

По-голямата част от социалните работници в ОЗД отчетоха, че събират и ползват данни за етническата принадлежност, ако семействата (най-често майките) изрично подадат информация за това. Бащите на ромските деца в риск се отбелязват много често като „неизвестни“ в актовете за раждане и социалните доклади.⁹² Въпреки това социалните работници събират данни за етническата принадлежност на семействата / децата в риск, с които работят, вероятно защото формулярите на Държавната агенция за закрила на детето изискват такива данни да бъдат събрани. Бланката на социалния доклад съдържа такова изискване, но интервюираните социални работници твърдят, че не е задължително да се попълни, ако семейството изрично не определи етническата си принадлежност.⁹³ Практиката на попълване на формуляра варира според региона и социалния работник – в Пазарджик, Пловдив и София не изглежда да е редовна, но в Сливен и Варна социалните доклади съдържат такава информация. Някои социални работници в Сливен и Пазарджик записват етническата принадлежност на семейства в риск, въпреки че семействата не дават информация за нея.⁹⁴ За да направят това, социалните работници преценяват етническата принадлежност по цвета на кожата и по мястото на пребиваване (ромските квартали) на семействата. На някои места социалните работници заявиха, че винаги вписват данни за етническата принадлежност, но детските институции, които получават докладите от тях, отрекоха това да е така. Този факт може да се дължи на значителното текучество на социалните работници в ОЗД и различните практики, които те прилагат.

7.2. Процентно съотношение на ромските деца в системата на предоставяне на грижи и услуги

Общинските детски институции предоставят информация за етническата принадлежност на децата, настанени в тях, на Държавната агенция за закрила на детето веднъж годишно. Детските заведения за деца на възраст от 0 до 3 г. са подчинени на Министерството на здравеопазването и предоставят такава информация на него. Въпреки това служителите в посетените детски заведения се оплакаха, че понякога данните, с които всяко дете се озовава при тях, не се отразяват от ОЗД в социалните доклади и понеже те не работят с родителите, е трудно да се прецени каква е етническата принадлежност на децата.⁹⁵ Когато бяха интервюирани, те отговаряха на въпроса за етническия произход на децата с обяснението, че не се отнасят различно към децата в зависимост от тяхната етническа принадлежност и се опитват да имат еднакво отно-

⁹² Интервю с г-жа Стоянова, директор, ОЗД, Пловдив: 12 юли 2010; интервю с Радка Жежева, директор, ДСП, Пазарджик: 5 юли 2010; интервю със Снежана Кръстева, директор, ОЗД, Сливен: 26 юли 2010; интервю с Галя Николова, старши експерт, ОЗД, Варна: 2 август 2010.

⁹³ Интервю с г-жа Стоянова, директор, ОЗД, Пловдив: 12 юли 2010; интервю с Радка Жежева, директор, ДСП, Пазарджик: 5 юли 2010; интервю със Снежана Кръстева, директор, ОЗД, Сливен: 26 юли 2010; интервю с Галя Николова, старши експерт, ОЗД, Варна: 2 август 2010.

⁹⁴ Интервю с Радка Жежева, директор, ОЗД, Пазарджик: 5 юли 2010; интервю със Снежана Кръстева, директор, ОЗД, Сливен: 26 юли 2010.

⁹⁵ Интервю с Паолина Гичева, социален работник, ДДЛРГ – Драгалевци, София, 16 юни 2010; интервю с Върбинка Дончева, директор, ДДЛРГ (от 7 до 18 г.) „Княгиня Надежда“, Варна, 3 август 2010; интервю с Радка Жежева, директор, ДСП, Пазарджик: 5 юли 2010.

шение към всички деца.⁹⁶ Персоналът в институциите също спомена, че е най-трудно да се определи произходът на децата, които са изоставени в родилните отделения и никога не са били потърсени след това от родителите, особено когато в документацията липсва и информация за родителите.⁹⁷ В редки случаи в районите на Пазарджик, Пловдив и Варна част от ромите се самоопределят като турци.⁹⁸ Според социалните работници те са по-малко склонни да настаняват децата си в институции, отколкото ромите, които говорят ромски/български и се самоопределят като християни.⁹⁹ В таблицата по-долу са представени конкретните данни за съотношението на ромските деца в посетените по време на изследването детски институции:

	Общ брой деца	Брой роми	Общ брой деца с увреждания	Брой роми с увреждания
ДДАРГ (7–18 г.) „Асен Златаров“, София	48	30	няма данни	няма данни
ДМСГД (0–3 г.) „Св. Параскева“, София	39	17	17	9
ДДАРГ (7–18 г.) „П.Р.Славейков“, София	62	повече от 33	7	2
ДДАРГ (3–7 г.) Драгалевци, София	50	повече от 26	2	1

⁹⁶ Интервю с д-р Валентина Лихарска, директор, ДМСГД „Св. Параскева“, София: 15 юни 2010; интервю с Паолина Гичева, социален работник, ДДАРГ – Драгалевци, София, 16 юни 2010; интервю с д-р Диана Янчева, директор, ДМСГД „Св. София“, София: 17 юни 2010; интервю с Анелия Кирова, ДДАРГ „Рада Киркович“, Пловдив: 12 юли 2010; интервю с д-р Енчева, директор, ДМСГД (от 0 до 3 г.), Пазарджик: 7 юли 2010; интервю с Цветанка Борисова, директор, ДДАРГ (от 3 до 7 г.), село Лесичово, област Пазарджик: 6 юли 2010; интервю с Костадинка Найденова, директор, ДДАРГ „Васил Петлешков“ (от 7 до 18 г.), гр. Брацигово, област Пазарджик: 6 юли 2010.

⁹⁷ Интервю с д-р Валентина Лихарска, директор, ДМСГД „Св. Параскева“, София: 15 юни 2010; интервю с Паолина Гичева, социален работник, ДДАРГ – Драгалевци, София, 16 юни 2010; интервю с д-р Диана Янчева, директор, ДМСГД „Св. София“, София: 17 юни 2010; интервю с Анелия Кирова, ДДАРГ „Рада Киркович“, Пловдив: 12 юли 2010; интервю с д-р Енчева, директор, ДМСГД (от 0 до 3 г.), Пазарджик: 7 юли 2010; интервю с Цветанка Борисова, директор, ДДАРГ (от 3 до 7 г.), село Лесичово, област Пазарджик: 6 юли 2010; интервю с Костадинка Найденова, директор, ДДАРГ „Васил Петлешков“ (от 7 до 18 г.), гр. Брацигово, област Пазарджик: 6 юли 2010.

⁹⁸ Интервю с Надя Танева, директор, Дирекция „Социално подпомагане“ (ДСП), Пловдив: 12 юли 2010; интервюта с ромски семейства в риск и семейства, чиито деца живеят в институции, в Токайто (ромски квартал „Изток“), Пазарджик: 8 юли 2010; интервюта с ромски семейства в риск и семейства, чиито деца живеят в институции, ромски квартал „Владиславово“, Варна: 5 август 2010.

⁹⁹ Интервю с Надя Танева, директор, Дирекция „Социално подпомагане“ (ДСП), Пловдив: 12 юли 2010; интервю с г-жа Стоянова, директор, ОЗД, Пловдив: 12 юли 2010; интервю с Маргарита Георгиева, председател, фондация „Владиславово“, управляващ два центъра за рехабилитация и социална интеграция на ромски деца, ромски квартали „Максуда“ и „Владиславово“, Варна: 4 август 2010.

ДМСГА (0–3 г.), „Св. София“, София	43	17	20	няма данни
ДДАРГ (7–18 г.) „Рада Киркович“, Пловдив	68	41	няма данни	няма данни
ДМСГА (0–3 г.), Пловдив	104	повече от 52	44	повече от 22
ДДАРГ (3–7 г.), с. Зелениково, област Пловдив	34	28	няма деца с увреждания	-
ДМСГА (0–3 г.), Пазарджик	54	49	18	10
ДДАРГ (3–7 г.), с. Лесичово, област Пазарджик	25	22	2	1
ДДАРГ (7–18 г.) „Васил Петлевков“, Брацигово, област Пазарджик	76	47	6	5
ДМСГА (0–3 г.), Сливен	71	62	23	12
ДДАРГ (4–18 г.), Асеновец, област Сливен	66	повече от 41	4	няма данни
ДДАРГ (3–7 г.) „Другарче“, Варна	39	21	няма деца с увреждания	-
ДДАРГ (7–18 г.) „Княгиня Надежда“, Варна	30	24	7	3

7.3. Фактори, които допринасят за свръхпредставеността на ромски деца

Всички интервюирани ОЗД заявиха, че ромските деца в риск са повече от неромските. Те обясниха това с по-лошите условия на живот (липса на достатъчно жилищно пространство, на вода и електроенергия), липсата на постоянни доходи, безработицата сред възрастните, липсата на социално подпомагане, ниската степен на грамотност, по-големия брой деца в семейството и по-високата раждаемост сред ромското население.¹⁰⁰ Отделите за закрила на детето в Сливен и София споделиха през юни 2010 г., че получават по-голям брой сигнали за деца в риск като цяло, както и такива за ромски деца, в сравнение с минали периоди и че настаняването на деца в институции се е повишило.¹⁰¹ В Пазарджик, Пловдив и Варна по-голям брой деца в риск са били насочени

¹⁰⁰ Интервю с г-жа Стоянова, директор, ОЗД, Пловдив: 12 юли 2010; интервю с Радка Жежева, директор, ДСП, Пазарджик: 5 юли 2010; интервю със Снежана Кръстева, директор, ОЗД, Сливен: 26 юли 2010; интервю с Галя Николова, старши експерт, ОЗД, Варна: 2 август 2010.

¹⁰¹ Интервю с Виктория Тахова, директор, ДСП – Възраждане, София: 24 юни 2010 интервю със Снежана Кръстева, директор, ОЗД, Сливен: 26 юли 2010.

към ползване на социални услуги, а не са били настанени в институции.¹⁰² И все пак в сравнение с неромските деца по-голям брой деца от ромски произход влизат в детски институции.¹⁰³ Това се дължи на факта, че ромските деца не могат да ползват консултантски социални услуги като терапия, образователни услуги, обучения, тъй като сградите на тези услуги не се намират в ромските гета, където децата и техните семейства живеят, и не им се предоставят материални, здравни или социални помощи, от които те имат най-голяма нужда. Активни в работата на терен с роми организации, обясниха, че има и друг проблем. Те не могат да кандидатстват по оперативни програми и структурни фондове и да осигурят своята устойчивост, защото не могат да представят наличие на възобновяеми средства (на практика изискванията за кандидатстване по тези програми са заложили така, че само общини да могат да кандидатстват, тъй като те разполагат с такива средства, които могат да инвестират по време на проекта, за да им бъдат възстановени след приключването му).¹⁰⁴ Също така организации, които управляват центрове за рехабилитация и социална интеграция в ромските квартали, обясниха, че социалните услуги по консултиране на родители и деца се приемат от ромите като допълващо образование за ромските деца – родителите изпращат децата си в тях като на занималня, защото няма такава в училище и няма кой да подпомага децата да се справят с езиковата бариера или с изоставане в овладяване на учебния материал.¹⁰⁵ Няма и други средища за занимания с деца като читалища или клубове по интереси.

Социалните работници от дирекциите „Социално подпомагане“ и отделите „Закрила на детето“ споделиха, че случаите на приемна грижа, осиновяване и настаняване в семейство на роднини още са рядкост в сравнение с настаняванията в институции.¹⁰⁶ Поради липса на конкретни данни за случаите на ромски деца във всеки отдел бе невъзможно да се съберат точни данни за случаи на алтернативна грижа. В повечето отдели по-голямата част от децата, които са били осиновени през 2009 и 2010 г., са били роми.¹⁰⁷

¹⁰² Интервю с г-жа Стоянова, директор, ОЗД, Пловдив: 12 юли 2010; интервю с Радка Жежева, директор, АСП, Пазарджик: 5 юли 2010; интервю със Снежана Кръстева, директор, ОЗД, Сливен: 26 юли 2010; интервю с Галя Николова, старши експерт, ОЗД, Варна: 2 август 2010.

¹⁰³ Интервю с г-жа Стоянова, директор, ОЗД, Пловдив: 12 юли 2010; интервю с Радка Жежева, директор, АСП, Пазарджик: 5 юли 2010; интервю със Снежана Кръстева, директор, ОЗД, Сливен: 26 юли 2010; интервю с Галя Николова, старши експерт, ОЗД, Варна: 2 август 2010.

¹⁰⁴ Становище на Илиан Ризов, председател на сдружение „Съучастие“, кръгла маса, Варна: 4.02.2011.

¹⁰⁵ Становище на Маргарита Георгиева, председател, фондация „Владиславово“, кръгла маса, Варна: 4.02.2011.

¹⁰⁶ Интервю с г-жа Стоянова, директор, ОЗД, Пловдив: 12 юли 2010; интервю с Радка Жежева, директор, АСП, Пазарджик: 5 юли 2010; интервю със Снежана Кръстева, директор, ОЗД, Сливен: 26 юли 2010; интервю с Галя Николова, старши експерт, ОЗД, Варна: 2 август 2010.

¹⁰⁷ Интервю с Виктория Тахова, директор, АСП, район „Възраждане“, София: 24 юни 2010 – според г-жа Тахова през 2010 г. в София са били осиновени 35 деца, 25 от които с ромски произход; интервю с Радка Жежева, директор, АСП, Пазарджик: 5 юли 2010 – според г-жа Жежева 80% от осиновените деца (10) през периода октомври 2009 – юни 2010 г. са били роми; интервю със Снежана Кръстева, директор, ОЗД, Сливен: 26 юли 2010 – според г-жа Кръстева през първата половина на 2010 г. са били осиновени седем деца и осиновителите са искали те да бъдат „бели“; интервю с Галя Николова, старши експерт, ОЗД, Варна: 2 август 2010 – според г-жа Николова през периода 2009–2010 г. са били осиновени 27 деца, но точният брой роми сред тях е неизвестен.

Приемните семейства са малко – 5 до 8 в района на Пловдив¹⁰⁸, София и Сливен и над 20 в районите на Пазарджик и Варна. Социалните работници не можаха да предоставят данни за броя на ромските деца, настанени в приемни семейства, но твърдят, че някои от децата в приемни семейства са от ромски произход и че дори някои от приемните семейства са роми (23 са ромските приемни семейства на децата от ромски произход в Ракитово в област Пазарджик и от общо 27 приемни семейства във Варна 10 се грижат за деца от ромски произход).¹⁰⁹ По данни на сдружение (което работи с роми активно на терен във Варна) приемното родителство не се подкрепя от всички социални работници в системата за закрила на детето във Варна.¹¹⁰ Според него тяхното субективно отношение пречи на насочването на деца към приемна грижа и на адекватния подбор на приемни родители. Така деца, които биха могли да бъдат обект на закрила чрез приемна грижа, или остават без закрила, или попадат в институции. Отново по данни на сдружението има случаи, когато социалните работници са отказали да отворят случай за деца в риск, защото това би било повече работа за тях, която те не могат да поемат. Сдружението сигнализира често ОЗД за ромски деца в риск, след като вече е подготвило услуга за конкретното дете, но ОЗД не желае да работи по всеки такъв случай.

В някои региони настаняването в семейства на роднини е най-популярно сред алтернативите на институционализирането. Социалните работници го прилагат при ромски деца, ако семействата са готови и способни да се грижат за тях. Случаите варират много и конкретни данни за броя на ромските деца, настанени в роднински семейства, не бяха представени. В район „Възраждане“ в София и в Пазарджик броят на такива деца постепенно се увеличава, тъй като майките си намират работа в чужбина.¹¹¹ В Пловдив това не е популярна мярка за закрила, тъй като роднинските семейства имат много деца и нямат възможност да се грижат за повече. В Сливен и Варна около 30–35 деца (повечето от които са роми) се настаняват в семействата на своите баби.¹¹² Въпреки това ОЗД изразиха съмнения, че в някои от тези случаи децата не са изложени на риск, но тъй като това настаняване е източник на допълнителна финансова подкрепа (в рамките на 30–75 евро на месец), близките семейства кандидатстват за него. Практиката с настаняване в роднински семейства се използва по-скоро като превантивна мярка по отношение на институционализирането на децата от ромски произход – затова директорите на институции не съобщиха за такова настаняване като средство за деинституционализиране на деца, които вече са били институционализирани.¹¹³

¹⁰⁸ Пет приемни семейства в Пловдив, от които само едно се грижи за ромско дете.

¹⁰⁹ Интервю с г-жа Стоянова, директор, ОЗД, Пловдив: 12 юли 2010; интервю с Радка Жежева, директор, ДСП, Пазарджик: 5 юли 2010; интервю със Снежана Кръстева, директор, ОЗД, Сливен: 26 юли 2010; интервю с Галя Николова, старши експерт, ОЗД, Варна: 2 август 2010.

¹¹⁰ Становище на Илиан Ризов, председател на сдружение „Съучастие“, кръгла маса, Варна: 4.02.1011.

¹¹¹ Интервю с Виктория Тахова, директор, ДСП район „Възраждане“, София: 24 юни 2010; интервю с г-жа Стоянова, директор, ОЗД, Пловдив: 12 юли 2010; интервю с Радка Жежева, директор, ДСП, Пазарджик: 5 юли 2010; интервю със Снежана Кръстева, директор, ОЗД, Сливен: 26 юли 2010; интервю с Галя Николова, старши експерт, ОЗД, Варна: 2 август 2010.

¹¹² Интервю със Снежана Кръстева, директор, ОЗД, Сливен: 26 юли 2010; интервю с Галя Николова, старши експерт, ОЗД, Варна: 2 август 2010.

¹¹³ Интервю със Снежана Кръстева, директор, ОЗД, Сливен: 26 юли 2010; интервю с Галя Николова, старши експерт, ОЗД, Варна: 2 август 2010.

По-голямата част от децата, лишени от родителски грижи, все още се настаняват в детски институции, тъй като мрежата от алтернативни услуги не е разработена достатъчно, за да обслужва всички деца в нужда. Сред тях преобладават ромските деца (от 50 до 80% от всички деца) във всяка посетена институция.¹¹⁴

По-голямата част от ромските семейства оставят децата си в детски институции за неопределен срок, който варира от няколко месеца до няколко години, твърдейки, че тяхното намерение е да отглеждат децата си в семейството.¹¹⁵ Според социалните

¹¹⁴ Изследователите посетиха 15 детски институции, в които живееха общо 809 деца, 510 от които роми. Интервю със Зорница Горчева, директор, ДДАРГ „Асен Златаров“, София: 16 юни 2010 – 48 деца, от които 30 роми (не е предоставена информация за увреждания). Интервю с д-р Валентина Лихарска, директор, ДМСГД „Св. Параскева“, София: 15 юни 2010 – в дома живееха 39 деца, 17 от които роми (според официалните документи, но на практика бяха повече); 17 от всички деца бяха с увреждания, 9 от тях роми. Интервю с Надя Джунова, директор, ДДАРГ „П. Р. Славейков“, София: 23 юни 2010 – в дома живееха 62 деца, от които повече от 33 роми. 7 деца бяха с увреждания, 2 от тях роми. Интервю с Паолина Гичева, социален работник, ДДАРГ – Драгалевци, София: 16 юни 2010 – в дома живееха 50 деца, от които най-малко 26 бяха роми; 2 деца бяха с увреждания, едно от които с ромски произход. Интервю с д-р Диана Янчева, директор, ДМСГД „Св. София“, София: 17 юни 2010 – 43 деца, от които 17 роми; 20 деца бяха с увреждания, но не бе предоставена информация за броя на ромите сред децата с увреждания. Интервю с Анелия Кирова, директор, ДДАРГ „Рада Киркович“, Пловдив: 12 юли 2010 – в дома живееха 68 деца, 60% от които роми; нямаше информация за деца с увреждания. Интервю с д-р Казанджиева, директор, ДМСГД, Пловдив: 14 юли 2010 – в дома живееха 104 деца, най-малко 52 от които роми; 44 от децата бяха с увреждания и повече от 22 от тях бяха роми. Интервю с Иванка Колева, директор, ДДАРГ, село Зелениково, област Пловдив: 13 юли 2010 – в дома живееха 34 деца, 28 от които роми; нямаше деца с увреждания. Интервю с д-р Енчева, директор, ДМСГД (на възраст от 0 до 3 г.), Пазарджик: 7 юли 2010 – в дома живееха 54 деца, 90% от които роми, 18 деца с увреждания, от които над 10 роми. Интервю с Цветанка Борисова, директор, ДДАРГ (на възраст от 3 до 7 г.), село Лесичово, област Пазарджик: 6 юли 2010 – в дома живееха 25 деца, от които 22 роми, 2 деца с увреждания, едното от които с ромски произход. Интервю с Костадинка Найденова, директор, ДДАРГ „Васил Петлешков“ (на възраст от 7 до 18 г.), гр. Брацигово, област Пазарджик: 6 юли 2010 – имаше 76 деца, 62% от които роми; 6 деца с увреждания, 5 от които роми. Интервю с д-р Кита Христова, директор, ДМСГД (на възраст от 0 до 3 г.), Сливен: 28 юли 2010 – имаше 71 деца, 62 от които роми, 23 деца с увреждания, от тях 12 роми. Интервю с Теодора Владикова, социален работник, ДДАРГ, с. Асеновец, област Сливен: 27 юли 2010. Интервю с Татяна Кръстева, директор, и Тания Петкова, социален работник, ДДАРГ „Другарче“ (на възраст от 3 до 7 г.), Варна: 2 август 2010 – имаше 39 деца, 21 от които роми; нямаше деца с увреждания. Интервю с Върбинка Дончева, директор, ДДАРГ (на възраст от 7 до 18 г.) „Княгиня Надежда“, Варна: 3 август 2010 – имаше 30 деца, 24 от които роми; 7 деца с увреждания, 3 от тях роми.

¹¹⁵ Интервю с д-р Валентина Лихарска, директор, ДМСГД „Св. Параскева“, София: 15 юни 2010; интервю с Надя Джунова, директор, ДДАРГ „П. Р. Славейков“, София: 23 юни 2010; интервю с Паолина Гичева, социален работник, ДДАРГ Драгалевци, София: 16 юни 2010; интервю с д-р Диана Янчева, директор, ДМСГД „Св. София“, София: 17 юни 2010; интервю с Анелия Кирова, директор, ДДАРГ „Рада Киркович“, Пловдив: 12 юли 2010; интервю с д-р Казанджиева, ДМСГД, Пловдив: 14 юли 2010; интервю с д-р Енчева, директор, ДМСГД (на възраст от 0 до 3 г.), Пазарджик: 7 юли 2010; интервю с Цветанка Борисова, директор, ДДАРГ (на възраст от 3 до 7 г.), село Лесичово, област Пазарджик: 6 юли 2010; интервю с Костадинка Найденова, директор ДДАРГ (на възраст от 7 до 18 г.) „Васил Петлешков“, гр. Брацигово, област Пазарджик: 6 юли 2010; интервю с д-р Кита Христова, директор, ДМСГД (на възраст от 0 до 3 г.), Сливен: 28 юли 2010; интервю с Татяна Кръстева, директор, и Тания Петкова, социален работник, ДДАРГ (на възраст от 3 до 7 г.) „Другарче“, Варна: 2 август 2010; интервю с Върбинка Дончева, директор, ДДАРГ (на възраст от 7 до 18 г.) „Княгиня Надежда“, Варна: 3 август 2010.

работници и персонала в детските институции ромските жени много рядко оставят децата си за осиновяване и това е по-вероятно да се случи, когато детето е родено с увреждане. Тази тенденция се обяснява с дългосрочната държавна политика в миналото за отглеждане на деца в институции, които не се смятат за деца в риск, както и с положителното отношение на ромските родители към тази услуга.¹¹⁶

След като през 2000 г. влезе в сила новото законодателство за закрила на детето, в детските институции трябваше да се настаният само децата в риск. Все пак интервютата показваха, че едва 7–8 години след това изменение, практиката е започнала да се променя и социалните работници започнаха да разясняват това на ромските родители.¹¹⁷ От октомври 2009 г. изоставените в институции деца могат да бъдат осиновени без съгласието на биологичните си родители, ако те не са проявили интерес към тях 6 месеца след настаниването им в институция. Практиката по прилагането на това изменение на Семейния кодекс показва, че в Пазарджик, Варна и София повече ромски деца са били регистрирани за осиновяване, а някои са били вече осиновени.¹¹⁸ Във Варна, Сливен и Пазарджик тази разпоредба бе накарала някои ромски родители да посетят децата си и да проявят интерес към тях, но без реално намерение да се грижат за тях в семейството.¹¹⁹

Разликите между ромските и неромските родители (както бе обяснено от персонала в институциите и от социалните работници) са, че неромските родители са по-малко склонни да оставят децата си за отглеждане в институции. Ако го направят, то би било или защото децата имат увреждания, или защото бременността не е била желана от майката.¹²⁰ Част от неромските деца са оставени в домове, защото родителите им живеят в бедност или са болни, лишени от свобода / употребяват наркотици и/или са упражнили насилие спрямо децата.¹²¹

¹¹⁶ Интервю с г-жа Стоянова, директор, ОЗД, Пловдив: 12 юли 2010; интервю с Яна Станева, директор, Комплекс за социални услуги за деца и семейства, Пазарджик: 5 юли 2010; интервю със Снежана Кръстева, директор, ОЗД, Сливен: 26 юли 2010; интервю с Румяна Йорданова (и 7 служители), директор, Комплекс за социални услуги за деца и семейства, Варна: 4 август 2010; интервю с Галя Николова, старши експерт, ОЗД, Варна: 2 август 2010; интервю с Виктория Тахова, директор, ДСП район „Възраждане“, София: 24 юни 2010.

¹¹⁷ Интервю с Виктория Тахова, директор, ДСП район „Възраждане“, София: 24 юни 2010; интервю с Радка Жежева, директор, ДСП, Пазарджик: 5 юли 2010; интервю с Галя Николова, старши експерт, ОЗД, Варна: 2 август 2010.

¹¹⁸ Интервю с Виктория Тахова, директор, ДСП район „Възраждане“, София: 24 юни 2010; интервю с Радка Жежева, директор, ДСП, Пазарджик: 5 юли 2010; интервю с Галя Николова, старши експерт, ОЗД, Варна: 2 август 2010.

¹¹⁹ Интервю с Радка Жежева, директор, ДСП, Пазарджик: 5 юли 2010; интервю със Снежана Кръстева, директор, ОЗД, Сливен: 26 юли 2010; интервю с Галя Николова, старши експерт, ОЗД, Варна: 2 август 2010.

¹²⁰ Интервю с г-жа Стоянова, директор, ОЗД, Пловдив: 12 юли 2010; интервю с д-р Валентина Лихарска, директор, ДМСГД „Св. Параскева“, София: 15 юни 2010; интервю с д-р Кита Христова, директор, ДМСГД (на възраст от 0 до 3 г.), Сливен: 28 юли 2010.

¹²¹ Интервю с д-р Валентина Лихарска, директор, ДМСГД „Св. Параскева“, София: 15 юни 2010; интервю с д-р Кита Христова, директор, ДМСГД (на възраст от 0 до 3 г.), Сливен: 28 юли 2010.

7.3.1. Характеристики на ромските жени, които изоставят децата си в институции

Интервюираните служители от ДСП, ОЗД и детски институции споделиха, че е много трудно да се изведе определена тенденция за механизмите на институционализиране на ромски деца, защото личните им истории и семейства са много различни. Изследването се съсредоточи върху характерните черти на ромските жени, чиито деца живеят в институции – възраст, местоживеене, социален статус, заетост, образователен статус, взаимоотношения в семейството и т.н. Така социалните работници, доставчиците на услуги и персоналът в институциите очертаха няколко профила на ромски жени, чиито деца се настаняват в институции доброволно или са обект на закрила поради риск след намесата на полицията и/или ОЗД.

Първият профил е на жени, които:

- не са образовани или са завършили начално образование (но са функционално неграмотни);
- сключват брак в ранна възраст – 13–16 г.;
- раждат първото си дете на възраст от 13–16 г.;
- вече са на 28–30 г. и имат 5–6 деца;
- нямат постоянен партньор;
- никога не са били наемани на работа;
- живеят в бедност, единственият им доход е от социални помощи (18 евро месечно за дете, които могат да бъдат спрени, ако детето е на възраст от 7 до 16 г. и не ходи на училище или не са му направени задължителните имунизации).¹²²

Тези жени обикновено оставят едно или няколко деца в институции, тъй като не успяват да се грижат за всички поради липса на доходи, лоши битови условия и липса на подкрепа от близки и/или партньор. В някои от посетените институции изследователите откриха по две или три деца на такива жени.

Вторият профил е на жени на възраст над 18 години, които мигрират в търсене на доходи и работа в чужбина. Те оставят децата си на майка си или свекърва си. Но след като последните изпадат в трудна финансова, здравословна или друга проблемна ситуация, се обръщат към отделите за закрила на детето с молба да настанят детето в институция. Тези ромски жени обикновено не посещават институцията, в която са настанени децата им, и губят емоционален контакт с тях. В детските институции се намира малко информация за тези майки, но според неофициални източници някои от тях се занимават с проституция.¹²³ Въпреки това те продължават да имат родителски права над децата, които живеят в институции.

¹²² Интервю със Снежана Кръстева, директор, ОЗД, Сливен: 26 юли 2010; интервюта с ромски семейства в риск и семейства, чиито деца са в институции, ромски квартал „Надежда“, Сливен: 28–29 юли 2010; интервю с Галя Николова, старши експерт, ОЗД, Варна: 2 август 2010; интервюта с ромски семейства в риск, които имат деца в институции, ромски квартал „Владиславово“, Варна: 5 август 2010; интервю с д-р Казанджиева, ДМСГА, Пловдив: 14 юли 2010.

¹²³ Интервю с Радка Жежева, директор, ДСП, Пазарджик: 5 юли 2010; интервю с Паолина Гичева, социален работник, ДДЛРГ – Драгалевци, София: 16 юни 2010; интервю със Снежана Кръстева, директор, ОЗД, Сливен: 26 юли 2010.

Третият профил е на жени на възраст 30 и повече години, които също имат поне 5–6 деца, необразовани са или са наемани на работа и мигрират в страната, като живеят с различни партньори в различни градове и се издържат от събиране на боклук и желязо или са просещи, със или без децата.¹²⁴

Единствените доходи на интервюираните ромски жени идва от 18-те евро на месец, които държавата отпуска за всяко едно от децата им и допълнително месечно 50 евро за деца на възраст до една година за период от 12 месеца.¹²⁵ Някои жени успяват да осигурят доход за ежедневните нужди на децата си само ако имат и други деца, така че всяка година да могат да получават най-малко 50 евро на месец.

Настоящото изследване се опита да разбере дали дадена ромска подгрупа представлява мнозинството от семействата и децата в риск. Но не успя да направи адекватен анализ, тъй като само някои от интервюираните бяха наясно с подгрупите сред ромите, а нямаха информация за принадлежността на институционализираните деца към определена подгрупа.

Персоналът в детските заведения не беше много запознат с положението на ромските родители и по правило не поддържаше контакт с повечето от тях. Родителите общуваха с ОЗД, като последните бяха длъжни да ги включат в изпълнението на плановете за действие за децата, докато децата живеят в институции.¹²⁶ Някои от родителите са лишени от свобода или се занимават с просия. За някои от майките има неофициална информация, че работят като проститутки. За по-голямата част от майките общата характеристика е: много ниска степен на образование, ако въобще имат такава, ранни бракове, много деца, лоши жилищни условия, липса на трудов стаж, липса на достъп до социална и друга помощ.

¹²⁴ Интервю със Зорница Горчева, директор, ДДЛРГ „Асен Златаров“, София: 16 юни 2010; интервю с Красимир Медаров, директор, ДСП, район „Сердика“, София: 22 юни 2010; интервю с д-р Валентина Лихарска, директор, ДМСГД „Св. Параскева“, София: 15 юни 2010; интервю с Върбинка Дончева, директор, ДДЛРГ (възраст 7–18 г.) „Княгиня Надежда“, Варна: 3 август 2010; интервю с Теодора Владикова, социален работник, ДДЛРГ (възраст 4–18 г.), село Асеновец, област Сливен: 27 юли 2010.

¹²⁵ Интервюта с ромски семейства в риск, семейства, чиито деца живеят в институции, ромски квартал „Надежда“, Сливен: 28–29 юли 2010; интервюта с ромски семейства в риск и семейства, чиито деца живеят в институции, в Токайто (ромски квартал „Изток“), Пазарджик: 8 юли 2010; интервюта с ромски семейства в риск, семейства, чиито деца живеят в институции, ул. „Сокол“ и ул. „Шумен“, ромски квартал „Столишиново“, Пловдив: 14 юли 2010, 17 юли 2010; интервюта с ромски семейства в риск, семейства, чиито деца живеят в институции, ромски квартал „Факултета“, ул. „Братска дружба“, София: 30 юни 2010, интервюта с ромски семейства в риск и семейства, чиито деца живеят в институции, ромски квартал „Владиславово“, Варна: 5 август 2010.

¹²⁶ Интервю с д-р Валентина Лихарска, директор, ДМСГД „Св. Параскева“, София: 15 юни 2010; интервю с Паолина Гичева, социален работник, ДДЛРГ – Драгалевци, София: 16 юни 2010; интервю с д-р Диана Янчева, директор, ДМСГД „Св. София“, София: 17 юни 2010; интервю с Анелия Кирова, директор, ДДЛРГ „Рада Киркович“, Пловдив: 12 юли 2010; интервю с д-р Енчева, директор, ДМСГД (възраст 0–3 г.), Пазарджик: 7 юли 2010; интервю с Цветанка Борисова, директор, ДДЛРГ (възраст 3–7 г.), село Лесичово, област Пазарджик: 6 юли 2010; интервю с Костадинка Найденова, директор, ДДЛРГ „Васил Петлешков“ (възраст 7–18 г.), гр. Брацигово, област Пазарджик: 6 юли 2010; Интервю с Върбинка Дончева, директор, ДДЛРГ (възраст 7–18 г.) „Княгиня Надежда“, Варна: 3 август 2010.

Изследването се опита да установи и дали ромските майки са били включени в някакви дейности за предпазване от бременност и дали са имали достъп до медицинска помощ с цел извършване на аборт. Интервюираните социални работници дадоха информация за някои инициативи и проекти (осъществени през последните пет години), като курсове за разясняване на методи за предпазване от бременност, семейно планиране, обучения по грижи за бебета.¹²⁷ Представители на ромски неправителствени организации и социални работници споделиха, че не познават ромски жени в риск, които да търсят такава информация. Напротив, те заявиха, че бременността и децата се считат за важни и ценни сред ромите и това разбиране пречи ромските жени да се интересуват и да научават за превантивни средства и методи.¹²⁸ Интервюираните ромски жени казаха, че са се интересували от методи за превенция и прекъсване на бременността, но не са получили информация за методите да сторят това. Ромските жени, които се смятат за рискови да изоставят децата си, обикновено не са здравно-осигурени и нямат достъп до здравеопазване. Освен това те научават късно за бременността си и самата бременност не се проследява от лекар.¹²⁹ Доставчици на здравни и социални услуги в София и в Сливен твърдяха, че някои ромски жени сред техните клиенти имат опит в абортите, но е трябвало да заплащат за това между 75 и 100 евро.¹³⁰ Онези, които не могат да си позволят тази сума, обикновено оставят детето си в болницата след раждането.

Изследователите намериха ромски жени с опит в абортите само в ромския квартал във „Владиславово“, Варна.

Прокуратурата в общия случай не образува наказателни производства по случаи на ранна бременност (12–14-годишна възраст) при ромски момичета, които живеят с възрастни партньори, тъй като не намирала достатъчно доказателства за извършено престъпление според интервюираните.¹³¹ В Сливен двама общопрактикуващи лекари са били глобени от Държавната агенция за закрила на детето, защото не са съобщили за бременност на пациентките си – момичета на възраст под 14 г. След това действие

¹²⁷ Интервюта със служители на „Здраве и социално развитие“ (НПО, предоставяща здравни и социални услуги в ромския квартал „Факултета“), София: 30 юни 2010; интервю с Иван Павлов, директор, Център за обществена подкрепа – Сердика, София: 22 юни 2010; интервю с Петя Петрова, социален работник, Център за обществена подкрепа – Сердика, София: 22 юни 2010; интервю с Яна Станева, директор, Комплекс за социални услуги за деца и семейства, Пазарджик: 5 юли 2010; интервю с д-р Панайотов, ромски лекар, Сливен: 28 юли 2010; интервю с Маргарита Георгиева, председател, Фондация „Владиславово“, управляваща два центъра за рехабилитация и социална интеграция на ромски деца, ромски квартали „Максуда“, „Владиславово“, Варна: 4 август 2010.

¹²⁸ Интервю с Виктория Тахова, директор, ДСП район „Възраждане“, София: 24 юни 2010; интервю с г-жа Стоянова, директор, ОЗД, Пловдив: 12 юли 2010; интервю с Яна Станева, директор, Комплекс за социални услуги за деца и семейства, Пазарджик: 5 юли 2010; интервю с д-р Кига Христова, директор, ДМСГД (на възраст от 0 до 3 г.), Сливен: 28 юли 2010.

¹²⁹ Интервю с Наташа Тодорова и Сашо Йорданов, здравни медиатори, ромски квартал „Надежда“, Сливен: 28 юли 2010.

¹³⁰ Интервю с Наташа Тодорова и Сашо Йорданов, здравни медиатори, ромски квартал „Надежда“, Сливен: 28 юли 2010; интервю с Петя Петрова, социален работник, ЦОП – Сердика, София: 22 юни 2010.

¹³¹ Интервю с Галия Николова, старши експерт, ОЗД, Варна: 2 август 2010; интервю със Снежана Кръстева, директор, ОЗД, Сливен: 26 юли 2010; интервю с Анелия Кирова, директор, ДДАРГ „Рада Киркович“, Пловдив: 12 юли 2010.

за период от два-три месеца (април–юни 2010 г.) общопрактикуващите лекари в област Сливен изпратили 120 сигнала за бременни ромски момичета до местния отдел за закрила на детето.¹³²

Ромските деца се настаняват в институции или веднага след раждането, или по-късно – на възраст между 3–9 г.¹³³ Повечето от ромските младежи (на 20–26 г.), които са напуснали институциите, са били отгледани в четири-пет институции от самото си раждане (или една година след това) до 18 или 20-годишна възраст, когато завършват средно образование.¹³⁴ Ромските деца, които бяха интервюирани в домовете¹³⁵, бяха настанени там на възраст между 0 и 10 години.

7.3.2. Родителски права след настаняване на детето в институция

Ромските родители не губят своите родителски права, когато децата им са настанени в институции. Въпреки че те може да не са посетили или да не показват интерес към децата си, все пак си запазват родителските права. Едва през октомври 2009 г. влезе в сила разпоредба в Семейния кодекс, според която, ако тези родители не проявят интерес към децата си до шест месеца след настаняването им в институция, децата могат да бъдат регистрирани за осиновяване и осиновени без съгласието на биологичните си родители. Родителите имат право да бъдат уведомени по различни начини за започване на тази процедура и могат да я оспорят. Въпреки това практиката показва, че някои родители проявяват интерес към детето само веднъж след уведомлението, така че то да не може да бъде регистрирано за осиновяване.¹³⁶ Други родители не контактуват с ОЗД след уведомяването и техните деца се регистрират за осиновяване. Малко бяха родителите роми, които бяха поискали реинтеграция на децата си обратно в семействата им, след като са научили за тази разпоредба. Някои родители не са били открити, за да бъдат уведомени, тъй като мигрират и не живеят на постоянния си адрес, на който е било изпратено уведомлението.¹³⁷ Тъй като периодът от влизането в сила на това изменение в Семейния кодекс и неговото изпълнение беше много кратък (октомври 2009 – август 2010 г.), бе трудно да се прецени как точно се защитават права-

¹³² Интервю със Снежана Кръстева, директор, ОЗД, Сливен: 26 юли 2010.

¹³³ Интервю с д-р Валентина Лихарска, директор, ДМСГД „Св. Параскева“, София: 15 юни 2010; интервю с Паолина Гичева, социален работник, ДДЛРГ – Драгалевци, София: 16 юни 2010; интервю с д-р Диана Янчева, директор, ДМСГД „Св. София“, София: 17 юни 2010; интервю с Анелия Кирова, директор, ДДЛРГ „Рада Киркович“, Пловдив: 12 юли 2010; интервю с д-р Енчева, директор, ДМСГД (на възраст от 0 до 3 г.), Пазарджик: 7 юли 2010; интервю с Цветанка Борисова, директор, ДДЛРГ (на възраст от 3 до 7 г.), село Лесичово, област Пазарджик: 6 юли 2010; интервю с Костадинка Найденова, директор, ДДЛРГ „Васил Петлешков“ (на възраст от 7 до 18 г.), гр. Брацигово, област Пазарджик: 6 юли 2010; Интервю с Върбинка Дончева, директор, ДДЛРГ (на възраст от 7 до 18 г.) „Княгиня Надежда“, Варна: 3 август 2010.

¹³⁴ Интервюта с млади роми в Център за временно настаняване на възрастни „Св. Димитър“, София: 29 юни 2010; интервюта с пет млади роми, Младежко селище „Младост“, Център за временно настаняване на възрастни, напускащи институции за деца, Пловдив: 15 юли 2010.

¹³⁵ Изследователите интервюираха общо 40 ромски деца, живеещи в детски институции.

¹³⁶ Интервю с Радка Кежева, директор, АСП, Пазарджик: 5 юли 2010; интервю с Галя Николова, старши експерт, ОЗД, Варна: 2 август 2010.

¹³⁷ Интервю със Снежана Кръстева, директор, ОЗД, Сливен: 26 юли 2010.

та на родителите в рамките на тази процедура. Изследователите не откриха родители, чиито деца са били вече осиновени по новата процедура.

7.3.3. Причини за институционализирането на ромски деца

Причините за настаняването на ромски деца в институции бяха обяснени по различни начини от социалните работници и доставчиците на услуги в различните региони. Най-честите причини, посочени от интервюираните, бяха: бедност, неприемливи условия за отглеждане на дете (липса на електричество, течаща вода, жилищно пространство), липса на образование и заетост на родителите, много деца в семейството и липса на подкрепяща среда.¹³⁸ Някои социални работници твърдяха, че бедността не може да бъде единствената причина за институционализирането на деца. Те обясниха, че по-важна е отговорността на родителите, и дадоха примери с бедни ромски майки, които все още се грижат за своите деца. Някои доставчици на социални услуги за ромски жени в риск подчертаха, че често причина за институционализиране на деца се оказва niskият родителски капацитет.¹³⁹

Като друга причина за настаняване на ромски деца в институции бе посочена инерцията от миналото, когато държавата насърчаваше ромските майки да оставят децата си в институции, ако не са в състояние да се грижат за тях, както и разбирането на някои ромски родители, че качеството на грижа в институциите е добро или поне по-добро от жилищните условия в гетата, където те живеят.¹⁴⁰ Интервюираните ромски родители, обаче, не бяха запознати с конкретните условия, в които техните деца живеят в институции, или защото не ги посещават, или защото нямат достъп до тях по време на посещенията. Изследователите забелязаха тенденция ромските жени, които са били отгледани в институции, да проявяват по-голяма склонност да настаняват и децата си в тях.¹⁴¹ Друго проявление на бедността като причина за изоставянето

¹³⁸ Интервю с г-жа Стоянова, директор, ОЗД, Пловдив: 12 юли 2010; интервю с Радка Жежева, директор, АСП, Пазарджик: 5 юли 2010; интервю със Снежана Кръстева, директор, ОЗД, Сливен: 26 юли 2010; интервю с Галя Николова, старши експерт, ОЗД, Варна: 2 август 2010.

¹³⁹ Интервю с Румяна Йорданова (и 7 служители), директор, Комплекс за социални услуги за деца и семейства, Варна: 4 август 2010; интервю с Яна Станева, директор, Комплекс за социални услуги за деца и семейства, Пазарджик: 5 юли 2010.

¹⁴⁰ На 23 февруари 1968 в България е бил приет Указ за насърчаване на раждаемостта, на 1 април 2002 той е отменен. Според чл. 1 от указа държавата плаща при раждане на първо дете 100 лв. (50 евро) при второ дете – 200 лв. (100 евро) и за трето – 250 лв. (125 евро), а за всяко следващо дете – 100 лв. Месечното плащане според чл. 3 за самотни майки е било, както следва: за първо дете 40 лв. (20 евро), за второ – 60 лв. (30 евро), за трето – 110 лв. (55 евро), а за всяко следващо – 30 лв. (15 евро). Така указът стимулираше ромските жени да раждат повече деца и без да сключват брак. По това време българските жени в общия случай са раждали по едно или две деца. Указът е достъпен на български език на: www.bsconsult.bg/pages/NORM/porm2.php?normativ_id=3 (последно влизане на 13 октомври 2010). Интервю с Румяна Йорданова (и 7 служители), директор, Комплекс за социални услуги за деца и семейства, Варна: 4 август 2010; интервю с Яна Станева, директор, Комплекс за социални услуги за деца и семейства, Пазарджик: 5 юли 2010; интервю с Галя Николова, старши експерт, ОЗД, Варна: 2 август 2010; интервю с г-жа Стоянова, директор, ОЗД, Пловдив: 12 юли 2010.

¹⁴¹ Интервю с Яна Станева, директор, Комплекс за социални услуги за деца и семейства, Пазарджик: 5 юли 2010; интервю с Румяна Йорданова (и 7 служители), директор, Комплекс за социални услуги за деца и семейства, Варна: 4 август 2010; интервю с жена от ромски

на ромски деца в институции е ситуацията, в която ромските майки, които работят в чужбина или в страната, не могат да си позволят да вземат децата със себе си (особено тези, които работят като проститутки). Така децата им биват настанени в институция, като се разглеждат като жертви на пренебрегване.¹⁴²

По време на посещенията си в ромски гета изследователите се натъкнаха на много случаи на деца в риск, които не са били идентифицирани като такива от системата за закрила на детето. Рисковите фактори бяха предимно домашно насилие, престъпно поведение на родителите, увреждане на детето, което не е официално диагностицирано, наличието на други деца в семейството, настанени в институции, и отпадане от училище. Някои от социалните работници признаха, че не разполагат с необходимия капацитет и ресурси, за да работят с всички ромски деца в риск.¹⁴³ Отделите за закрила на детето не успяха да предоставят на изследователите информация за прилагане на мерки за закрила на ромски деца като финансова помощ в случаите на реинтеграция и превенция на изоставянето. Те основно обясниха, че насочват ромските семейства в риск към ползване на социални услуги като консултации, курсове за придобиване на умения по отглеждане на дете за млади майки или обучения на децата, отпаднали от училище.¹⁴⁴

Приемната грижа не е много популярна в България, но все пак има случаи на ромски семейства, които предоставят професионална приемна грижа на деца от ромски произход. Това се случва в региони, където ромските неправителствени организации са активни в популяризирането на тази грижа. Някои от интервюираните обясниха това с интереса на тези семейства към заплащането и финансовата помощ, предоставяна за нуждите на детето. Отрицателна тенденция в това явление обаче, според един интервюиран (директор на институция¹⁴⁵), е, че, когато се настанят в приемно ромско семейство, децата, които не знаят ромски език, трябва да използват само ромски език и за тях е трудно да се адаптират първо в приемното семейство, а след това обратно в институцията или в семейството на осиновителите.

Що се отнася до финансовата помощ, предоставяна за превенция на изоставянето на биологичните семейства или семействата на близки и роднини, социалните работници изразиха различни мнения – някои от тях не прилагат тази форма на подкрепа на семействата поради риск средствата да не бъдат използвани за нуждите на децата или за да мотивират родителите да се държат отговорно. В противен случай ромските родители разчитали само на тези финансови приходи и не били активни в търсенето на работа или в подобряване на жилищните условия в домовете си.¹⁴⁶ Изглежда со-

---

произход в риск в Пазарджик Звено „Майка и бебе“, България: 5 юли 2010, Интервюта с ромски жени в ромски квартал „Надежда“, Сливен: 29 юли 2010.

¹⁴² Интервю със Снежана Кръстева, директор, ОЗД, Сливен: 26 юли 2010; интервю с Галя Николова, старши експерт, ОЗД, Варна: 2 август 2010.

¹⁴³ Интервю с г-жа Стоянова, директор, ОЗД, Пловдив: 12 юли 2010; интервю със Снежана Кръстева, директор, ОЗД, Сливен: 26 юли 2010.

¹⁴⁴ Интервю с г-жа Стоянова, директор, ОЗД, Пловдив: 12 юли 2010; интервю с Радка Жежева, директор, ДСП, Пазарджик: 5 юли 2010; интервю със Снежана Кръстева, директор, ОЗД, Сливен: 26 юли 2010; интервю с Галя Николова, старши експерт, ОЗД, Варна: 2 август 2010; интервю с Виктория Тахова, директор, ДСП, район „Възраждане“, София: 24 юни 2010.

¹⁴⁵ Интервю с Цветанка Борисова, директор, ДДАРГ (на възраст от 3 до 7 г.), село Лесичово, област Пазарджик: 6 юли 2010.

¹⁴⁶ Интервю с Виктория Тахова, директор, ДСП район „Възраждане“, София: 24 юни 2010;

циалните работници са доста свободни в избора си дали да прилагат тази форма на подпомагане в практиката. Те не споменаха никакви други форми на подкрепа, които биха могли да прилагат за подобряване на качеството на живот на ромските деца и семейства в риск. В някои случаи финансовото подпомагане се използва в практиката като допълнителен доход за семейството, въпреки че всички възрастни са в състояние да се грижат за децата, но не го правят. Такъв е случаят, когато децата са настанени в семейства на роднини (баби най-често) само защото семейството се нуждае от пари, а не защото майката и бащата нямат възможност да отглеждат детето и то е в риск.¹⁴⁷ Най-често финансова помощ се отпуска за новородени деца, чиито майки изясняват желание да ги изоставят в болницата веднага след раждането. ОЗД отпуска еднократно около 160 евро и закупува заедно с майката памперси, адаптирано мляко, дрехи, легло, други основни предмети за нуждите на детето.¹⁴⁸

Най-често предписанията, които социалните работници отправят до родителите, чиито деца са в институции и предстои да бъдат реинтегрирани, съдържат задължения за подобряване на материалния, социалния и финансовия статус на семейството. Примери за такива предписания са: да боядисат стените в дома си, да набавят уреди за готвене, да осигурят течаща вода, да се осигури безопасен достъп до електричество, да има достатъчно легла, да потърсят работа, да управляват доходите си, така че основните нужди на децата да са задоволени и да запишат децата в детски градини / училища.

Според социалните работници и персонала в детските заведения реинтеграция в биологичното семейство е много рядка форма на закрила на ромските деца, тъй като семействата живеят в бедност, мигрират, имат следващи деца, след като някои от по-големите са настанени в институции, и не могат да им осигурят безопасна среда.¹⁴⁹ Според годишните доклади на Агенцията за социално подпомагане успешните случаи на реинтеграция са 886 през 2006 г., 1332 през 2007 г., 1427 през 2008 г. и 1400 през 2009 година.¹⁵⁰ Няма данни за дела на успешните случаи на реинтеграцията на децата от ромски произход и настоящото изследване не се натъкна на такива. В ня-

---

интервю с г-жа Стоянова, директор, ОЗД, Пловдив: 12 юли 2010.

¹⁴⁷ Интервю със Снежана Кръстева, директор, ОЗД, Сливен: 26 юли 2010; интервю с Галя Николова, старши експерт, ОЗД, Варна: 2 август 2010; интервю с Румяна Йорданова (и 7 служители), директор, Комплекс за социални услуги за деца и семейства, Варна: 4 август 2010.

¹⁴⁸ Интервю с г-жа Стоянова, директор, ОЗД, Пловдив: 12 юли 2010; интервю с Радка Жежева, директор, ДСП, Пазарджик: 5 юли 2010; интервю със Снежана Кръстева, директор, ОЗД, Сливен: 26 юли 2010; интервю с Галя Николова, старши експерт, ОЗД, Варна: 2 август 2010; интервю с Виктория Тахова, директор, ДСП, район „Възраждане“, София: 24 юни 2010.

¹⁴⁹ Интервю с д-р Валентина Лихарска, директор, ДМСГД „Св. Параскева“, София: 15 юни 2010; интервю с Паолина Гичева, социален работник, ДДЛРГ – Драгалевци, София: 16 юни 2010; интервю с д-р Диана Янчева, директор, ДМСГД „Св. София“, София: 17 юни 2010; интервю с Анелия Кирова, директор, ДДЛРГ „Рада Киркович“, Пловдив: 12 юли 2010; интервю с д-р Енчева, директор, ДМСГД (на възраст от 0 до 3 г.), Пазарджик: 7 юли 2010; интервю с Цветанка Борисова, директор, ДДЛРГ (на възраст от 3 до 7 г.), село Лесичово, област Пазарджик: 6 юли 2010; интервю с Костадинка Найденова, директор, ДДЛРГ „Васил Петалешков“ (на възраст от 7 до 18 г.), гр. Брацигово, област Пазарджик: 6 юли 2010.

¹⁵⁰ Агенция за социално подпомагане, *Годишни доклади за дейността на Агенцията за социално подпомагане за 2006, 2007, 2008 и 2009 г.*, достъпни на български на: www.asp.government.bg/ASP_Client/ClientServlet?cmd=add_content&lng=1&sectid=12&sl=207&selid=207 (последно влизане на 30 ноември 2010).

кои региони се наблюдават неуспешни случаи на реинтеграция, където, ако едно или две деца са деинституционализирани, а след 16–18 месеца те отново са настанени в институции заедно със своите по-малки сестри/братя.¹⁵¹ В някои случаи на отказ на реинтеграция причината е, че детето е жертва на насилие или злоупотреба. Възможно обяснение за това може да бъде, че социалните работници в ДСП не преценяват риска за детето в семейството правилно или че животът на семействата е несигурен в много отношения, а това прави оценката на качеството му да варира много. Друга причина реинтеграция да се прилага много рядко е, че по-голямата част от ромските родители не могат да бъдат открити и включени в плана за действие на детето.¹⁵²

Изследването се опита също да свърже институционализирането на ромски деца с достъпа до социално подпомагане и невъзможността да се плащат такси в детските градини (в различни региони те варират от 7 до 30 евро на месец). Интервюираните от ДСП съобщиха, че броят на ромите, които са получавали социално подпомагане, е намалял, тъй като законодателството е изменено през 2006 г. с въвеждането на срок за него. Въпреки това те не можеха да коментират дали фактът, че на ромските семейства е отказан достъп до социално подпомагане поради това изменение, е довел до нарастване на броя на институционализираните ромски деца. В същото време общият брой на децата, живеещи в институции, не се бе повишил. В някои ДСП служителите обясниха, че ромските семейства, чиито деца са настанени в домове, никога не са имали достъп до социално подпомагане и заради това въведеният срок не може да влияе на институционализирането на ромски деца.¹⁵³ По отношение на детските градини по-голямата част от интервюираните роми изразиха мнение, че не смятат детските градини за добро място за отглеждане на децата, нямат практика от миналото да ги използват и не се нуждаят от тях, тъй като са безработни и могат да отглеждат сами децата си.¹⁵⁴ Те също казаха, че се страхуват, че децата им ще бъдат обиждани или насилвани физически в детските градини. Изследването не разполагаше с достатъчно информация за детските градини в гетата или в близост до тях. Сред интервюираните ромски жени нямаше нито една, чиито деца посещаваха детска градина.

¹⁵¹ Интервю с Върбинка Дончева, директор, ДДЛРГ (възраст 7–18 г.) „Княгиня Надежда“, Варна: 3 август 2010; интервю с Г-жа Стоянова, директор, ОЗД, Пловдив: 12 юли 2010.

¹⁵² Интервю с г-жа Стоянова, директор, ОЗД, Пловдив: 12 юли 2010; интервю с Радка Жежева, директор, ДСП, Пазарджик: 5 юли 2010; интервю със Снежана Кръстева, директор, ОЗД, Сливен: 26 юли 2010; интервю с Галя Николова, старши експерт, ОЗД, Варна: 2 август 2010; интервю с Виктория Тахова, директор, ДСП, район „Възраждане“, София: 24 юни 2010.

¹⁵³ Интервю със Снежана Кръстева, директор, ОЗД, Сливен: 26 юли 2010; интервю с Галя Николова, старши експерт, ОЗД, Варна: 2 август 2010; интервю с Виктория Тахова, директор, ДСП, район „Възраждане“, София: 24 юни 2010.

¹⁵⁴ Интервюта с ромски семейства в риск, семейства, чиито деца живеят в институции, ромски квартал „Надежда“, Сливен: 28–29 юли 2010; интервюта с ромски семейства в риск и семейства, чиито деца живеят в институции, в Токайто (ромски квартал „Изток“), Пазарджик: 8 юли 2010; интервюта с ромски семейства в риск, семейства, чиито деца живеят в институции, ул. „Сокол“ и ул. „Шумен“, ромски квартал „Столициново“, Пловдив: 14 юли 2010, 17 юли 2010; интервюта с ромски семейства в риск, семейства, чиито деца живеят в институции, ромски квартал „Факултета“, ул. „Братска дружба“, София: 30 юни 2010, интервюта с ромски семейства в риск и семейства, чиито деца живеят в институции, ромски квартал „Владиславово“, Варна: 5 август 2010.

8. Осиновяване

Процедурата по осиновяване е регламентирана в Семейния кодекс (СК)¹⁵⁵ – чл. 77 до чл. 109 и свързаните с тях подзаконовни нормативни актове. Международните осиновявания са регламентирани в чл. 110–121 от Семейния кодекс. Съгласно чл. 83 и чл. 85 от СК регионалните дирекции „Социално подпомагане“ поддържат регистри за децата, които подлежат на пълно осиновяване, както и за кандидат-осиновителите.¹⁵⁶

По отношение на децата, настанени в детски институции, чиито родители са дали съгласие за пълно осиновяване или чиито родители са неизвестни, директорът на Дирекция „Социално подпомагане“ информира писмено регионалната дирекция „Социално подпомагане“ седем дни след настаняване на детето по административната процедура за регистриране за осиновяване.¹⁵⁷ Когато родител на дете, настанено в институция по административен ред, не е поискал прекъсване на настаняването или промяна на мярката за закрила, дирекцията „Социално подпомагане“ уведомява в седемдневен срок след изтичане на шестмесечния срок от настаняване на детето в институцията регионалната дирекция „Социално подпомагане“ за регистриране за осиновяване.

Осиновяване без съгласие на родителите се позволява, когато родителят не полага грижи за детето за дълго време¹⁵⁸ без основателна причина и не изплаща издръжката за детето (когато детето не е институционализирано) или го отглежда по вреден за развитието му начин.¹⁵⁹ Родителят се призовава за съдебните заседания по делото за осиновяване. Осиновяване без съгласие на родителя се позволява и когато детето е настанено в институция по административен ред, а родителят не е поискал (без да има основателна причина за това) промяна на мярката за закрила на детето или реинтеграция в биологичното семейство, прекратяване на настаняването или настаняване в семейство на близки и роднини в шестмесечен срок от настаняването на детето в институция. Родителят може да поиска гореописаните мерки по време на съдебните заседания по делото за настаняване на детето в институция.¹⁶⁰

Дете, чиито родители са починали, лишени от родителски права или поставени под пълно запрещение, може да бъде регистрирано за пълно осиновяване, ако настойникът му поиска това. Директорът на регионалната дирекция „Социално подпомагане“ изисква становище за интереса на детето от дирекция „Социално подпомагане“ и от органа по настойничество (кмета на общината).¹⁶¹ Родителите също могат да поискат

¹⁵⁵ България, *Семеен кодекс*, влязъл в сила на 1 октомври 2009.

¹⁵⁶ Децата не се регистрират, когато единият от съпрузите осинови дете на другия съпруг, когато внуци се осиновяват от бабата или дядото или когато братя и сестри на майката/бащата осиновят свой племенник. Кандидат-осиновителите не се регистрират, когато настойниците или роднинското семейство, което се грижи за детето, осиновяват детето.

¹⁵⁷ България, *Семеен кодекс*, чл. 84, ал. 1.

¹⁵⁸ „Дълго време“ не е дефинирано в закона, но анализът на следващата алинея на този член води до заключението, че „дълго време“ означава шест и повече месеца.

¹⁵⁹ България, *Семеен кодекс*, чл. 93, ал. 1. Последните две предложения се отнасят до деца, които не живеят в институции.

¹⁶⁰ България, *Семеен кодекс*, чл. 93, ал. 2.

¹⁶¹ България, *Семеен кодекс*, чл. 84, ал. 3.

от дирекция „Социално подпомагане“ регистриране на детето си в регистъра за пълно осиновяване, ако това е в негов интерес.¹⁶²

Молбите за осиновяване се подават в дирекция „Социално подпомагане“. Дирекцията провежда интервю (посещение на дома) на кандидат-осиновителите, за което изготвя доклад. Въз основа на доклада директорът на ДСП издава разрешение за въвеждане в регистъра за кандидат-осиновители към регионалната дирекция „Социално подпомагане“. Разрешението е валидно две години.¹⁶³ За осиновяване на дете се изисква съгласието на няколко лица: на осиновителя, биологичните родители на детето, съпруга на осиновителя и на детето, ако то е над 14-годишна възраст.¹⁶⁴ Биологичната майка не може да дава съгласие за пълно осиновяване през първите 30 дни след раждането. Всички лица, чието съгласие е нужно за осиновяване на дете, декларират съгласието си писмено в декларация с нотариална заверка на подписа, в която заявяват, че съгласието им не е обвързано с никаква парична или имотна облага.¹⁶⁵

Съветът по осиновяване към РДСП определя подходящите родители за всяко дете до месец след като детето е било регистрирано за осиновяване. Съветът се председателства от директора на РДСП и се състои от юрист (определен от областния управител), лекар (определен от Регионалния център по здравеопазване), учител (определен от Регионалния инспекторат по образование), психолог (определен от директора на РДСП) и директора на институцията, в която е настанено детето. Всички членове на съвета получават възнаграждение за работата си в него. Съветът заседава всеки месец.¹⁶⁶ Дейностите му се регламентират от специални правила, определени от министъра на труда и социалната политика. Когато избира най-подходящите родители за конкретно дете, съветът взема предвид предпочитанията на кандидат-осиновителите, реда, по който са били регистрирани, и други обстоятелства, свързани с най-добрия интерес на детето. Кандидатите, които са били приемни родители на детето или са полагали грижи за него за не по-малко от година като семейство на близки и роднини, могат да бъдат преценени от съвета като подходящи осиновители на детето.¹⁶⁷

¹⁶² Отмененият Семейен кодекс посочваше, че дете в специализирана институция, което не е било потърсено в рамките на шест месеца от датата, на която е трябвало да бъде взето, може да бъде вписано в регистъра с решение на районния съд. В рамките на 14 дни, въз основа на предложение на директора на ДСП или въз основа на прокурорско искане, можеше да се образува съдебно производство, докато тече съдебното производство по искане на родителите за въвеждане на детето в регистъра. Решенията подлежах на обжалване пред окръжния съд. Всякакви промени в обстоятелствата се отбелязваха в регистъра. По изключение осиновяванията се разрешаваха дори ако родителите не са съгласни, в случай че продължително време не са се справяли с грижите за детето си, а също и когато са оставили детето в институция и не са го търсили в рамките на шест месеца от датата, на която е трябвало да си го вземат обратно (Семейен кодекс, чл. 84, ал. 5).

¹⁶³ България, *Семейен кодекс*, чл. 86.

¹⁶⁴ България, *Семейен кодекс*, чл. 89.

¹⁶⁵ България, *Семейен кодекс*, чл. 89.

¹⁶⁶ България, *Семейен кодекс*, чл. 94.

¹⁶⁷ България, *Семейен кодекс*, чл. 95.

Осиновяването се разрешава, само ако това е в интерес на детето.¹⁶⁸ Окръжният съд по местонахождението на съответната Регионална дирекция „Социално подпомагане“ решава делата по осиновявания. Решенията може да се обжалват от осиновителя, от детето, ако то е на над 14-годишна възраст, от прокурора или биологичните родители на детето, в случай че не са изоставили детето си в институцията или са го потърсили в рамките на шест месеца след настаняването му.¹⁶⁹ Апелативният съд е длъжен да разгледа жалбата в срок от 14 дни, след като я получи. Неговото решение е окончателно.

На кандидат-осиновителите се осигуряват условия да се свържат с детето и с мултидисциплинарния екип, който се грижи за него. Детето се предава на осиновителите, след като съдебното решение за осиновяване влезе в сила.

Най-голям брой осиновени деца идват от Домове за медико-социални грижи за деца (ДМСГД), като по-голямата част от кандидатите за осиновяване предпочитат бебета. Според директорите на ДМСГД преди 2000 г. са били осиновявани по-голям дял от децата и така престоят им в институциите е бил по-кратък.

8.1. Осиновявания на ромски деца

Осиновяването се очертава като най-успешната форма на закрила на децата в институциите, защото е дългосрочно осигуряване на семейна среда за тях, докато другите форми на грижа не се използват достатъчно и предоставят семейна среда само за определен период от време. Проблемът по отношение на ромските деца е, че българските кандидат-осиновители обикновено изразяват желание да осиновят български деца или поне „бели“ деца.¹⁷⁰ През последните пет години те изискват деца, които не притежават „характерните черти на ромите“.¹⁷¹ Според социалните работници това означава, че те предпочитат да осиновят „бяло“ дете. Така все повече българи осиновяват ромски деца, които не са тъмнокожи, въпреки че знаят за ромския им произход. През последните пет години кандидат-осиновителите роми също се увеличават, докато в миналото съвсем не е имало такива.¹⁷²

Според предпоследния Семейен кодекс, преди през 2009 г. да бъде приет новият, децата, които са били оставени за отглеждане в институции и не са били потърсени от родителите си по-късно, трябваше да бъдат регистрирани за осиновяване, след като техните родители бъдат лишени от родителски права със съдебно решение.

¹⁶⁸ България, *Семеен кодекс*, чл. 97.

¹⁶⁹ България, *Семеен кодекс*, чл. 98.

¹⁷⁰ Интервю с г-жа Стоянова, директор, ОЗД, Пловдив: 12 юли 2010; интервю с Радка Жежева, директор, ДСП, Пазарджик: 5 юли 2010; интервю със Снежана Кръстева, директор, ОЗД, Сливен: 26 юли 2010; интервю с Галя Николова, старши експерт, ОЗД, Варна: 2 август 2010; интервю с Виктория Тахова, директор, ДСП район „Възраждане“, София: 24 юни 2010.

¹⁷¹ Интервю с г-жа Стоянова, директор, ОЗД, Пловдив: 12 юли 2010; интервю с Радка Жежева, директор, ДСП, Пазарджик: 5 юли 2010; интервю със Снежана Кръстева, директор, ОЗД, Сливен: 26 юли 2010; интервю с Галя Николова, старши експерт, ОЗД, Варна: 2 август 2010; интервю с Виктория Тахова, директор, ДСП район „Възраждане“, София: 24 юни 2010.

¹⁷² Интервю с Виктория Тахова, директор, ДСП район „Възраждане“, София: 24 юни 2010; интервю с Радка Жежева, директор, ДСП, Пазарджик: 5 юли 2010.

Практиката тук варираше в зависимост от съда и местния отдел за закрила на детето. В по-големите градове, където се намират повечето ДМСГД обаче, процедурата по лишаване от родителски права беше бавна и трудна и значително забавяше процедурите по осиновяване.¹⁷³

Държавната агенция за закрила на детето (ДАЗД) не отчита никакви проблеми, свързани с осиновяването и особено с осиновяването на ромски деца.

	2004	2005	2006	2007
Общ брой на кандидат-осиновители, регистрирани в регионалните дирекции „Социално подпомагане“	2590	3220	2308	2328
Общ брой на децата, регистрирани за пълно осиновяване в регионалните дирекции „Социално подпомагане“	2058	2260	2512	2552

По данни на ДАЗД годишно около 650–750 деца се осиновяват в България и в чужбина. Осиновяванията за 2004, 2005, 2006 г. са съответно на 645, 642, 634 деца. Международните осиновявания през 2006 г. са 103. Пълен анализ на причините защо само 25% от децата, регистрирани за пълно осиновяване, се осиновяват, на практика никога не е бил представян.

¹⁷³ Български хелзинки комитет, *Доклад оценка на състоянието и перспективите пред детските институции в България и на напредъка в изпълнение на правителствените ангажменти по Конвенцията за закрила на детето на ООН*, 2006, с. 54, достъпен на английски на: http://old.bghelsinki.org/index.php?module=resources&lg=en&id=0&cat_id=18#2006 и на български на: http://old.bghelsinki.org/index.php?module=resources&lg=bg&id=0&cat_id=19#2006 (последно влизане на 30 ноември 2010).

9. Увреждане

Най-голям брой деца с увреждания беше идентифициран в домовете за медико-социални грижи за деца на възраст от 0 до 3 г. Сред тях 50% са роми. Законни настойници на тези деца все още са техните родители. В случай че децата са настанени в институциите с цел осиновяване, директорът предоставя заместваща грижа и носи правата и задълженията на настойник. Директори на институции и ромски семейства обясниха, че увреждането на детето е достатъчно основание за неговото изоставяне и настаняването му в институция.¹⁷⁴ До октомври 2009 г., когато бе въведена фигурата на „заместваща грижа“, директорите на институции изпълняваха ролята на настойници, макар да не бяха такива – те подписваха съгласия за медицински интервенции, операции, специализирано лечение, изследвания, независимо от това, че законните настойници на децата в институции бяха техните родители. Практиката беше такава, тъй като родителите не можеха да бъдат открити или не бяха в състояние да разберат необходимостта от интервенцията поради езиков бариера, увреждане или други причини.¹⁷⁵ Най-честите увреждания на децата са церебрална парализа, умствено увреждане, зрително увреждане, спина бифида и т.н. Единственият възможен вариант за отглеждане на децата с увреждания на възраст от 0 до 3 г. извън биологичното им семейство са институциите и в някои от случаите – международните осиновявания.¹⁷⁶ Децата на възраст над три години могат да останат до навършване на седем години в тези институции и ако не бъдат осиновени или върнати в семействата си, биват премествани в институции за деца с увреждания. Докато живеят в домовете за медико-социални грижи, те не получават предучилищно образование в съответствие с държавните стандарти.¹⁷⁷ Само малка част от тях посещават детска градина в града. В посетените ромски гета поне едно от 5–6 деца в семейство имаше белодробен проблем, астма, епилепсия или умствено затруднение.

Във Варна ДСП обясни, че много от тези деца са погрешно диагностицирани от местните медицински комисии заради интеграционните добавки – децата с уврежда-

¹⁷⁴ Интервю с д-р Валентина Лихарска, директор, ДМСГД „Св. Параскева“, София: 15 юни 2010; интервю с д-р Кига Христова, директор, ДМСГД, Сливен: 28 юли 2010; интервю с д-р Диана Янчева, директор, ДМСГД „Св. София“, София: 17 юни 2010; интервю с д-р Казанджиева, директор, ДМСГД, Пловдив: 14 юли 2010; интервю с д-р Енчева, директор, ДМСГД, Пазарджик: 7 юли 2010.

¹⁷⁵ Интервю с д-р Валентина Лихарска, директор, ДМСГД „Св. Параскева“, София: 15 юни 2010; интервю с д-р Кига Христова, директор, ДМСГД, Сливен: 28 юли 2010; интервю с д-р Диана Янчева, директор, ДМСГД „Св. София“, София: 17 юни 2010; интервю с д-р Казанджиева, директор, ДМСГД, Пловдив: 14 юли 2010; интервю с д-р Енчева, директор, ДМСГД, Пазарджик: 7 юли 2010.

¹⁷⁶ Законодателството и практиката в България водят до това заключение, което е подкрепено и от интервю с г-жа Стоянова, директор, ОЗД, Пловдив: 12 юли 2010; интервю с Радка Кежева, директор, ДСП, Пазарджик: 5 юли 2010; интервю със Снежана Кръстева, директор, ОЗД, Сливен: 26 юли 2010; интервю с Галя Николова, старши експерт, ОЗД, Варна: 2 август 2010.

¹⁷⁷ Интервю с д-р Валентина Лихарска, директор, ДМСГД „Св. Параскева“, София: 15 юни 2010; интервю с д-р Кига Христова, директор, ДМСГД, Сливен: 28 юли 2010; интервю с д-р Диана Янчева, директор, ДМСГД „Св. София“, София: 17 юни 2010; интервю с д-р Казанджиева, директор, ДМСГД, Пловдив: 14 юли 2010; интервю с д-р Енчева, директор, ДМСГД, Пазарджик: 7 юли 2010.

ния имат право на най-голямата добавка (по Закона за интеграция на хората с увреждания) в сравнение с всички други групи деца.¹⁷⁸ В други региони ромските семейства и ОЗД заявиха, че ромските деца боледуват много често (особено от пневмония, бронхит, астма, алергии), тъй като живеят в лоши и опасни условия.¹⁷⁹ Единственият начин за лечение е настаняване в болница, тъй като е безплатно за децата и по този начин те се отделят от опасната за тях среда. В някои региони (Сливен, Пловдив) майките не идват да вземат децата си след приключване на лечението или пък те се хоспитализират толкова често, че болниците изпращат сигнали до ОЗД за започване на процедура по институционализиране на тези деца в риск, за да бъдат защитени животът и здравето им.¹⁸⁰ Ромските майки обясниха, че не могат да си позволят да купуват лекарства и особено инхалатори за астма (която се смята за увреждане в България). Някои от тях са опитали да поискат еднократна помощ от ОЗД, за да ги закупят, но не са получили такава.¹⁸¹

Ромските деца, родени с малформации или увреждания, често биват настанявани в институции за най-малко една или две години заради постоянната медицинска грижа, която се предоставя в тях и невъзможността (липса на пространство, липса на социални услуги, бедност, липса на знания, много други деца в семейството) семейството да полага специални грижи за детето въкъси. Във всички посетени ромски гета интервюираните семейства обясниха за едно или няколко свои деца с увреждания, които са били настанени в институция за поне няколко месеца след раждането си.¹⁸² Изследователите интервюираха средно по 12 семейства във всеки от петте посетени ромски квартала и центрове за социални услуги от резидентен тип. Общо бяха видени около 180 деца, 60 от които бяха с някакъв траен здравословен проблем или увреждане.

В домовете за възрастни и деца – центровете за временно настаняване на възрастни – изследователите откриха млади роми (на възраст от 19 до 26 г.), които са били диагностицирани като умствено изостанали на възраст от 6–7 г. и са учили в помощни училища, а след това са били обучени на професия в Социални учебно-професионални центрове (СУПЦ). Само в един от случаите първоначалната диагноза на ромско момиче е била преразгледана и на 9-годишна възраст то е било преместено в масово

¹⁷⁸ Интервю с Галя Николова, старши експерт, ОЗД, Варна: 2 август 2010.

¹⁷⁹ Интервю със Снежана Кръстева, директор, ОЗД, Сливен: 26 юли 2010; интервю с д-р Казанджиева, директор, ДМСГД, Пловдив: 14 юли 2010; интервюта с ромски семейства в риск и семейства, чиито деца живеят в институции, ромски квартал „Факултета“, улица „Братска дружба“, София: 30 юни 2010.

¹⁸⁰ Интервю с г-жа Стоянова, директор, ОЗД, Пловдив: 12 юли 2010; интервю със Снежана Кръстева, директор, ОЗД, Сливен: 26 юли 2010.

¹⁸¹ Интервюта с ромски семейства в риск и семейства, чиито деца живеят в институции, ромски квартал „Факултета“, улица „Братска дружба“, София: 30 юни 2010; интервюта с ромски семейства в риск и семейства, чиито деца живеят в институции, улица „Сокол“ и улица „Шумен“, ромско гето „Столишиново“, Пловдив: 14 юли 2010, 17 юли 2010.

¹⁸² Интервюта с ромски семейства в риск и семейства, чиито деца живеят в институции. Законодателството и практиката в България води до това заключение и то е подкрепено и в интервю с г-жа Стоянова, директор, ОЗД, Пловдив: 12 юли 2010; интервю с Радка Жежева, директор, АСП, Пазарджик: 5 юли 2010; интервю със Снежана Кръстева, директор, ОЗД, Сливен: 26 юли 2010; интервю с Галя Николова, старши експерт, ОЗД, Варна: 2 август 2010.

училище след заключение на диагностичната комисия, че няма никакви интелектуални затруднения.¹⁸³

В детските заведения за деца (на възраст 7–18 г.) групи от по 3–4 ромски деца учеха в помощни училища. В ДДЛРГ „Асен Златаров“ в София имаше 48 деца, 30 от които роми (не бе предоставена информация за деца с увреждания, тъй като директорът беше новоназначен). В ДДЛРГ „П. Славейков“ в София имаше 62 деца, повече от 32 бяха роми, 7 от всички деца бяха с увреждания, 2 от които роми. В ДДЛРГ „Рада Киркович“ в Пловдив имаше 68 деца, 41 от които роми. В ДДЛРГ „Княгиня Надежда“ във Варна имаше 30 деца, 24 от които роми, 7 от всички деца бяха с увреждания, 3 от които роми. В ДДЛРГ „Мария Роза“ в село Асеновец, близо до Сливен, имаше 66 деца, 62 от които роми, и 4 деца с диагноза интелектуално затруднение, 3 от които роми. В ДДЛРГ в Брацигово, близо до Пазарджик, имаше 76 деца, 47 от които роми, 6 от всички с диагноза интелектуално затруднение, 5 от които роми.

В детските институции не се предоставяха специални грижи за тях, въпреки че поради специалните си нужди такива деца имат право на по-голяма годишна издръжка. Държавата обаче не я отпуска в тези институции, а само когато децата са настанени в институции за деца с увреждания, тъй като принципът „парите следват детето“ все още не е въведен и годишната издръжка за всяко дете се определя в зависимост от вида институция, в която то живее, а не според неговите нужди.¹⁸⁴ Някои от ромските деца с увреждания, настанени в институции за деца без увреждания, биват обиждани, пренебрегвани или насилвани от другите деца и персоналот не се намесва в тези отношения.¹⁸⁵ Персоналот в институциите не е квалифициран да посреща специалните нужди на тези деца и призна, че грижата за тях е предизвикателство.¹⁸⁶

¹⁸³ Изследователите интервюираха 11 човека в тези центрове, като четирима от тях бяха с диагноза интелектуално затруднение (умствена изостаналост). Интервюта с млади роми в Център за временно настаняване на възрастни, „Св. Димитър“, София: 29 юни 2010; интервюта с петима млади роми в Младежко селище „Младост“, Център за временно настаняване на възрастни, напускащи институции за деца, Пловдив: 15 юли 2010.

¹⁸⁴ Решенията на Министерски съвет за определяне на финансови стандарти за държавно делегирани дейности, изпълнявани от общините.

¹⁸⁵ Интервюта с роми, живеещи в ДДЛРГ (на възраст от 7 до 18 г.) „Княгиня Надежда“, Варна: 3 август 2010; интервюта с роми, живеещи в ДДЛРГ „Асен Златаров“, София: 16 юни 2010.

¹⁸⁶ Интервю с Върбинка Дончева, директор, ДДЛРГ (на възраст от 7 до 18 г.) „Княгиня Надежда“, Варна: 3 август 2010; интервю със Зорница Горчева, директор, ДДЛРГ „Асен Златаров“, София: 16 юни 2010.

10. Заключение

- Държавните и общинските органи, отговорни за грижите за деца, не публикуват и не обработват надеждна информация за децата, обект на държавна грижа, която да съдържа данни за техните пол, възраст, етническа принадлежност, увреждания, социално и семейно положение, въпреки че такива се събират. Техните бази данни, доколкото съществуват, се различават и не могат да служат като реална основа за развиване на дългосрочна и ефективна политика и законодателство. Ромските деца са целева група само в областта на образователната политика, но не са посочени изрично в никакви други политически документи и законодателни актове, свързани с деинституционализацията.
- Ефективността на политиката за закрила на детето се оценява от същите органи, които я прилагат – Държавната агенция за закрила на детето и Министерството на труда и социалната политика. Това затруднява преценката на реалната ефективност на прилаганите политики.
- Въпреки че това е основната цел на много планове, стратегии и програми от 2003 г. насам, деинституционализацията не се реализира с нужните скорост и средства. Така настаняването в институция все още остава единствената дългосрочна мярка за закрила на децата, настанени в институции. Превантивните мерки, като финансова помощ за новороденото и предоставяне на консултативни социални услуги, не спомагат за предотвратяване на институционализирането на ромски деца. Настаняването в семейства на роднини или в приемни семейства не се популяризира активно и не се прилага с необходимата бързина и ефективност, за да бъде реална алтернатива на институционализирането. Всички тези мерки се прилагат в сравнително малък брой случаи и техният ефект за деинституционализация е спорен, защото входът на институциите все още е широко отворен. Данните показват, че ОЗД успяват да прилагат успешно тези мерки в по-малко от 50% от случаите на деца в риск, по които работят. Осиновяванията на децата от институции се очаква да бъдат увеличени през 2010 г. след промените в Семейния кодекс от 2009 година. До момента те изглеждат като единствена алтернатива на институционализацията.
- Съществуващите услуги за деца в общността са недостатъчни на брой, разпределение, вид и персонал, които да отговарят на потребностите на местното население. Те са развити без предварително проучване и обсъждане на местно ниво и по-голямата част от тях предлагат консултации или дневни грижи, но не могат да заместят институциите в посрещане на нуждите от настаняване на деца в риск.
- Системите за алтернативни услуги и за институционална грижа за деца функционират паралелно. Въпреки това повече финансови и човешки ресурси са съсредоточени в специализираните институции, като се има предвид, че през последните пет години годишната издръжка за дете значително нарасна (като достигна 78 млн. лв. за всички детски заведения през 2009 г.), а персоналят в тях е повече от 6000 лица, полагащи грижи за около 7500 деца. Броят на децата, настанени в институции, е приблизително същият като броя на децата, напуснали институции – средно около 2700 деца всяка година през 2006, 2007, 2008, 2009 г. влизат в и напускат институции.

Осиновените всяка година представляват една четвърт от всички деца, които напускат институциите. Реинтеграция в биологичното семейство се оказва възможна за по-малко от 1500 случая всяка година. В други 1300–1400 случая децата се настаняват в семейства на близки и роднини. Приемната грижа е била приложена в общо 300 случая за последните четири години. През последните четири години по реинтеграция, настаняване в семейства на роднини и приемни семейства са работили по-малко от 450 социални работници, които се занимават с по около 3500 случая на деца в риск годишно. Интервюираните социални работници в ОЗД не можаха да предоставят информация за прилагането на горепосочените мерки спрямо ромски деца. Обаче, те заявиха, че реинтеграцията в биологични семейства и приемната грижа се прилагат много рядко спрямо тях. Те казаха, освен това, че през последните пет години повече ромски деца се настаняват в институции и се осиновяват.

- Координацията и сътрудничеството между детските институции, училищата, доставчиците на социалните услуги, ромските неправителствени организации и ОЗД са слаби и не осигуряват защита на най-добрия интерес на децата в риск.
- Ромското население в България има по-малко възможности за достъп до качествено образование, здравеопазване, социални услуги и заетост. Затова и децата от ромски произход са по-уязвими за настаняване в институции. Това не се отчита от държавните органи и така не се прилагат мерки, насочени към ромските деца, за да се предотврати ефективно тяхната институционализация.
- Констатациите, че ромите са мнозинството сред бенефициентите на социалното подпомагане, сред безработните лица, сред семействата, които имат повече от три деца, и че повече от 50% от децата в институции са от ромски произход, както и че повече от 80% от децата в институции са от бедни семейства, живеещи в лоши материални условия, водят до заключението, че ромските деца съставляват мнозинството от децата в институциите поради бедност и ниска ефективност на законодателните и политическите мерки за деинституционализация и подкрепа на бедните семейства.
- Ромските деца в българските институции имат родители, които не са в състояние да се грижат за тях поради бедност, лоши условия на живот, дългосрочна безработица, ниска (или никаква) степен на образование и наличие на повече от три деца в семейството.
- Интервютата с ромски семейства, чиито деца живеят в институции, показаха, че факторите, които най-често водят до институционализация на децата им, са: бедността, липсата на подкрепа от семейството и съпруга на бременната ромска жена, липсата на достъп до подходящи и навременни медицински грижи, липсата на образование, липсата на трудов опит и непознаването на методи за предпазване от бременност, както и миграцията на родителите. Другите фактори са свързани с увреждане или заболяване на детето, които представляват заплаха за живота му, ако то живее в гетото.
- Ромските семейства в нужда, чиито деца са изложени на риск, не получават достатъчна подкрепа, за да отглеждат децата си сами. В посетените ромските квартали бяха

открити многобройни случаи на деца в риск, по които не работеше никой държавен или общински орган.

- След като детето е настанено в институция, ОЗД не работи активно по неговия случай. Причините за това са няколко – нисък брой на социалните работници в ДСП; ниска квалификация и голямо текучество на социалните работници; зависимост на отделите за закрила на детето от дирекциите „Социално подпомагане“ по отношение на прилагането на мерки за закрила на детето; настаняване на деца от една община в институция на друга община поради централизирания подход при настаняванията в миналото; миграция на семейства без регистрация на даден адрес и голям брой деца, чиито престой в институции е над 3-годишен.

11. Препоръки

- Министерството на труда и социалната политика, Министерството на здравеопазването, Министерството на образованието, младежта и науката и Държавната агенция за закрила на детето трябва да разработят и въведат единна база данни, която да даде възможност да се събират и обработват данни за възрастта, пола, етническата принадлежност, местоположението, увреждането и семейния, здравния и социалния и образователния статус на децата в България. Техните местни структури трябва да бъдат задължени да регистрират всяка промяна в статута на детето по показателите, посочени по-горе, и да представят статистически данни на централните органи редовно (поне веднъж годишно).
- Министерството на труда и социалната политика, Министерството на здравеопазването, Министерството на образованието, младежта и науката и Държавната агенция за закрила на детето следва да взимат предвид конкретните данни, събрани за децата в нужда, когато разработват държавната политика по закрила на детето, така че политиката да отговаря на тези данни.
- При разработването на стратегии, политически документи, планове за действие и законодателство за грижи за деца трябва да се работи винаги в сътрудничество с Министерството на финансите.
- Всички министерства, агенции и общини, които са отговорни за спазване правата на децата, следва да посочват изрично в политическите си документи конкретните отдели в тях, които ще отговарят за изпълнението на всички мерки, предвидени в документите, конкретните срокове за изпълнение и конкретните планирани средства.
- В Министерството на труда и социалната политика, което е главно отговорно за социалната политика в България, трябва да се привлекат практически специалисти, които да разработват политики, насочени към реално и ефективно подпомагане на уязвими групи за тяхното пълноценно развитие и участие в обществото. Политиките, които се разработват до момента, на практика маргинализират още повече ромите.
- Разработването на детските политики на национално и местно ниво трябва да се осъществява в сътрудничество с неправителствените организации, които са активни и ефективни в областта на грижите за децата.
- Всички политически документи относно грижите за деца следва да съдържат ясни и реалистични показатели за очакваните резултати от изпълнението на всяка мярка.
- Всички органи, които отговарят за прилагането на детските политики, следва да бъдат задължени да докладват за изпълнението на политиките публично, като качват всички доклади на своите интернет сайтове.

- Държавните и общинските власти следва да проведат цялостно и целенасочено изследване на динамиката и причините за институционализирането на децата от ромски произход, както и на социалната и финансова цена на това явление. Въз основа на това проучване следва да се въведат специални мерки за предотвратяване на институционализирането на ромските деца поради социални и икономически причини.
- Ромските семейства трябва да бъдат подкрепени чрез подобряване на достъпа им до образование, професионална квалификация, здравни услуги, социално подпомагане, социални услуги и дългосрочна заетост. Така те ще имат възможност да се грижат за собствените си деца и няма да разчитат на държавна грижа. Най-нужни са: програми за ограмотяване на ромските родители в риск, програми за обучение за грижа за децата, програми за заетост, програми за семейно планиране, механизми и инструменти за подкрепа на семейството, за да се грижи само за децата си. Такива програми към момента няма и докато те не съществуват, семейства в нужда се насочват само към консултативни услуги, които не са ефективни.¹⁸⁷
- Бедността не трябва да е причина за настаняване на деца в детски институции. Трябва да се създаде специална разпоредба в Закона за закрила на детето, която изрично да забранява институционализиране на деца поради бедност на семействата им.
- Приемната грижа трябва да се насърчава активно и широко в ромските общности.
- Броят и квалификацията на социалните работници в дирекциите „Социално подпомагане“, които работят по случаи на деца в риск, трябва да се увеличат, така че да се достигнат европейските стандарти – един социален работник трябва да работи по 20 до 30 случая (в момента те работят по 112 случая). Възнаграждението на социалните работници в ОЗД трябва да е адекватно, те трябва да получават вътърешно и текущо обучение, както и професионална супервизия.
- Трябва да се регламентират подробно и в закон задълженията, правата и функциите на социални работници, които работят по случаи на деца в риск, с цел улесняване на ежедневната им работа и оценяването на нейната ефективност по всеки отделен случай. Социалната работа трябва да е комплексна – да включва механизми за адекватно задоволяване на жилищни нужди, оземляване, осигуряване на достъп до здравеопазване, образование, заетост и редовни доходи на най-нуждаещите се.
- Финансовите средства за превенция на изоставянето трябва да бъдат поне изравнени като сума с тези, които се разходват за поддържането на детските институции, като се увеличават постепенно заедно с обучаване на персонала, въвеждане на стимули за подобряване на качеството на грижата и налагане на ясни и законодателно регламентирани стандарти за отглеждане на деца. Те трябва да следват детето и да са част от пакет услуги, който задължително се предоставя на бедни семейства и деца в риск. Заплащането на приемните родители трябва да се актуализира и да се изготви отделен стандарт за дете с увреждане, настанено в приемно семейство.

---

¹⁸⁷ Отдел за закрила на детето – Варна, кръгла маса, Варна: 4.02.2011.

- Общините трябва да отменят таксите за ползване на услуга в детските градини. Така ромските деца ще имат достъп до детска градина, което ще подпомогне тяхното развитие и интегриране, както и училищното им образование.¹⁸⁸
- Училищата трябва да бъдат насърчавани да записват и образоват всички ромски деца в задължителна училищна възраст. Ромските неправителствени организации, доставчиците на услуги и ОЗД следва да улеснят този процес, така че ромските деца да завършват средно образование. Ромските родители също трябва да бъдат мотивирани да включват децата си в държавната образователна система.
- На младите ромски момичета и жени трябва да бъде ефективно осигурен достъп до здравни услуги. Трябва да се въведе задължително здравно осигуряване от държавата на майките на деца до 3-годишна възраст, за да се осигури достъп до здравеопазване. Така ще се осигури и достъп на ромските момичета и жени до средства за прекъсване/предотвратяване на бременност, както и наблюдение на желаната бременност.¹⁸⁹
- Услугите в помощ на децата, както и домовете за деца трябва активно да наемат роми сред персонала си.
- Социалните услуги за роми трябва да се развиват и намират в ромските гета и квартали. Добрите практики на неправителствени организации, които работят в ромските квартали, по предоставяне на безлихвени заеми на роми, за да построят къщите си, трябва да се взимат предвид и да се мултиплицират. Да се вземат предвид добрите практики на неправителствени организации, които предоставят услуги в ромските общности и на терен. Те се оказват успешни и самите роми ги оценяват положително.
- Организации, които доставят услуги в ромска общност, би трябвало да се ползват с предимство при финансиране.¹⁹⁰ В този смисъл е нужно да се преразгледат условията за кандидатстване по оперативни програми, за да имат достъп до тях работещите на терен НПО. Тъй като те не са били включени при разработването на съществуващите критерии, трябва да се изискат техните мнения и да се вземат предвид с цел преразглеждане на критериите.
- Да се прилага на практика наказателно преследване спрямо пълнолетни лица, които имат сексуални контакти с малолетни и непълнолетни момичета. Това ще помогне за превенция на ранните бракове в ромските общности.

Държавната агенция за закрила на детето предложи още няколко препоръки¹⁹¹ към настоящия доклад, след като се запозна с него и след като нейни представители участваха на четирите кръгли маси през януари и февруари 2011 г., на които беше обсъден докладът:

¹⁸⁸ Български хелзинкски комитет, кръгла маса, София: 28.01.2011.

¹⁸⁹ Държавна агенция за закрила на детето, кръгла маса, София: 28.02.2011.

¹⁹⁰ Национална мрежа за децата, кръгла маса, София: 28.01.2011.

¹⁹¹ Писмен отговор 05-00-5 от 8.03.2011, Държавна агенция за закрила на детето, подписан от Надя Шабани.

- Българското законодателство трябва да регламентира етнокултурни маркери, които са се използват за предприемане на насърчителни действия и адекватни мерки за подпомагане на децата от малцинствата и техните семейства.
- Работата на социалните медиатори в ромските гета трябва да се популяризира така, че те да могат да оказват помощ и съдействие за решаване на проблемите на ромските общности.
- На ромските деца на възраст 3–4 години трябва да се предлагат различни алтернативни образователни услуги, които да ги подготвят за включване в подготвителните групи за детска градина и училище.
- На учителите трябва да се предложи системен курс за овладяване на специфичен подход според психо-социалните характеристики и особености при обучението на деца от различни етнически групи.
- В оперативните програми и структурни фондове на ЕС трябва да бъде заложена възможност за развиване на социални умения от хора от различни етнически малцинства.
- Ромските организации е много по-целесъобразно да участват по-скоро на ниво интервенция, отколкото на ниво решения и политики, тъй като последните трябва да се разработват от специалисти. Но за прилагане на политиките и с цел да повлияят на поведението и начина на живот, трябва да се включват хора от ромските общности.
- На ромските семейства трябва да се предоставят мобилни услуги главно по отношение на хранене на децата.
- На ромските момичета на 10–12 годишна възраст, които са обект на ранни бракове, трябва да се предлагат услуги по ранна интервенция.
- Нужно е да се изготви оценка на ресурсите за социално включване, в която да участват добре известни представители на ромския етнос, които са уважавани в техните общности и могат да повлияват поведението и на другите като модел.

12. Библиография

- Наказателно-процесуален кодекс;
- Семейен кодекс;
- Закон за закрила на детето;
- Закон за защита срещу домашно насилие;
- Закон за народната просвета;
- Закон за защита на личните данни;
- Закон за социално подпомагане;
- Закон за семейни помощи за деца;
- Правилник за прилагане на Закона за закрила на детето;
- Правилник за прилагане на Закона за народната просвета;
- Правилник за прилагане на Закона за социалното подпомагане;
- Наредба за условията и реда за осъществяване на мерки за предотвратяване на изоставянето на деца и настаняването им в институции, както и за тяхната реинтеграция;
- Наредба за условията и реда за кандидатстване, подбор и утвърждаване на приемни семейства и настаняване на деца в приемни семейства;
- Наредба за критериите и стандартите за социални услуги за деца;
- Наредба № 4 за условията и реда за водене и поддържане на регистър на деца за пълно осиновяване.

Политически документи

- Национална стратегия за закрила на детето 2004–2006 г.;
- Национална стратегия за детето 2008–2018 г.;
- Национална стратегия за защита на правата на децата на улицата 2003–2005 г.;
- Стратегия за образователната интеграция на децата и учениците от етническите малцинства;
- Национална програма за закрила на детето 2005 г.;
- Национална програма за закрила на детето 2006 г.;
- Национална програма за закрила на детето 2007 г.;

- Национална програма за закрила на детето 2008 г.;
- Национална програма за закрила на детето 2009 г.;
- Национална програма за закрила на детето 2010 г.;
- Национална програма за превенция и борба с трафика на хора 2005 г.;
- Национален план за действие срещу сексуалната експлоатация на деца 2003–2005 г.;
- Национален план за действие за изпълнение на стратегията за образователната интеграция на децата и учениците от етническите малцинства (2004/05–2008/09 учебна година);
- План за действие за защита на правата на децата на улицата 2003–2005 г.;
- План за намаляване на броя на децата, отглеждани в специализирани институции в България 2003–2005 г.;
- План за действие за изпълнение на Националната стратегия за превенция и противодействие на младежката престъпност 2003–2006 г.;
- План за действие към Здравната стратегия за лица в неравностойно положение, принадлежащи към етнически малцинства 2005–2007 г.;
- Национален план за действие по „Десетилетие на ромското включване: 2005–2015 г.“;
- Бюджети и финансови отчети за бюджета на Министерството на труда и социалната политика;

Доклади

- Годишни доклади за 2005, 2006, 2007, 2008 и 2009 г. на Държавната агенция за закрила на детето;
- Годишни доклади за 2006, 2007, 2008 и 2009 г. на Агенцията за социално подпомагане;
- Алианс на неправителствени организации, работещи за реформа в грижите за детето, Предложение за прилагане на визия за реформа в грижите за детето в България, юни 2008 г., достъпен на адрес: www.bghelsinki.org/index.php?module=news&lg=en&id=1393;
- Български хелзинкски комитет, Проблеми в изпълнението на задълженията на България по Конвенцията на ООН за правата на детето, март 2008 г., достъпен на адрес: http://old.bghelsinki.org/index.php?module=resources&lg=en&id=0&cat_id=18#2008;
- Български хелзинкски комитет, Алтернативен доклад на правителствения доклад за изпълнението на задълженията на България по Конвенцията на ООН за правата на детето, март 2008 г., достъпен на <http://old.bghelsinki.org/index.php?module=resources&lg=en&id=648>;

- Национална мрежа за децата, Двадесет мнения относно прилагането на политиките по закрила на детето и благосъстоянието на децата в България по повод на двадесетгодишнината на Конвенцията на ООН за правата на детето, ноември 2009 г., достъпен на: <http://nmd.bg/EN/кампания/доклади/>;
- Български хелзинкски комитет, По пътя на зрелостта, Оценка на неправителствените десегрегационни процеси в България, март 2008 г., достъпен на: www.romaeducationfund.hu/documents/Bulgaria20deseg%20report.pdf;
- Европейска комисия, 2005 г. Доклад за България, октомври 2005 г., достъпен на: <http://www.bghelsinki.org/resources/intreports/comm/mr2005-en.pdf> и предходните периодични доклади за предприсъединителния период;
- Национална мрежа за децата – България, Принос към универсалния периодичен преглед, София, април 2010 г.;
- Българското правителство, Втори периодичен доклад на България пред Комитета на ООН за правата на детето, предоставен на 4 юли 2007 г. от българското правителство;
- Български хелзинкски комитет, Доклад оценка на състоянието и перспективите пред детските институции в България и на напредъка в изпълнение на правителствените ангажменти по Конвенцията за закрила на детето на ООН, 2006 г., на английски и български език на адрес: http://old.bghelsinki.org/index.php?module=resources&lg=en&id=0&cat_id=18#2006;
- Национален съвет за сътрудничество по етническите и демографски въпроси, 2009 г. Мониторингов доклад за изпълнението на Националния план за действие в рамките на „Десетилетието на ромското включване 2005–2015 г.“;
- Български хелзинкски комитет, Домовете за медико-социални грижи за деца на възраст от 0 до 3 г., 2001 г.;
- Български хелзинкски комитет, Помощни училища в България, София, 2002 г.;
- Държавна агенция за закрила на детето, Доклад от оценка на изпълнението на критериите за реформиране, реструктуриране и закриване на домовете за медико-социални грижи, 2006 г.;
- Държавна агенция за закрила на детето, Доклад от оценка на изпълнението на критериите за реформиране, реструктуриране и закриване на домовете за деца, лишени от родителски грижи, 2006 г.;
- Държавна агенция за закрила на детето, Доклад от оценка на изпълнението на критериите за реформиране, реструктуриране и закриване на домовете за деца с умствени увреждания, 2006.

13. Свидетелства

Комплекс за социални услуги за деца и семейства, звено „Майка и бебе“, Пазарджик

1. Н. е ромка на 20 г., родена във Велинград. Настанена е с 6-месечното си бебе в комплекса в Пазарджик, тъй като тя и бебето ѝ са били малтретирани от приятеля ѝ и семейството му, с които са живели (те са етнически българи според жената). Бебето е от втората ѝ бременност. Тя абортирала първото си дете. Живяла е в детски заведения, въпреки че биологичните ѝ родители са живи. След като е настанена в институция на 5–6-годишна възраст, не е имала контакт с тях до 2007 г., когато персоналът в детското заведение, където живеела, решил да я заведе да види семейството си. После разбрала за смъртта на майка си. Н. има десет братя и сестри, но познава само две от сестрите. Живяла с биологичното си семейство до навършване на 5–6 години. Посещавала детска градина няколко години. По това време избягала от семейството си, тъй като баща ѝ я малтретирал физически и я принуждавал да проси, когато злоупотребявал с алкохол. След като избягала, била заведена в полицейския участък в родния ѝ град. След това я настанили в Дома за временно настаняване на деца в София. По това време въобще не знаела български език. После била преместена в Дома за временно настаняване в Пловдив и най-накрая – в Дома за деца, лишени от родителски грижи, в планинското село Орехово. До 18-годишна възраст живяла в друг дом за деца, лишени от родителски грижи, в гр. Широка лъка. Тя се оплака, че в дома в Пловдив децата крадели много и че е била малтретирана от по-големите деца, които са крали дрехи и пари от нея и са я обиждали. Не се е оплаквала от расово малтретиране в никой от домовете, в които е живяла. След като навършила 18 г., била настанена в защитено жилище в Смолян, където останала две години, за да се подготви за независим живот. Регистрирана е като безработна и е участвала в курс по професионална квалификация. Работила известно време в магазин и вземала заплата 125 евро. След това се запознала с приятеля си, който живеел със семейството си в Смолян. Преместила се в дома му и забременяла. Той обаче започнал да я малтретира след системна злоупотреба с алкохол. Родителите му ѝ помагали в тези случаи. Към момента на интервюто с нея социалните работници в Смолян наблюдаваха неговото семейство и го бяха задължили да подобри материалните условия в къщата, които били неподходящи за отглеждане на дете, а на съпруга ѝ бяха поставили условие да се намери работа. Жената бе настанена в комплекса за шест месеца и социалните работници я бяха обучили да се грижи за бебето. Подготвиха я за реинтеграция в семейството на съпруга ѝ.

2. Социално игнорирана ромка, която никога не е имала нормални условия за живот и живее в шахта в селото. Тя няма име и не знае възрастта си, както и възрастта на децата си. Имала четири деца, но две от тях починали много рано. Хранила ги с кокакола. Не притежава смъртни актове на починалите деца и не предоставя информация за мястото, където са били погребани. Не може да предостави информация и за възрастта на другите две деца, с които е настанена в комплекса. Персоналът в комплекса беше намерил удостоверения за раждане и бе научил, че са били родени в АГ отделенията на болницата. Последният партньор на жената бе починал преди нейното нас-

таняване в комплекса. В момента на интервюто персоналът обмисляше възможността за настаняването на тези деца в приемно семейство, но майката не харесваше това решение. Майка ѝ е болна от шизофрения и живее в село с другите си деца. Жената не можеше да живее с тях.

Ромски квартал „Столипиново“, Пловдив

3. Ромка (Р.) на 50 г. разказва за семейството си и семейното положение на дъщеря си (Т.). Дъщеря ѝ е осъдена на лишаване от свобода на 2,5 години и има шест деца. Бащата на децата я напуснал. Тя дава децата в дом, преди да отиде в затвора. Те живеят по домове от поне пет години. Едно от децата е в социално-педагогически интернат в гр. Страджа, а другите две са в Дома за деца, лишени от родителски грижи „Олга Скобелева“ в Пловдив. Те са на 11, 12 и 14 години. Р. – бабата, се грижи за другите три деца на дъщеря си, които живеят с нея в дома ѝ. Собственият ѝ син (на 24 г.) е израснал във възпитателно училище интернат в с. Динево, където е учил до 8 клас. В момента на интервюто той живееше на село и имаше две деца. Р. и съпругът ѝ са работили и той получаваше пенсия, която беше единственият постоянен доход за семейството им. Те поддържаха връзка със своите внуци, които са настанени в институции, но не редовно. Мислеха, че целта на това настаняване е предоставяне на образование. Р. и нейният съпруг не са били посещавани и не поддържаха контакт със социалните работници от ОЗД. Т. не е образована и поддържа връзка със семейството си от затвора чрез писма, написани от други затворнички. Р., съпругът ѝ, синът им, снахата, трите ѝ деца и трите деца на дъщеря им живеят в апартамент с размер около 70 кв. м. Имат ток и вода. Синът и снаха ѝ са безработни. Р. е била регистрирана в Бюрото по труда, но не е продължила регистрацията си.

4. Ф. е ромка на 24 г., родена в село близо до Карлово, към момента на интервюто живее в ромското гето „Столипиново“. Отпаднала от училище още в първи клас. Причината – семейството ѝ трябвало да се грижи за последните деца на майка ѝ. Тя се омъжила в нейното село на 15-годишна възраст. Не била подкрепена от собствените си родители по време на този брак. По това време майка ѝ починала. Ф. родила първото си дете, а след това имала още четири деца от същия партньор. Съпругът ѝ малтретирал нея и децата физически. Така първото дете било настанено в дом, като лявата му ръка била счупена от бащата, когато бил пиян, и Ф. не можела повече да защитава детето вкъщи. Не го е виждала оттогава и е дала писмено съгласие синът ѝ да бъде осиновен. Отделът за закрила на детето ѝ обяснил, че подписвайки съгласието губи родителските си права. Тя се съгласила. Тогава Ф. не потърсила помощ нито от полиция, нито от прокуратура. Останалите четири деца живеят с баща си и семейството му. Ф. избягала от него и се преместила в Пловдив. Грижила се за един от синовете си, докато той навършил три години, но партньорът ѝ решил да вземе и него. Към момента на интервюто за всички деца се грижеше майка му. Ф. живееше с друг мъж в Пловдив, с когото нямат общи деца. Той имаше две деца от друга жена, която живееше на същата улица. Ф. и партньорът ѝ са безработни, но не получават социални помощи, тъй като не са регистрирани като безработни.

5. Ж. е ром на 16 г., живял няколко години в Дом за деца, лишени от родителски грижи „Рада Киркович“ в Пловдив (той и семейството му не можаха да кажат точно колко години). Ж. мисли, че е бил настанен в дома поради бедността на семейството си. Семейството му не искаше да разговаря с изследователите, тъй като не виждаше как това ще помогне на трудната им ситуация. Ж. решил да напусне дома през 2009 г. и в момента на интервюто живееше с майка си и втория си баща в ромското гето „Столипиново“. Майката е имала родителски права над Ж, докато той бил в дома. Тя приела решението му да напусне дома. Бащата е втори съпруг на майката. Братът на Ж. (на 14 г.) живял в същия дом и също го напуснал. Ж. и брат му предпочитаха да живеят с родителите си въпреки по-добрите условия на живот и възможностите за професионално обучение в дома. Ж. е учил до седми клас, а брат му – до шести. Въпреки това Ж. твърдеше, че е неграмотен. Той не искаше да учи в местното сегрегирано училище. Искаше да работи. Страдаше от херния, но не бе търсил медицинска помощ, докато е бил в дома. След като напуснал дома, бил прегледан и му била препоръчана операция. Страхуваше се от операцията и от това, че може да има проблеми с достъпа до медицинска помощ, защото не разполага с пари за издаване на документ за самоличност. Майка му беше безработна и не получаваше социални помощи. Нейният нов партньор се издържаше от събиране на боклук. Ж. не контактуваше със социални работници от ОЗД. Той поддържал връзка със семейството си, докато живеел в дома, но не редовно. Не се оплакваше от расова дискриминация и обясняваше това с факта, че всички деца в дома са били роми. Въпреки това не е имал приятели сред децата.

6. М. е ромско момиче на 11 г. Живееше в Дома за деца, лишени от родителски грижи „Мария Луиза“ в Пловдив заедно с двамата си по-големи братя. Тримата учеха в местното основно училище „Гео Милев“. Преди М. да бъде настанена в дома, където живееше към момента на интервюто, тя беше прекарала няколко години в Дома за деца на възраст от 3 до 7 г. в близкото село Зелениково. Децата от семейството били настанени в детски заведения, тъй като баща им е в затвора, а майка им не била в състояние да се грижи за тях. М. каза, че са й обещали да се върне в семейството си веднага след като баща ѝ излезе от затвора, което било след една година. Нейните братя казаха, че предпочитат да живеят в дома, но тя сподели, че иска да живее с майка си и семейството си. Трите деца бяха интервюирани от изследователите в дома им в ромското гето „Столипиново“, защото те живеят със семействата си по време на ваканциите. Семейството, в което живеят, се състои от майката, бабата, дядото, другата дъщеря и зетя с трите си деца. Те (всички единадесет члена на семейството) живееха в една къща с две стаи, където имаше електричество и течаща студена вода. Единственият официален доход на семейството беше пенсията на дядото, която бе 65 евро. Той също събира боклуци с каруца и кон.

Младежко селище „Младост“ за младежи, напуснали домовете за деца, лишени от родителска грижа, Пловдив

7. У. е ромка на 35 г, родена в София и изоставена, когато е била бебе, заедно със своята сестра близначка. Болна е от епилепсия и получава 110 евро пенсия като ин-

валид. Живяла е в детски заведения от раждането си до 18-годишна възраст. Била преместена от София на възраст между 3 и 7 г. в домове в районите на Пазарджик и Пловдив. След като навършила 18 г., била настанена в Младежко селище „Младост“ (три блока, в които младите хора, напуснали държавните институции, живеят временно, докато се учат как да живеят самостоятелно) в Пловдив, където родила сина си. Когато той навършил една година, се преместили в апартамент, нает от нея.

У. напуснала „Младост“, защото не искала синът ѝ да живее в такава среда. Била свидетел на домашно насилие от страна на една майка към детето ѝ в селището, след което и двете ѝ деца били настанени в дом, а тя отишла да протитуира в Италия. У. работеше в нощен бар и каза, че е доволна от заплатата там. Живееше с бащата на сина си, който работеше в строителния бизнес. Имаше също и приятел германец, който бил баща на момиче (второто ѝ дете), което родила през 2008 година. Детето починало след неуспешна операция на мозъчен тумор в София. Нейният син, който беше на 5 г. по време на интервюто, имаше проблеми със сърдечните клапи и бил опериран. У. не обясни нищо за приятеля си, но твърдеше, че той превеждал пари в сметката ѝ за нея и сина ѝ. Тя предоставяше сигурна среда за отглеждане на сина си, имаше работа и доходи, живееше в добри материални условия и той посещаваше частна детска градина.

8. Г. е ромка на 26 години, изоставена като бебе в района на Пазарджик. Била настанена в Дома за медико-социални грижи в с. Ветрен в близост до Пазарджик, а след това преместена в Дома за деца, лишени от родителски грижи, в село Лесичово, докато навършила 7 години. Тогава я диагностицирали като умствено изостанала и я записали в помощно училище за деца с умствени увреждания „Иван Вазов“ в Пазарджик, в чието общежитие е живяла. Когато била в трети клас, диагностичната комисия решила, че всъщност тя няма умствени затруднения и я преместила в едно от основните ромски училища в Пловдив. След като завършила осми клас там, тя преминала двугодишен курс за професионално обучение по шев в социално учебно-професионално заведение, където млади хора с увреждания учат и живеят. Г. започнала да работи в специализирано предприятие за хора с увреждания и прекарала там шест години. Тогава кандидатствала за работа като професионален войник два пъти, но не била одобрена заради цвета на кожата си. Г. се оплакваше от расова дискриминация в Пловдив. През 2008 г. била настанена в младежкото селище „Младост“, тъй като загубила работата си и нямало къде да живее. През май 2010 г. била наета да работи като социален асистент в дневния център за деца с увреждания в селище „Младост“.

9. Н. е ром на 22 години, а съпругата му – Р., е ромка на 18 г. И двамата са живели в Дома за деца, лишени от родителска грижа (на възраст от 7 до 18 г.) „Рада Киркович“ в Пловдив и през 2008 г. са се преместили в Младежко селище „Младост“ в Пловдив. Там им се родило първото дете и в момента на интервюто то беше на 14 месеца. Р. е родена в с. Калековец (на 15 км от Пловдив). Майка ѝ и баща ѝ са глухоними. Има две сестри, по-възрастни от нея, които се омъжили на 15–16-годишна възраст. Една от сестрите ѝ живее със семейството си в къщата на родителите ѝ. Заради уврежданията си родителите решили, че Р. следва да бъде настанена в дом, защото в противен случай нямало как да бъде образована. Нейните родители поддържаша връзка с нея и изпращаха храна на семейството ѝ.

Н. също е роден в село близо до Пловдив. Той имаше четирима братя, единият от които живееше в „Младост“. Третият брат е живял там, но се беше преместил в къщата на родителите на жена си, след като се оженил. Всичките петима братя са били отгледани в детски заведения в Пловдив. Трима от тях са живели в Дома за деца, лишени от родителска грижа (на възраст от 7 до 18 г.) „Рада Киркович“ заедно с Н. Бащата на Н. изоставил майка им, когато той е бил на 3–4 г. Майката е била в контакт с всички тях, докато са живели в детските заведения. Н. каза, че тя не искала да се грижи за тях. Той завършил осми клас и курс по професионално обучение. В момента на интервюто беше безработен, но е работил в строителния бизнес заедно с други момчета от младежко селище „Младост“. Р. бе отпаднала от училище, когато е била в пети клас, тъй като трябвало да се грижи за близнаците на сестра си. Тя не продължила образованието си, след като била настанена в дома, и не можа да обясни защо.

Дом за деца, лишени от родителска грижа (7–18 г.), „Княгиня Надежда“, Варна

10. З. е ромско момиче на 13 г. Тя била настанена в дом на 11-годишна възраст, защото просела по улиците и била пренебрегвана от своето семейство. Към момента на интервюто З. беше в трети клас. Имаше четири сестри и двама братя. Нейната майка бе завършила осми клас, но беше неграмотна. З. не поддържаше контакт с майка си. Според социалния доклад З. искала да има такъв контакт. Семейството ѝ живееше в къща с една стая, в много лоши битови условия и без доходи, в ромския квартал „Максуда“ във Варна. Партньорът на майка ѝ бил лишен от свобода и беше в затвора, домът им бил опожарен, а майката с децата живеела в дома на свой приятел. След това тя настанила З. при братовчедка си, където З. помагала за обгрижването на децата ѝ. Братовчедката карала З. да проси по улиците, тъй като нямала никакви доходи. Полицията задържала З. за просия и я настанила в Дома за временно настаняване „Гаврош“ във Варна, а след това в Дома за деца, лишени от родителска грижа (на възраст от 7 до 18 г.) „Княгиня Надежда“. Според социалния доклад и решението на съда за настаняването майката на З. работи като проститутка. З. избягала от дома няколко пъти през 2010 година. Първия път (през март) тя и други две момичета от дома решили да посетят леля ѝ в гр. Провадия. Хванали такси и след с. Кривня таксиметровият шофьор поискал да прави секс с тях. З. и Р. (турско момиче) отказвали, но К. решила да се съгласи. Тя осъществила сексуален контакт с шофьора на задната седалка на автомобила, докато З. и Р. били на предната. След като пристигнали при лелята на З., те разказали за случилото се на лелята и тя се обадила в полицията. В резултат на това от 17 март 2010 г. до 1 април 2010 г. З. била настанена в психиатрична клиника (на директора не е предоставена информация за причините за настаняването, а изследователите не намериха данни за причините и в медицинските документи на момичето) и след това била изписана с препоръка да бъде консултирана от психолог. Според изследванията там тя не е имала сексуални контакти. На 30 април 2010 г. З. отново избягала от дома заедно с едно момче (ром). Те пили водка и бира под един мост и момчето имало сексуален контакт с Р., а З. била свидетел на това. Случаен минувач сигнализирал в полицията и децата били задържани отново и изпратени обратно в дома.

Ромски квартал „Владиславово“, Варна

11. М. е ромка на 25 г., а Т. е ром на 27 г. Те живеят заедно, но не са сключвали брак. Семейството живее в този квартал от 2000 г. насам. М. не е учила, а Т. е учил до трети клас. Те имаха четири деца (и очакваха пето) – 4-годишни близнаци и две други деца, които са на 5 и 6 г. Един от близнаците бил настанен в дом, когато се родил, защото имал полиомиелит. Той останал в дома, докато се излекува, до 4-годишна възраст, и към момента на интервюто живееше със семейството си. Другото дете, което е на 5 г., страдало от епилепсия, но семейството не можело да си позволи да купи лекарства за него. Бабата помагала на младото семейство да отгледа децата. М. получавала 150 евро месечно социална помощ.

12. Д. е ромска самотна майка на 30 г. Тя е завършила втори клас и е регистрирана като безработна през 2005 година. Не е приела нито едно предложение за работа, защото нямало кой да се грижи за децата ѝ. Имала седем деца. Пет от тях живеят с нея в една къща без електричество и вода. Получавала месечно 110 евро помощ за деца и 100 евро интеграционна добавка на сина си, който има порок на сърцето. Децата, които живееха с нея, бяха на 12, 11, 10, 8 и 5-годишна възраст. Някои от тях посещаваха училище. З., която е на 3,5 г., живееше в Дома за медико-социални грижи за деца (на възраст 0–3 г.) във Варна и имала увреждане. Ето защо Д. я настанила в институция, подписала декларация за отказ от родителски права и регистрирала З. за осиновяване. Д. решила да постъпи така, защото разбрала, че няма да може да обърне специално внимание на З. и да осигури необходимите ѝ грижи, тъй като условията в дома ѝ са лоши, доходите ѝ са ниски и няма услуги, които биха могли да ѝ помогнат да се грижи за детето. Така че по време на интервюто Д. не поддържала връзка с дъщеря си и не я посещавала в дома. Нейният син П. беше 6-годишен и имал физическо увреждане, което му пречело да се движи. Ето защо той бил настанен в същия дом като бебе и след това бил преместен в дом в Добрич. Д. подписала декларация за осиновяване и за него. Тя е посещавана от социалните работници от ОЗД почти всяка седмица, тъй като има деца в риск. Според нея работниците са удовлетворени от средата в дома ѝ.

13. Б. е ром на 16 г., роден в Русе, който живееше в Дома за деца, лишени от родителски грижи „Княгиня Надежда“ във Варна от 2001 г. насам. Преди това, на възраст от 3 до 7 г., е живял в Дома за деца, лишени от родителски грижи „Другарче“, пак във Варна. Не беше наясно с причините за настаняването му в домовете. Беше в 9 клас и придобивал професионално обучение по готварство. Б. има седем братя и сестри. Той знаеше от тях, че има още братя и сестри, които също са в домове, но не поддържат връзка помежду си. Не поддържала връзка с майка си. Дядо му живееше във Варна. Б. живял с него в продължение на около една година, но след това бил върнат отново в дома, защото не бил в добри отношения с дядо си и избягал няколко пъти от дома му. През 2010 г. бил задържан от полицията и срещу него било образувано наказателно производство (прекратено по-късно) заради полов акт с момиче на 13 г., което живееше в същия дом.

Ромски квартал „Надежда“, Сливен

14. Ц. е ромка на 25 г., а нейният партньор е на 30 г. Имат три деца – едно на 5 г., едно на 4 г. и Г., който е на 1,5 години. Г. е момче, настанено в Дома за медико-социални грижи за деца (на възраст от 0 до 3 г.) в Сливен два месеца преди интервюто. Причината за това била заболяване, поради което той често бил хоспитализиран. Според родителите му Г. имал проблеми с мускулите на краката си и не можел да стои прав и да ходи. Докато детето било в болница, медицинският персонал там обяснил на майката, че то е толкова често настанявано в болница, защото тя не се грижи добре за него. Родителите казаха, че една медицинска сестра дошла в дома им и взела детето, за да го настанят в дом, тъй като ОЗД са наредили това като мярка за закрила, и те се съгласили. Към момента на интервюто родителите посещаваха детето в дома и смятаха, че състоянието му се е подобрило. Те възнамеряваха да го вземат обратно вкъщи, когато се възстанови. Семейството не разполагаше с други доходи освен социалните помощи за деца (35 евро месечно). Ц. беше безработна и неграмотна. Нейният партньор беше учил до осми клас, имал и работа, но бе съкратен три месеца преди интервюто. Така помагаше на други роми, живеещи в гетото, за изграждане, обновяване, боядисване на къщите им и те му плащаха по 7–10 евро на ден за това. Семейството живееше в една стая с две легла.

15. Ф. е ромка на 37 г., която е имала двама партньори. Учила известно време, но не завършила основно образование. Беше безработна, но регистрацията ѝ като такава е прекратена. Имаше пет деца от двамата си партньори. Нейната дъщеря З. (най-голямото дете от втория ѝ партньор) била настанена в дом за година и половина, защото имала астма и пневмония. След този период семейството си взело детето обратно и започнало да се грижи за него. З. беше на 10 г. и учеше в ромското училище в гетото. Беше записана отново във втори клас. Ф. получаваше социална помощ за петте си деца. Бащата на З. работеше на пазара. Семейството, заедно с дъщерята, живееше в една стая с три легла. За Ф. не беше ясно дали децата ѝ все още се смятаха от социалните работници за деца в риск, но твърдеше, че те не са посещавали дома ѝ, откакто З. е върната обратно в семейството.

16. Й. е възрастна ромка с шест внуци от дъщеря си К., която е самотна майка. Всички шест деца са от един баща, който не полага грижи за тях. Трима от внуците ѝ, на 9, 8 и около 2-годишна възраст, живеят с баба си. Другите три деца – близнаците М. и Н., които са 4-годишни, и момиченце Р., на 9 месеца, са настанени в дом за деца. Бабата опитала да настани близнаците в Дома за медико-социални грижи, когато били на 40 дни. Бащата имал две жени и не се е грижил за децата. К. живеела с него в палатка и постоянно се карали. Децата били настанени за период от три години, след това за още шест месеца и отново за още шест месеца с решение на съда. К. не успяла да присъства на последното заседание на съда, където искала да декларира желанието си да се грижи за децата. Тя беше подала молба пред отдела за закрила на детето да ги вземе в своя дом. Р., която е 9-месечна, била настанена в дома, когато е била на два месеца, защото развитието ѝ било застрашено от битовите условия и това е довело до хоспитализация, тъй като е боледувала често от пневмония. К. обясни, че иска да вземе бебето си вкъщи. Но Р. е била настанена в дома за срок от една година. Й. и К.

не искаха децата да бъдат осиновени, а само да бъдат отгледани в дома. Месечните доходи на двете жени идваха от пенсията на Й, която е 60 евро, и 35 евро за двете деца, живеещи с тях. Й. и К. не получаваха социални помощи. Те живееха в малка къща – една стая с две легла и телевизор. Имаха електричество, а вода вземаха от съседите си. Според ОЗД децата са в риск и посещава дома им, но жените не споменаваха да са предприели някакви превантивни дейности от ДСП.

17. С. е ромка на 47 г., която имаше четири дъщери – Р., на 30 г., О., на 27 г., М., на 22 г., и Б., на 15 г., и двама сина – на 26 г. и на 21 г. По-голямата дъщеря (Р.) имаше две деца и съпругът ѝ беше в затвора. Р. беше родила първото си дете (момиче) на 14 г. След него беше родила близнаци – момче и момиче. Момичето се родило с бъбречно увреждане и било настанено в Дома за медико-социални грижи за деца. Р. се беше съгласила близнаците да бъдат осиновени и осиновяването вече беше осъществено. Тя имаше втори партньор, от когото беше родила две деца – на възраст 2 и 4 г.

М. беше родила три деца и самата тя имаше умствено затруднение. Когато била на 2-месеца, тя била настанена в Дом за медико-социални грижи за деца в Сливен. Живяла там до тригодишна възраст. Бащата на децата на М. имал някакво психично заболяване, но не е живял с тях. Първото дете на М. беше на 3 г. и тя се грижеше за него. Беше родила и близнаци – момче и момиче, и ги беше настанила в Дома за медико-социални грижи за деца на възраст от 0 до 3 г. в Сливен. Момчето от двойката близнаци бе починало, а момичето беше на 2 г. и все още живееше в дома.

Б., която е на 15 г., имаше две деца. Беше родила първото си дете на 12 г. и се грижеше за него. Второто ѝ дете беше на 9-месеца и живееше в Дома за медико-социални грижи за деца в Сливен. Партньорът ѝ беше на 32 г. и бе лишен от свобода от 2008 г. Б. живееше с доход от 65 лева на месец.

Всеки от синовете на С. имаше по едно дете. Децата бяха отглеждани предимно от Г. – бабата, и не посещаваха училище. С. и съпругът ѝ (единственият човек в семейството, който можеше да чете и пише) бяха безработни и бяха регистрирани като такива в местното бюро по труда. Но през 2008 г. били лишени от социално подпомагане. Дъщеря им и синовете им също не работеха и живееха с тях в къща без електричество.

С. каза, че социални работници от ОЗД са посетили семейството ѝ, когато са се заели със случайте на внуците ѝ.

Ромски квартал „Факултета“, София

18. И. е ромка на 24 г., отгледана в детски домове. Имаше слухово увреждане и твърдеше, че не е учила, никога не е била наемана на работа и не е била регистрирана като безработна. Имаше пет деца, от които само две живееха при нея. Беше родила първото си дете на 15 г. В момента на интервюто беше бременна с шесто дете. И. обясни, че се опитала да поиска аборт, но лекарите в болницата ѝ казали, че трябва да го плати, а тя не била в състояние да намери 100 евро. Затова задържала детето. Не разполагаше с информация за други методи за предпазване или предотвратяване на бременност. Последното ѝ дете беше родено през октомври 2009 г. и беше настанено в Дома за медико-социални грижи в град Златица. Отделът за закрила на детето го

бе определил като дете в риск, тъй като И. нямала дом и живеела в палатка. Другите деца били настанени в Дома за деца, лишени от родителска грижа (на възраст от 3 до 7 г.) в Драгалевци поради същата причина – липса на жилище и на каквито и да било материални условия, подходящи за отглеждане на деца, което представлява заплаха за живота им. От ОЗД казали на жената, че трябва да прояви интерес към бебето, защото в противен случай ще го регистрират за осиновяване. Тя беше наясно, че може да го вземе обратно, ако подобри материалните си условия на живот. По време на настаняването на детето в дома, тя живеела в барака в другия край на „Факултета“ до квартал „Овча купел“. След това се преместила на мястото, където изследователите я намериха, и заедно с партньора ѝ построили две стаи, които не бяха напълно готови (без мазилка по стените и без ел. инсталация, с течаша студена вода, достъпна само извън стайте). И. каза, че би искала да отиде да види последното си дете, но не може да си позволи билета за влак. Тя се съгласила да го настанят в дома временно, след като от отдела за закрила на детето ѝ предложили, но не искаше то да бъде осиновено. Нейният партньор се издържа, като събира метал и хартия от бокулка, и официално не работи.

Център за временно настаняване, ж.к. „Люлин“, София

19. X. е ромка на 29 г. Израснала е в четири детски дома в Северозападна България, от бебе до 17-годишна възраст. Завършила е осми клас и след това е получила професионално обучение по шев. Опитала да почне работа и е работила в продължение на четири месеца, но не получила заплата и напуснала. След като навършила 17 г., се преместила в София да търси работа и била настанена в центъра за временно настаняване, тъй като нямала къде да живее. Няма семейство, при което да се върне.

X. имаше две деца – момче на 2 г. и момиче на 5 г. Не получаваше социални помощи, а само детски надбавки, които възлизаха общо на 35 евро на месец за двете деца. Тя живееше в центъра от 1997 г. насам и не плащаше такса от дълго време. Всъщност X. живееше с партньор, който също е бил отгледан в детски домове и беше баща на децата ѝ. Той не беше официално настанен в центъра, но живееше там с нея. Обзавел беше двете стаи, в които семейството живееше, с телевизор, мебели, компютър, пералня и т.н. Според X. той имал добро отношение към децата, но нея насилвал редовно. По-голямото дете беше свидетел на това всеки ден и беше много напласнено от реакцията му, в случай че той разбере, че X. е споделила с изследователите за домашното насилие, което търпи. X. се беше оплаквала от домашно насилие в полицейското управление в непосредствена близост до центъра и полицията беше издала предварителен протокол, по силата на който партньорът ѝ не биваше да се приближава до нея, но той продължаваше да я насилва и след това. Според нея той имал забрана да се доближава до нея, но охраната на центъра не го спирала на входа. В резултат на мерките, предприети срещу него, партньорът станал още по-жесток към X. Тя беше изцяло финансово зависима от него и беше много разстроена от тази ситуация по време на интервюто. Социалните работници от центъра обясниха, че за подобряване на положението на X. и децата ѝ не можело да бъде направено нищо.

20. Д. е ромка на 40 г., която живее с един мъж в центъра от 2005 г. насам. Семейството му имало къща в ромския квартал „Христо Ботев“ в София. Но той не искаше да живеят там, защото бившият съпруг на Д. живеел наблизо и партньорът ѝ не искаше тя да го вижда. Мъжът не беше официално настанен в центъра. И двамата не плащаха такса за услугите, предоставяни в центъра. Д. и партньорът ѝ никога не бяха ходили на училище. Участвали бяха в програмите за временна заетост, но по време на интервюто не работеха. По думите ѝ той често я малтретирал. Синът им е на 2,5 г. и очакват друго дете през февруари 2011 г. Двамата се грижеха и за друго от децата на Д. от предишния ѝ партньор. Момчето беше на 10 г. и беше учило до трети клас, но не беше ходило на училище през последните две години. Според Д. и персонала на центъра детето имало отклонения. Д. сама беше решила да настани други две от децата си от бившия си съпруг в Дома за деца, лишени от родителска грижа (на възраст от 3 до 7 г.) в Драгалевци. Каза, че направила това, защото искала децата ѝ да посещават детска градина. Не бе пробвала никакви методи за предотвратяване на бременност. Помолила един лекар в софийска болница да ѝ направи аборт, но той ѝ казал, че трябва да плати за това. Прегледана била от личния си лекар и го помолила да абортира детето. Но се скарала с партньора си по време на прегледа относно това дали да запазят бебето или не. Лекарят ги изгонил и затова тя задържала детето, въпреки че не беше сигурна дали ще бъдат в състояние да се грижат за него. Партньорът ѝ настояваше да задържат детето. Семейството живееше в една стая с кухня и тоалетна. В стаята имаше две легла, гардероб и телевизор. Д. каза, че посещава децата си в дома в Драгалевци. Семейството твърдеше, че когато и двамата са работили, са имали доход от около 450 евро на месец, но това било за кратко. Д. сподели, че се опитвала да запише сина си в училище и искала помощ от отдела за закрила на детето, но не получила такава. Въпреки това тя каза, че е получила памперси и тетрадки, учебни пособия от неправителствени организации, но не мислеше, че са се нуждаели от такива.

Дом за деца, лишени от родителска грижа (на възраст 4–18 г.), „Мария Роза“, с. Асеновец, област Сливен

21. Х. е ромско момиче на 14 г., родено в с. Тополчани. Била настанена в дом като мярка за закрила, наложена от полицията. Споделя, че майка ѝ е в Германия, а баща ѝ, който има родителски права над нея, работи в Гърция. Леля ѝ се грижила за нея, но решила да я „омъжи“ за едно момче, Д., който бил на 20 г. Той насилвал Н., като я биел с желязна пръчка. Баба ѝ се обаждала в полицията и така Х. накрая била настанена в дом през януари/февруари 2010 г. Х. беше учила в шести клас до края на първия учебен срок, преди да я настаният в дома. Заради настаниването ѝ в дома през януари/февруари служителите там не можеха да я запишат в местното училище за втория срок и тя трябваше да повтаря шести клас. Родителите ѝ я посещавали в дома, когато се връщали в България. Отделът за закрила на детето работеше по случая на Х. в посока реинтеграция.

